

ROMANIN  
BÜYÜK DÜŞMANI

# MITHRADATES VI EUPATOR

MURAT ARSLAN



ODİN YAYINCILIK

Soyunu baba tarafından Akhaimenidai İmparatorluğu'nun kurucularına dayandıran Mithradates VI Eupator<sup>681</sup>, Küçük Asya'da ele geçirdiği toprakları Pers yönetim sistemine göre organize etmiştir. Çünkü, Pontos her ne kadar kozmopolit<sup>682</sup> bir yapıya sahip olsa da krallığın sosyo-kültürel<sup>683</sup> ve sosyo-politik yapılanmasında büyük ölçüde Pers yönetim sistemi benimsenmiş<sup>684</sup>. Kimmeria Bosporos'u –İÖ. ca. 81 yılından önce– ve Kolkhis bölgeleri büyük bir ihtimalle kralın atadığı yöneticiler

Cicero (*Tusc.* V. 5. 14; *Flacc.* XXXIX. 98; *Scaur.* III. 2) ise, Manius Aquilius'tan söz ederken, her ne kadar onun açgözlü olduğuna değinse ve İÖ. ca. 98 yılında, Sicilia *proconsul*'lüğünden sonra, L. Fufius tarafından nasıl zimmetine para geçirerek suçlandırdıktan bahsetse de (*Brut.* LXII. 222; *Off.* II. 50; *Font.* XVII. 38; *Verr.* II. (5) 1. 3; *Liv. periogh.* 70), İÖ. 101 yılı *consul*'ünün –M. Aquilius– kişilikindeki erdemini ve savaşlarda gösterdiği cesareti daha ön plana çıkarmaktadır (*Cic. de Or.* II. 124; 195; *FrGHist* 253. 79-80 (= Poseidonios); *Flacc.* XXXIX. 98; *Off.* II. 50). Ayrıca Cicero gerek o dönemi anlatırken gerekse Aquilius'tan bahsederken, onun Mithradates tarafından dramatik bir şekilde öldürülüğüne dair hiçbir yorumda bulunmamaktadır (ayrıca krş. *FGrHist* 87 F 36 (= Poseidonios)=Ath. *Deip.* V. 213 a-b). Bununla birlikte Cicero (*Leg. Man.* V. 11)'de ise, kralın "*Ephesos Akşamı*" sırasında Roma vatandaşlarına yaptığı kötülüklerden söz ederken, isim vermemekle birlikte *consul* derecesine haiz Romalı bir memurun/elçinin Mithradates tarafından nasıl zincire vurularak, kirbaçla ve birçok değişik işkence yöntemleriyle cezalandırıldıktan sonra, öldürülüğünü dile getirmektedir. Cicero'nun yukarıda işaret ettiği kişinin Manius Aquilius olma olasılığı yüksektir. Çünkü Appianos da (*Mithr.* 112), Mithradates tarafından ele geçirilen tutnaklardan bahsederken içlerinden sadece Manius Aquilius'un –savaşa başlatıldığı için– kral tarafından öldürülüğünü vurgulamıştır. Daha sonra da (*Mithr.* 113), Mithradates VI Eupator'un oğlu Pharnakes'in, kralın intihar etmesinden sonra, Mithradates'in cesedini ve onun tarafından ele geçirilmiş olan Hellen ve Barbar tutnakları Pompeius'a teslim etmesinin yanı sıra; ayrıca bir zamanlar Manius'u –Aquilius(?) yakalayan adamları Romalı generale yolladığını özellikle belirtmiştir. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. McGing 1986a, 112 dn. 113; Kallet-Marx 1995, 252 dn. 118-120; Pastor 1999c, 139 vd.

<sup>681</sup> App. *Mithr.* 112; *Iust.* XXXVIII. 7. 1; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Polyb. V. 43. 2; App. *Mithr.* 115-117.

<sup>682</sup> Krallığın hakimiyeti altındaki topraklarında en eski devirlerden itibaren ikamet eden kavimler değişik etnik gruplara, dinlere, dillere ve kültürlerde sahiptiler.

<sup>683</sup> Krallığın eski başkenti Amaseia'nın kuzeybatısında yer alan Gazakene, Pimoli-sene ve Phazemonitis yörelerinde yerli Anadolu halkları dilleri grubuna mensup Paphlagonia isimlerine rastlanır ve Kappadokia dilleri konuşulurdu (*Strab.* XII. 3. 25 c. 553 dn. 1-2.). Amaseia'daki Zeus Stratios; Zela'daki Anaïtis ile Omanes ve Anatides; Komana'daki Ma; Kabeira'daki Mēn Pharnakes gibi kültürlerinde Anadolu ve Pers kökenli tapınıklar göze çarpmaktaydı (*Magie* 1950, 180 vdd.). Daha detaylı bilgi için bk. Boyce and Grenet 1991, 254 vdd.; Shipley 2000, 387 dn. 55.

<sup>684</sup> Saprykin 1994, 93 vd.

tarafından idare edilmekteydi<sup>685</sup>. Anadolu'yu ise, eyaletler bazında bölgesel yönetim birimlerine; yani satraplıklara<sup>686</sup> (= *satrapēia* [σατραπεία]) ayırmış ve idareyi Pontos generallerine vermiştir<sup>687</sup>. Kentlerin yönetim şekline karışmamıştı. Fakat, Ephesos'un başına kayınpederi Stratonikeia'lı Philopoimen'i<sup>688</sup> getirmiş, Romalılarla yaptığı savaş sırasında kendisine karşı direnen kentleri göz altında tutmak üzere ya Pontos garnizonu bırakmış ya da Tralleis<sup>689</sup> ve Kolophon<sup>690</sup> örneklerinde olduğu gibi başlarına güvenilir bir tiran<sup>691</sup> (= *tyrannos* [τύραννος]) ata-

<sup>685</sup> Zira, İÖ. 110-İÖ. ca. 81 yılları arasında Kimmeria Bosporos ve Kolkhis bölgelerinde basılmış olmakla birlikte kesin olarak hangi şehirlerde basıldıkları belli olmayan –*nummi incerti*– sikkeler üzerinde, söz konusu bölgeleri yöneten bazı yöneticilerin isimleri bulunmaktadır. Bunlardan ΑΠΟΛΛΩ, ΑΝΔΡΟ, ΑΙΝΙ, ΣΚΟΠΑ, ΣΤΕΦΑ kısaltmaları olan beş tanesinin isimleri belirlenmiştir. Daha detaylı bilgi için bk. Ramsay 1999, 216 vd. dn. 66; 71-72.

<sup>686</sup> Persler ele geçirdikleri ülkeleri ya da bölgeleri yönetmek için başlarına satrap (= *satrapēs* [σατραπῆς]) adı verilen valiler atarlardı. Satrabın idaresi altında bulunan topraklara ise, satraplık denirdi. Genellikle milliyete ve tarihi nedenlere bakımsızın, coğrafi bakımdan doğal sınırların çevrelediği bölgelere atanın satraplar yalnız krala tabi olurlardı. Satraplar bulundukları bölgelerdeki otokton halkın, kralın hakimiyetine boyun eğmesi, vergilerin toplanması, yönetimi altındaki kentlerde ve sınır karakollarında konuşlanmış askerlerin iadesinden sorumluydular. Bununla birlikte, bir yandan hakimiyetleri altındaki toprakların güvenliğini sağlamak diğer yandan da arazilerini genişletmek ya da vergi gelirlerini çoğaltmak amacıyla, merkezden emir alarak veya almaksızın, savaş ve barış yapma yetkileri vardı.

<sup>687</sup> App. *Mithr.* 21-22; 35; daha detaylı bilgi için bk. Welles 1934, 294 n° 73; McGing 1986a, 98 vd.; Chamoux 2003, 146.

<sup>688</sup> App. *Mithr.* 48.

<sup>689</sup> Strab. XIV. 1. 42 c. 649.

<sup>690</sup> Plut. *Luc.* III. 3.

<sup>691</sup> Kent yönetiminin bir tek kişinin egemenliği altında olduğu rejim şeklidir. Ancak Hellenler bu sözcüğü genellikle doğulu despotları ve zorbaları tanımlamak amacıyla kullanırlardı. Bu bakımdan Hellenlerin gözünde 'tiranlık' aşağılayıcı ve kötü bir anlam içermektedir. Çünkü, tıranlar kentlerin yönetimini yasal ve geleneksel olmayan yollardan, örneğin; darbeyle elde edip kendi keyiflerine göre hüküm sürenlerdi. Aristoteles'e (*pol.* V. 10) göre, tıranlıkta yönetimi elinde bulunduran kişi, halkın ortak iyiliğini değil, kendi çıkarını gözetirdi. Kral onur, tıran ise, para toplardı. Kralın amacı ödevi, tıranın amacı ise, kendi zevkiydi. Bu yüzdendir ki, Hellen *polis*'lerinde iktidar sahipleri kendilerini tıran olarak adlandırmamaya özen gösterirlerdi. Daha detaylı bilgi için bk. Ağaogulları 1994, 34; 334 vd.

mıştı<sup>692</sup>. Ayrıca, oğullarını kendisine bağlı *vasal*<sup>693</sup> krallıkların başına geçirmiştir. Bu bakımından Kappadokia Krallığı'nı Ariarathes Eusebes Philopator'a; eski Pontos Krallığı'nı ise, başkenti Sinope'yle birlikte, kral yardımcısı olarak görevlendirdiği kendiyle aynı ismi –Mithradates– taşıyan oğlunun emrine vermiştir<sup>694</sup>. Ayrıca Akhaimenidai imparatorları gibi *Βασιλεὺς βασιλέων=Krallar Kralı olan kendisi*<sup>695</sup> ise, Bithynia'yı IV. Nikomedes'ten, Küçük Asya'yı Romalıların elinden aldıktan sonra, Pergamon'u krallığının yeni başkenti ilan etmiş ve kente yerleşerek dostlarına servet, güç ve tiranlıklar bahsetmiştir<sup>696</sup>.

Mithradates daha sonra, Pontos hakimiyetine karşı direnen Magnesia ad Sipylum kentine; ayrıca Paphlagonia'lılara ve daha önceden üzerlerine gönderdiği kuvvetlere rağmen<sup>697</sup> henüz kendisine boyun eğmeyen Lykia'lilar üzerine bu sefer, generallerini yolladı<sup>698</sup>. Magnesia ad Sipylum üzerine gönderilen Arkhelaos, bölgeye gelerek ani bir baskınla Magnesia'liların topraklarını işgal etti. Pontos güçlerine karşı direnenleri kılıçtan geçirdi ve kenti kuşattı. Fakat kentlerinin tahkimli kalesinin müstahkem konumu sayesinde Magnesia'lilar Arkhelaos'un saldırılmasına karşı koyabilmışlardır. Hatta, kralın ünlü generalini bu hücumlardan biri sırasında ağır bir şekilde yaralamışlar ve birçok Pontos askerini öldürmüştür<sup>699</sup>. Bu yüzden Arkhelaos, Magnesia ad Sipylum üzerindeki ablukayı bir süreliğine kaldırırmak zorunda kalmış ve kent Sulla'nın Küçük Asya'ya gelişine dek, Roma'ya sadık kalarak, savaşın sonuna kadar kahramanca direnebilen tek kent olma ayrıcalığını elde etmiştir<sup>700</sup>. Paph-

<sup>692</sup> Plut. *Sull.* XI. 2; App. *Mithr.* 62; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Cic. *Flacc.* VI. 17; Liv. *perioch.* 76-77; Strab. IX. 1. 20 c. 393; XIV. 1. 42 c. 649; Plut. *Luc.* III. 3; App. *Mithr.* 21.

<sup>693</sup> Küçük bir krallığın kendinden üstün bir krallığın –ya da imparatorluğun– himayesi altında; hukuki ve idari açılardan büyük krallığa bağımlı bir kral tarafından yönetilme şeklidir.

<sup>694</sup> Plut. *Sull.* XI. 2; ayrıca bk. Liv. *perioch.* 76-77. İÖ. ca. 81 yıldan sonra ise, kral Bosporos Krallığı'nın başına diğer oğlu Makhares'i getirmiştir (App. *Mithr.* 67).

<sup>695</sup> Vinogradov *et al.* 1985, 725 vdd. Phanarogia ve Nymphaion'da bulunan yazıtlar üzerinde geçen Mithradates'in 'Krallar Kralı' lakabına ilişkin detaylı bilgi ve tartışmalar için bk. Karyshkovski 1985, 724 vd.; Pastor 1995a, 111 vdd.; 1998, 59 dn. 31; ayrıca bk. Ailenko 1985, 727 vd.

<sup>696</sup> Plut. *Sull.* XI. 1-2; Cic. *Flacc.* VII. 17; ayrıca bk. Liv. *perioch.* 76-77; Strab. XIV. 1. 42 c. 649; Plut. *Luc.* III. 3; App. *Mithr.* 48; 62.

<sup>697</sup> App. *Mithr.* 20.

<sup>698</sup> App. *Mithr.* 21.

<sup>699</sup> Paus. I. 20. 5.

<sup>700</sup> Liv. *perioch.* 81; ayrıca bk. App. *Mithr.* 61.

lagonia'lilar ise, kralın generallerine uzun süre karşı koyamadılar. Bu sebeple boyun eğmek ve Pontos hakimiyetini tanımak zorunda kaldılar<sup>701</sup>. Ancak Lykia'lilar, Pontos kralının generallerine ve bizzat kralın kendisine karşı savaşmışlar; ayrıca Rhodos Adası'na yardım göndermişlerdir<sup>702</sup>. Bununla birlikte Lykia'daki hangi kentlerin direnmiş, hangilerinin ele geçirildiği hakkında şu an için yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Bu arada, Adramytteion (Edremit) kent meclisi de taraf değiştirerek Pontos güçlerine karşı direnme kararı almıştı. Fakat, kentin akademisinde felsefe dersleri veren ve aynı zamanda hakimlik ve retorik hocalığı yapan Diodoros adlı biri, Pontos kralını memnun etmek için kente ayaklanma çıkarmış ve bütün meclis üyelerini öldürmüştür<sup>703</sup>. Böylelikle Adramytteion, Mithradates VI Eupator'un hakimiyetine geçmiş ve kral Diodoros'u kente tiran olarak atamıştır.

Daha sonra Mithradates, İÖ. 88 yılının İlkbaharında, Doğu Akdeniz'deki Pontos hakimiyetini tamamlamak için Rhodos'luları kendi yanına çekmeye çalışmıştır. Fakat Rhodos'lular, daha önce Romalılarından iyi muamele görmedikleri halde<sup>704</sup>, Pontos kralının başarılarının

<sup>701</sup> Plut. *Sull.* XX-XXIV; ayrıca bk. Eutr. V. 5; Oros. *hist.* VI. 2. 2.

<sup>702</sup> App. *Mithr.* 20-21; 24; ayrıca bk. Marek 1995, 9 vdd.

<sup>703</sup> Strab. XIII. 1. 66 c. 614. Gene Strabon'a (*ibid.*) göre, Dardanos Antlaşması'nın ardından, Diodoros da Mithradates'le birlikte Pontos'a gitmiştir. Fakat Mithradates krallığını terk ettikten sonra, kendisine karşı birçok suçlamalarda bulunulmuş; bunun üzerine Amaseia'da kendini açılıkla ölüme mahkum etmiştir.

<sup>704</sup> Roma, İÖ. ca. 168/167 yılında, Makedonia Kralı Perseus'u yenmesinden sonra, Rhodos'un sadakatinden şüphelenmeye başladı (Gell. VI. 4. 16). Romalılara göre, III. Makedonia Savaşı sırasında Rhodos'lular, II. Perseus'a karşı gereğinden fazla同情 göstermişlerdi. Bu yüzden III. Makedonia Savaşı'nın bitmesiyle birlikte Rhodos'luların elliinden, İÖ. 188 yılında Apameia Antlaşması'yla bağışladıkları Karia ve Lykia'yı alarak, söz konusu bölgeleri tam anlamlıca özgür kılmışlardır. Buna müteakiben Atina'ya bağlı olan Delos Adası'nda toplanmaya başlayan Romalı tüccarların etkisiyle Delos'u serbest liman ilan etmişlerdir. Rhodos'un, sadece Karia'nın Stratonikeia ve Kaunos kentlerinden yıllık 120 *talanta* vergi aldığı düşünülürse, Küçük Asya'nın güney sahillerini kaybetmenin onları nasıl etkilediği tahmin edilebilir. Ama adanın asıl kaybı Delos'un açık liman ilan edilmesidir. Sırf bu yüzden Rhodos limanının geliri 1 milyon *drakhmai*'dan 150.000 *drakhmat*'a düşmüştür.

Böylelikle, İÖ. II. yüzyılın ilk yarısında Roma'nın en önemli müttefiklerinden biri olan Rhodos'un ekonomisi çökertilmiş ve adanın Doğu Akdeniz'deki gerek siyasi gücü gerekse prestijî bir anda yok edilmiştir. Bununla birlikte, Rhodos'un Ege ve Doğu Akdeniz dünyasındaki iktisadi ve ticari gücünün ortadan kalkması, özellikle Doğu Akdeniz'de korsanlara karşı uzun süre kale olmuş ve adeta deniz polisi gibi hareket etmiş olan bu devletin donanmasının küçülmesine ve bunun doğal sonucu olarak bölgede korsanlığın gelişmesine neden olmuştur (Polyb. XXV. 4-6; XXVII.

kalıcı olmadığını inandıklarından Mithradates'le müttefik olmaya ya-naşmamışlardır<sup>705</sup>. Rhodos'luları Roma taraftarı bir siyaset izlemeye iten nedenlerden birincisi; geçmiş deneyimlerinden edindikleri tecrübeler sayesinde, Roma'nın kendi saflarını bırakarak düşmanlarıyla birleşenleri ve hatta tarafsız kalanları eninde sonunda şiddetli bir şekilde cezalandıracığını bilmeleriydi. İkincisi ise; o sıralar eski Küçük Asya *proconsul*'ü Gaius Cassius ile Manius Aquillius'un elçi heyetinden Mallius Malthinus<sup>706</sup> ve beraberlerindeki birçok Romalının adalarında bulunmamıştı. Ayrıca, Delos Adası'nda olduğu gibi, Rhodos'ta da önemli ölçüde Romalı ikamet ediyordu. Bunlar Rhodos'luları eski müttefikleri Roma'dan ayrılmamaya teşvik ediyorlardı<sup>707</sup>.

Bu bakımdan kral, Ege Denizi'nde hakimiyetini kabul etmeyen bazı adalar ve Rhodos'a karşı yelken açmak üzere önemli miktarda savaş gemisi ve kuşatma araçlarının yapımına başladı<sup>708</sup>. Bu suretle Roma'nın Doğu Akdeniz'deki en güçlü donanmaya sahip adasını kontrol altına alacak<sup>709</sup>; Küçük Asya'daki katliamdan kurtulan Romalıların sığındığı ve Lykia gibi<sup>710</sup>, Pontos karşıtı güçlerin desteklendiği son üs konumundaki adayı ele geçirecek; böylelikle Anadolu'daki hakimiyetini pekiştirecekti. Bu sırada Pontos, Karadeniz ve Akdeniz'in en güçlü donanma-

3-4; 7; XXX. 1-5; 5. 12; XXXI. 4-10; Liv. XLI. 6-8; XLII. 45-46; 48. 8; XLV. 20-25; ayrıca bk. App. *Mithr.* 62). Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Flach 1973, 82; Berthold 1984, 195 vdd.; Demircioğlu 1993<sup>3</sup>, 385 vd.; Gabrielsen 1997, 42 vdd.; Adak 2002, 130 dn. 9; McGing 2003, 73; Baker 2003, 380 vd.; Derow 2003, 69;

<sup>705</sup> Memnon 31. 3; Liv. *perioch.* 78; App. *Mithr.* 22; 24-27; Flor. *epit.* I. 40. 8; ayrıca bk. Vell. II. 18. 2-3; Auct. *Liber de Vir. ill.* 76. 4.

Roma, İÖ. II. yüzyıldaki askeri başarıları sayesinde Akdeniz Dünyası'nın bir numaralı gücü haline gelmişti. Rhodos'luları, İÖ. II. yüzyılda Roma'nın, Seleukos Kralı III. Antiokhos'u Küçük Asya'da bozguna uğrattıktan sonra, nasıl aşağıladığını, Makedonia, Kartaca ve Pergamon krallıklarını nasıl elde ettiğini, Hellas ve Numidia'yı ne şekilde istila ettiğini biliyorlardı. Çünkü Romalıların söz konusu krallıklarla yaptığı savaşların bazlarında onun müttefiki olarak birlikte çarpışmışlardır.

<sup>706</sup> Iust. XXXVIII. 3. 4; ayrıca bk. Sherwin-White 1984, 119 dn. 88. Iustinus'a (XXXVIII. 4. 4) göre, Romalılar Mithradates'in orduları karşısında yenildikten sonra, Aquillius Bithynia'dan; Malthinus ise, Kappadokia'dan kaçmıştır.

<sup>707</sup> Liv. *perioch.* 78; ayrıca bk. Vell. II. 18. 2-3; Jones 1978, 33; Günaltay 1987<sup>2</sup>, 362.

<sup>708</sup> Sherwin-White 1984, 124 dn. 103 vd.; McGing 1986a, 113 dn. 118.

<sup>709</sup> Souza 1999, 118.

<sup>710</sup> App. *Mithr.* 20-21; 24; ayrıca bk. Marek 1995, 9 vdd.

sına sahipti. Ayrıca kral, Rhodos ve Romalıların azılı düşmanları olan Akdeniz'deki korsanları da kendi yanına çekmeyi bilmisti<sup>711</sup>.

## 2.A. 'Ephesos Akşamı'; Nedenleri ve Sonuçları

İÖ. 88 yılı ilkbaharında güney bölgeleri dışında<sup>712</sup> Küçük Asya'nın hakimiyeti ele geçirilmiş<sup>713</sup> ve Romalı generalleri Anadolu'dan kovulmuşsa<sup>714</sup> da, hali hazırda Mithradates'in üstesinden gelmesi gereken önemli politik sorunlar bulunmaktaydı. Çünkü, Küçük Asya'dan sürülen, Roma idaresi; dağıtılan ise, Roma ordularıydı. Roma'nın, İÖ. 129 yılında, Küçük Asya'da *provincia Asia*'yı kurmasından bu yana Anadolu'ya gelerek yerleşmiş ve yerel halkla kaynaşmış 100.000'in üzerinde Roma [*Romani*/'Ρωμαῖοι'] ve Italik kökenli [*Italicī*/'Ιταλικοί'] halk kitlesi yerli yerinde duruyordu. *Peregrinus* (yabancı) olarak Anadolu'ya gelip kentlere ve kırsal alanlara yerleşen *Italic asıllı Roma vatandaşları* arasında *negotiator/mercator*'lar<sup>715</sup> (tüccarlar), *veteranus*'lar (emekli askerler), *publicanus*'lar (vergi toplayıcıları) ve *colonus*'lar (çiftçiler) yer almaktaydı. Söz konusu kişiler kısa süre içinde, Küçük Asya'daki yerli ve soylu ailelerle evlilik ilişkilerine girerek ekonomik ve siyasi bakımdan azımsanmayacak bir güç haline gelmişlerdi. Öyle ki, kentlerin yönetiminde dahi önemli ölçüde söz sahibi olmuşlardı. Bu bakımdan Italik kökenli aileler, Roma'yla bağlarını koparmamış ve bir yandan Roma vatandaşlık hakkına sahip olmalarının getirdiği siyasi ayırcılıklardan yararlrken, diğer yandan yerli ve esraf ailelerle evlenme yoluyla önemli ölçüde güç elde etmişlerdi. Birtakım Romalı aileler zaman içinde Anadolu'daki bazı yerel krallıklarla da evlilik yoluyla bağlantı kurmuş, elde ettikleri ekonomik gücü ve siyasi nüfuzu Roma İmparatorluğu'nun yayılımcı politikası doğrultusunda kullanmaya başlamışlardır. Zira bun-

<sup>711</sup> App. *Mithr.* 63; Kallet-Marx 1995, 229 vdd.; ayrıca bk. Souza 1997, 480 vd.; 1999, 116 vdd.; Arslan 2002a, 121; Gabrielsen 2003, 400.

<sup>712</sup> App. *Mithr.* 20.

<sup>713</sup> Strab. XII. 3. 40 c. 562; Liv. *perioch.* 77; Plut. *Sull.* XI. 1-2; App. *Mithr.* 15; 18; 57-58; 92; *civ.* I. 55; Cass. Dio XXXI. 99. 2; Eutr. V. 5. 1; Vell. II. 18. 1; Oros. *hist.* VI. 2. 1.

<sup>714</sup> Strab. XII. 3. 40 c. 562; Liv. *perioch.* 77-78; Vell. II. 18. 3; App. *Mithr.* 15; 17-20; 24; 57-58; Cass. Dio XXXI. 99. 2; Oros. *hist.* VI. 2. 5; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Welles 1934, 294 vdd. n° 73/74; Sherk 1969, 260 vdd. n° 48; Reynolds 1982, 12 vdd. n° 2-3; McGing 1986a, 109; Arslan 2002a, 116 vd.

<sup>715</sup> Rauh 1986, 661 vdd. dn. 4; 6; Sherwin-White 1973<sup>2</sup>, 141 vd. dn. 3; Stevenson 1975<sup>2</sup>, 85 dn. 1.

Antalya  
Zengüleler  
Apollonius  
demiste.

111

çok kişiyi ölüm cezasına çarptırmıştır<sup>787</sup>. Çok geçmeden P. Sulpicius Rufus, kölelerinden birinin ihbar etmesi sonucunda yakalanarak öldürülmüş<sup>788</sup>; Marius ise, Africa'ya kaçmıştır<sup>789</sup>. Livius'a (*ibid.*) göre;

*P. Sulpicius cum in quadam villa lateret, indicio servi sui retractus et occisus est. Servus ut praemium promissum indici haberet, manumissus et ob scelus prodiit domini de saxo deiectus est=P(ublicius) Sulpicius, sehir dışındaki bir villada gizleniyordu, bir kölesinin ihaneti sonucu yakalanmış ve ölülmüştür. Köle vaat edilmiş olan ödülli alabilmesi için, önce azat edilmiş daha sonra da 'efendisini ihbar etmenin cezasi olarak' –Tarpeia– Kayası'ndan aşağıya atılmıştır.*

### 3. Mithradates'in Rhodos Kuşatması

Bu sırada Mithradates, Rhodos'a karşı düzenleyeceği seferin hazırlıklarını büyük ölçüde tamamlayıp, Kos (İstanköy) Adası'na doğru yelken açtı. Ada halkı Pontos kralını büyük bir ilgiyle karşıladı. Ardından adalarında bulunan Mısır Kralı X. Ptolemaios I Aleksandros'un oğlunu, değerli sanat eserlerinden oluşan paha biçilmez eşyalar ye önemli mikarda parayla beraber Mithradates'e teslim ettiler<sup>790</sup>. Kral, bu değerli

hareket değildi. Bu bakımından halk ve *Senatus* belli etmemiş olsa da bu davranışından dolayı Sulla'ya içерlemiştir (Plut. *Sull.* X. 2-3).

<sup>787</sup> Diod. XXXVII. 29. 3; Liv. *perioch.* 77 dn. 4; Vell. II. 19. 1; Val. Max. III. 8. 5; Plut. *Sull.* X. 1; Flor. *epit.* II. 9. 8; App. *civ.* I. 60-61.

<sup>788</sup> Liv. *perioch.* 77 dn. 2; 4. Daha detaylı bilgi için bk. Cic. *Brut.* LXIII. 227; LXXXIX. 307; *Cat.* III. 24; *Vat.* 23; *de Or.* III. 11; *har. resp.* XIX. 41; *Phil.* VIII. 7; *de amic.* I. 2; *ad Herenn.* I. 15. 25; IV. 22. 31; Vell. II. 19. 1; Val. Max. VI. 5. 7; Plut. *Sull.* X. 2; App. *civ.* I. 57-60; Eutr. V. 4; Exsuper. 20; Oros. *hist.* V. 19. 6.

<sup>789</sup> Diod. XXXVII. 29. 3; Liv. *perioch.* 77; 79; Plut. *Sull.* IX-X; *Sert.* IV; App. *civ.* I. 57-62; Exsuper. 20; Oros. *hist.* V. 19. 7; ayrıca bk. Cic. *de fin.* II. 32. 105; *Sest.* XXII. 50; *Pis.* XIX. 43; *Planc.* 26; Vell. II. 19. 2-4; Flor. *epit.* II. 9. 8; Eutr. V. 4; Val. Max. I. 5. 5; II. 10. 6; III. 8. 5; Sisenna *hist. (incerta ex historis)* frg. 128 (125); Auct. *Liber de Vir. ill.* 67. 5; ayrıca bk. Plut. *Mar.* XXXV. 5-XL. 3; Carney 1961, 98 vdd.

<sup>790</sup> XI. Ptolemaios II Aleksandros'un anneannesi III. Kleopatra, ca. İÖ. 102 yılında, genç prensi önemli mikarda parayla birlikte Kos'lulara emanet etmişti. Ayrıca, kendisine ait değerli sanat eserleri, kıymetli taşlar ve ziynet eşyalarından oluşan mücevheratı bütün hazinesiyle birlikte Kos Adası'na yollamıştı (App. *Mithr.* 23; 115; 117; *civ.* I. 102; Strab. 2a. 91 frg. 6=Ioseph. *Ant. Iud.* XIV. 7. 2). Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Sherwin-White 1978, 138; Paton and Hicks 1990<sup>2</sup>, XXXIII.; Chamoux 2003, 145; 155.

rehineyi, kraliyet hazineleriyle birlikte Pontos'a gönderdi<sup>791</sup>. Ayrıca, Musevi bankerler tarafından adadaki kutsal tapınaklarda saklanan 800 *talanta* paraya el koydu<sup>792</sup>. Bununla birlikte kral, adadaki Askleption Tapınağı'nın kutsal alanına (*asylon*) saygı gösterdi. Ayrıca Kos'luları, tapınağın *temenos* duvarları içine sıkınan Romalıları katletmemiş olmalarından dolayı cezalandırmadı<sup>793</sup>. Khios Adası'ndan gelen müttefiklerinin de donanmasına katılmasıyla, İÖ. 88 yılının yazında, Mithradates memnuniyetle adayı terk ederek Rhodos'a doğru yelken açtı<sup>794</sup>.

Rhodos'lular ise, bu sırada kentlerinin savunma duvarlarını sağlamlaştırmış, limanlarını tahlim etmiş, kuvvetli donanmalarını elden geçirerek inşa ettikleri savaş makinelерini kentlerinin stratejik açıdan önemli noktalarına yerleştirmiştir. Rhodos Adası aynı zamanda, hem Küçük Asya'daki katliamdan kurtulan Italiklerin hem de Anadolu'daki Pontos hakimiyetine karşı güçlerin toplandığı bir üs durumundaydı. Küçük Asya eski *proconsul*'ü Gaius Cassius'un da aralarında bulunduğu önemli miktarda Romalı mültecinin yanı sıra, Telmessos (Fethiye) ve Lykia'nın birçok kentinden gelen askerlerle<sup>795</sup>, Khairemon'un oğulları gibi, Roma yanlısı Hellenler bu adada konuşlanmışlardır<sup>796</sup>. Ayrıca, Lykia Birliği kentleri gerek kendilerini büyük bir tehdit altında hissetmeleri gerekse Rhodos'lularla aralarındaki müttefiklik (= *symmachia* [συμμαχία]) antlaşması uyarınca, Patara'lı (Gelemiş) amiral (= *nauar-khos* [ναυάρχος]) Kreinolaos onderliğindeki savaş filosunu Mithradates'e karşı Rhodos saflarında savaşması için gönderdiler<sup>797</sup>. Rhodos'lular öncelikle, Kreinolaos komutasındaki Lykia'lıları Kos Adası'ni gözetlemekle görevlendirdiler<sup>798</sup>. Böylelikle kralın donanmasının demir attığı

<sup>791</sup> App. *Mithr.* 23; 115; *civ.* I. 102; Strab. 2a. 91 frg. 6=Ioseph. *Ant. Iud.* XIV. 7. 2; ayrıca bk. App. *Mithr.* 117; Sherwin-White 1978, 138 dn. 296.

<sup>792</sup> Strab. 2a. 91 frg. 6=Ioseph. *Ant. Iud.* XIV. 7. 2. Zira Küçük Asya'daki Musevilere, Mithradates Anadolu'yu ele geçirdiğinde paralarını sağlamak amacıyla, Kos Adası'na göndermişlerdi. Büyük bir ihtimalle Küçük Asya'daki bütün Musevilere birikimleri, o sırada Kos Adası'nda bulunuyordu. Daha detaylı bilgi için bk. Marshall 1975, 147 vd.; Sherwin-White 1976, 183 vdd.; 1978, 138 dn. 297; 249; Trebilco 1999<sup>3</sup>, 13 vd. dn. 45.

<sup>793</sup> Tac. *ann.* IV. 14; ayrıca bk. Sherwin-White 1978, 139 dn. 298; 227; 345.

<sup>794</sup> Liv. *perioch.* 78; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Magie 1950, 218 dn. 40.

<sup>795</sup> App. *Mithr.* 24.

<sup>796</sup> Welles 1934, 295 vdd. n° 74.

<sup>797</sup> Marek 1995, 9 vdd.; 16 vdd.; ayrıca bk. Bresson 1999, 119.

<sup>798</sup> Arslan 2002a, 123 dn. 64.

Mithradates, İÖ. 88/87 yılı kişini Pergamon'da Roma'nın Hellas hakimiyetine son vermek amacıyla ordusunda ve donanmasındaki son eksikleri tamamlayarak geçirdi<sup>847</sup>. Bu sırada Roma ise, Müttefikler Savaşı'na son vermiş<sup>848</sup> ve kendini yeniden toparlayarak bütün dikkatini Pontos Kralı VI. Mithradates'in üzerine yöneltmişti. Romalılar artık, Küçük Asya ve Hellas üzerinde egemenlik kurma emelini besleyip, bunu gerçekleştirmeye yolunu tutmuş olan Pontos kuvvetlerine karşı mücadele etmeye karar vermişlerdir<sup>849</sup>. Öyle ki, Romalılar Mithradates'in üzerine ciddi bir ordu göndermeden, onun hakkından gelemeyeceklerini anladılar. Durum böyle olunca *Senatus*, kalabalık bir ordu toplama kararları almıştır. Fakat bu sefer de, söz konusu savaşı kimin yöneteceği sorunu, partiler arası çekişmelere yol açmış ve Roma'da Sulla ile Marius taraftarları arasında yeni bir iç savaşın çıkmasına neden olmuştur. Sonuçta Sulla'nın, bu savaştan da galip çıkmasına; Marius'u ve taraftarlarını Roma'dan sürmesine karşın, hazırlanan ordunun yola çıkması aylarca gecikmiştir<sup>850</sup>. Söz konusu durumun bir sebebi, o sıralar Romalıların Sulla'nın, Mithradates'e karşı yapacağı savaşın masraflarını karşılayacak mali destekten yoksun olmalarıdır. Bu yüzden, kısa bir süre önce ele geçirdikleri Numidia Krallığı'nın kraliyet hazinelerini ve tanrılaraya adanmış değerli eşyaları kısa zamanda satarak ordunun *ad stipendiū frumentū=iaşesi için gerekli parayı temin etmişlerdir*<sup>851</sup>.

ların sığındığı en önemli yerleşim olan Rhodos Adası'nı kontrol altına almadan Hellas'a sefer düzenlemeyi düşünmekle, çok büyük bir stratejik hata işlemiştir.

<sup>847</sup> Sherwin-White 1984, 125.

<sup>848</sup> Velleius Paterculus'a (II. 15. 3) göre, Müttefikler Savaşı sırasında Italia genç nüfusundan yaklaşık 300.000 kişi telef olmuştur (ayrıca krş. Oros. *hist.* V. 22. 2-4; 12-13; Eutr. V. 7-9 dn. 15-20). Daha detaylı bilgi için bk. Sherwin-White 1984, 130.

<sup>849</sup> Diod. XXXVII. 2. 11-12; daha detaylı bilgi için bk. Keaveney 1982b, 79 vdd.

<sup>850</sup> Plut. *Sull.* VII-XI; ayrıca bk. Flor. *epit.* I. 40. 4.

<sup>851</sup> App. *Mithr.* 22. Zira Cicero'ya (*Leg. Man.* VI. 14) göre, *provincia Asia* Roma'nın diğer eyaletlerine nazaran yeraltı zenginliği, tarıma uygun topraklarının bolluğu, otlaklarının genişliği, meyve-sebze türlerindeki ürünlerin çeşitliliği ve ihrac ürünlerinin fazlalığı bakımından birinci sırayı almaktaydı. Öyle ki, Romalılar tarafından (*Cic. Q. fr.* I. 1. 9) *clarissima provincia=son derece ünlü/parlak eyalet* olarak adlandırılıyordu. Bu durum (*Cic. Leg. Man.* VII. 17; VII. 19), Roma'nın Küçük Asya'dan önemli miktarda vergi geliri sağlamasına neden oluyordu. Böylelikle hem devlet hem de bu vergileri devlet adına toplayan sınıfın giderek güçlenmesine neden oluyordu. Bu bakımından Mithradates'in Anadolu'yu ele geçirmesi Romalıları hem ekonomik hem de siyasi yönlerden büyük zararlara uğrattı. Roma Akdeniz dünyasında, kendisine dost ve müttefik devletlerin gözünde önemli prestij kaybına uğradı. Ayrıca Anadolu'dan toplanan gelirlerle sıkı sıkıya bağlı ekonomisi, bu kaynaktan

Böylelikle Roma'da bu olaylar sona erdi. Fakat, İÖ. 87 yılında gerer halk gerekse *Senatus*, Sulla'ya karşı partiden demokrat/halk (*populares*) Lucius Cornelius Cinna'yı, Gnaeus Octavius'la birlikte *consul* atadı<sup>852</sup>. Sulla birçok kişinin kinini yataştırmak için, bu duruma sevinir gibi yaptı. Lucius Cinna'nın *consul* seçilmesine ses çıkmadı. Ardından Pontos Kralı VI. Mithradates'le savaşmak üzere emrindeki altı *legio*'yla Hellas'a doğru yola çıktı<sup>853</sup>.

#### 4. Hellas Savaşları

Delos Adası<sup>854</sup>, İÖ. II. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, birçok Italia asilli tüccarın sıkça ikamet ettiği bir yer olmuş ve ada yaşıyan Romalı nüfusu giderek artmıştı<sup>855</sup>. Diğer yandan ada, Birinci Mithradates-Roma Savaşı sırasında ekonomik açıdan iyi gelir getiren açık bir limana sahip olması ve burada ikamet eden çok sayıda Romalının etkisi nedeniyle

yoksun kalınca, Roma *forum*'una taşınan güvensizlik ve ödemelerdeki dengesizlikle dalgalandırmaya başladı (ayrıca bk. Jonkers 1959, 10 vdd.; 25 vdd.). Roma'nın o sıralar içinde bulunduğu mali krize ve ekonomisine ilişkin olarak bk. Lintott 1971b, 451 vd.; Barlow 1980, 202 vdd.; 207; 209 vdd.; 219; Cagniart 1986, Brunt 1988, 62; 172 dn. 98; 175.

<sup>852</sup> Cic. *har. resp.* XXV. 54; *Tusc.* V. 19. 55; *Phil.* XI. 1; XIII. 1-2; XIV. 23; *Planc.* 51; *App. civ.* I. 65-66; Cass. Dio XXX-XXXV. *frg.* 102. 1-3; Vell. II. 20. 3; Exsuper. 22.

<sup>853</sup> Plut. *Sull.* X. 4; Eutr. V. 4 dn. 7; ayrıca bk. Plut. *Sert.* IV. 4; Flor. *epit.* II. 9. 9.

Plutarkhos'a (*Sull.* XI. 1) göre, Sulla'nın Italia'dan ayrıldığı günlerde, Anadolu'yu Romalılardan, Bithynia ve Kappadokia'yı krallarından almış olan Mithradates'e Pergamon'dayken birçok ilahi işaretler görünümüştü. Pergamon'lular elleriyle kullandıkları bir aletle zafer çelengi taşıyan Nike heykelini yukarıdan krala doğru indirmişler; fakat Mithradates tanrıçanın kafasına dokunmak üzereyken, heykelin başı kırılmış ve zafer çelengi tiyatrod'a yere düşerek parçalanmıştır. Bunun üzerine tiyatrodaki halkı bir ürperti, Mithradates'i ise, büyük bir mahcubiyet kaplamıştır.

<sup>854</sup> Delos, İÖ. 167 yılında, Romalılar tarafından gümruk ve liman vergilerinden muaf tutularak, serbest liman ilan edilmesinden sonra, oldukça zenginleşmiştir. Çünkü ada, mal bakımından zengin ve geniş olan bir pazar yerine sahip olmasının yanı sıra, özellikle çok gelir sağladığı için tatsak 'köle' ticareti de yapıyordu. Bunun nedeniye Romalıların, İÖ. 146 yılında Kartaca ve Korinthos'un yakılıp yıkılmasından sonra, zenginleşerek çok sayıda köle kullanmaya başlamalarıdır. Ada, aynı günde 10.000 tatsağı hem alabilen hem de sevk edebilen kapasiteye sahipti. Bu yüzden antikçağda ἐμπορε, κατάπλευσον, ἐξελοῦ, πάντα "πέπονται"=ey tüccar, 'Delos'a' yelken aç, gemini boşalt, her şey "satılmış olur" atasözü, adanın ne kadar işlek bir ticari limana sahip olduğunu açıklamaktadır (Strab. XIV. 5. 2 c. 669).

<sup>855</sup> Strab. X. 5. 4 c. 486; daha detaylı bilgi için bk. Homolle 1884, 75 vdd.; Laidlaw 1933, 190 vdd.; Wilson 1966, 113 vdd.; Kallet-Marx 1995, 202 dn. 23.

*Büyük Baba, köleliği ortadan kaldırınca işin Romalıları savaşı yarın!*

rerek kendilerini en kısa yoldan kurtarmanın çarelerini aramaya başladılar. Romalıların Anadolu'dan kovulmasını ve yakında özgür olmayı bekleyen birçok kent ve toplum yanlışmış; insan ömrünün ayrılmaz bir parçası olan hayal kırıklığına uğramışlardır. Şimdi, doğal olarak Pontos kralının kaybedilmiş davası uğruna kentlerini ve yaşamalarını feda etmektense en kısa yoldan kendilerini kurtarmak istiyorlardı. Bu yüzden, İÖ. 86 yılında, Pontos kralına karşı birer ikişer ayaklandılar. Ephesos<sup>1133</sup>, Hypaipa, Metropolis, Kolophon, Tralleis, Sardeis kentleri Pontos kralına karşı geç kalmış bir teşebbüsle başkaldırdılar. Mithradates'in kentlerinde konuşlandırdığı garnizonları kovdular<sup>1134</sup>. Fakat, bir kere Romalıların ve Sulla'nın gözünden düşmüş oldukları için<sup>1135</sup> belirli bir süre bağımsızlıklarını kaybetmişlerdir. Bu kentler içinden özellikle Ephesos, Küçük Asya'nın her yerinde birçok Romalının katledildiği, tarihi "Ephesos Akşamı" olarak geçen yerin merkezi ve en çok Romalının öldürülüğü yer olduğu için Sulla tarafından bağışlanmamıştır<sup>1136</sup>. Pergamon kenti ise, Ephesos gibi Romalıları öldürmekle kalmamış, bir de Pontos kralına onurlar bahsetmişti<sup>1137</sup>. Ayrıca canlarını kurtarmak için Adramytteion (Edremit) kentine kaçan ve Ege Denizi üzerinde Küçük Asya'yı terk etmeye çalışan Romalıları yakalayarak katletmişlerdi. Mithradates'in başlarına atadığı tiranlar tarafından yönetilen Tralleis<sup>1138</sup>

Kim bu  
Tarafta?  
Tarihî?

<sup>1133</sup> SIG<sup>3</sup> II 742=I.Ephesos Ia 8; Mommsen 1930<sup>3</sup>, III 288.

<sup>1134</sup> App. Mithr. 48; 62; Liv. period. 82; Oros. hist. VI. 2. 8; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Arslan 2000b, 35.

<sup>1135</sup> App. Mithr. 62.

<sup>1136</sup> Bu yüzden Ephesos kenti, İÖ. I. yüzyılın ortalarına (İÖ. 47-46) kadar özgürlüğünü yitirmiştir. Ayrıca bk. App. Mithr. 62; ILS I 34; Magie 1950, 237 dn. 12; 417 dn. 42; Kallet-Marx 1995, 284 vdd.

<sup>1137</sup> Ephesos kentile aynı cezaya –özgürlüğünü ve diğer bütün haklarını kaybeden– çarptırılan Pergamon için bk. Magie 1950, 237 dn. 12; 417 dn. 42; Jones 1974, 203 dn. 130-131.

<sup>1138</sup> Kent, İÖ. 89-85 yılları arasındaki Birinci Mithradates-Roma Savaşları sırasında, Pontos kralının üzerine tiranlar atadığı, Kratippos'un oğulları tarafından yönetilmiştir (Strab. XIV. 1. 42 c. 649). Sulla'nın Tralleis'e ilişkin aldığı karar bilinmemekte birlikte, Ciceronun pro Flacco XXV. 59 adlı eserinde, İÖ. 62 yılında Tralleis kentinin kendi vergisini kendisinin topladığından bahsedilmektedir. Bu da bize, bu kentin Roma'ya vergi vermekle yükümlü olduğu ve Sulla tarafından bağımsızlığına kavuşturulmadığı görüşünün doğru olabileceğini düşündürmektedir (Arslan 2000b, 35 dn. 70).

ve Kolophon<sup>1139</sup> kentleri kralın gücü ve otoritesi zayıfladıktan sonra, başlarındaki tiranları kovup, garnizonları kentlerinden uzaklaştırmalarına rağmen aynen Sardeis<sup>1140</sup> gibi Sulla tarafından bağışlanmamış olsa gerektirler<sup>1141</sup>. Miletos<sup>1142</sup>, Klazomenai ve belki Phokaia kenti de Pontos kralına kentlerinde onurlar bağışlamışlar ve bundan dolayı özgürlüklerini ve özerkliklerini kaybetmişlerdir<sup>1143</sup>.

Böylelikle Küçük Asya'daki yerleşimlerden kentlerinde ikamet eden Romalıları öldürenler, tapınaklarındaki *asylon* haklarını kötüye kullanınanlar ve Pontos kralını destekleyenler söz konusu günahlarının bedelini Sulla tarafından ekonomik açıdan korkunç bir şekilde cezalandırılarak ödemişlerdir. Bununla birlikte Cicero'ya<sup>1144</sup> göre, bazı kentler savaş sırasında Mithradates yanlısı politika izlemelerine rağmen Sulla'ya yükü miktarda para vererek özgürlüklerini satın almışlardır.

Küçük Asya'da hiçbir kent Sulla'nın kararlarına karşı gelemiyordu. Aksine bütün donanımlarına karşın Pontos Kralı Mithradates VI Eupator'u yenen ve önemli ölçüde askeri gücü kontrolünde bulunduran Sulla'ya kapılarını açıydılar. Mitylene kenti bu bakımından bir istisna teşkil etmektedir. Çünkü, İÖ. 88 yılında Roma *consul*'ü Aquillius'a ihanet ederek onu Mithradates'e teslim etmiştir<sup>1145</sup>. Bundan dolayı Sulla'dan merhamet ve af bekleyemezdı<sup>1146</sup>. Diğer yandan Birinci Mithradates-

<sup>1139</sup> Mithradates'in Kolophon'a atadığı tiran Epigonus, Birinci Mithradates-Roma Savaşı'nın son yılında –İÖ. 85– Lucullus tarafından yakalanarak hapse atılmış ve böylelikle kent tekrar özgürlüğe kavuşmuştur (Plut. Luc. III. 3).

<sup>1140</sup> Arslan 2000b, 35 dn. 70.

<sup>1141</sup> Magie 1950, 237 dn. 13; Hind 1994, 159; ayrıca krş. Rigsby 1996, 434.

<sup>1142</sup> Miletos'un Mithradates'e bahsettiği onurlar –*Epōnýmos Stephanēphorós*– için bk. McGing 1986a, 119 dn. 149.

Miletos'un, İÖ. 85 yılından itibaren otonom sikke darbına son vermesi, kentin bu sırada özgürlüğünü kaybetmiş olmasına açıklanmaktadır (Kallet-Marx 1995, 277 dn. 68).

<sup>1143</sup> Magie 1950, 223 dn. 49; 237 dn. 14; Rigsby 1996, 177.

<sup>1144</sup> Cic. Off. III. 87; ayrıca bk. App. civ. I. 102.

<sup>1145</sup> Diod. XXXVII. 27. 1 dn. 2; Plut. Luc. IV. 2 dn. 1; App. Mithr. 20-21; 112; Val. Max. IX. 13. 1; ayrıca bk. Liv. period. 78; Vell. II. 18. 3; Plin. nat. XXXIII. 14. 48; Kallet-Marx 1995, 155.

<sup>1146</sup> Bu yüzden Mitylene kenti, İÖ. 80 yılında Asia Valisi Marcus Minucius Thermus tarafından ele geçirilinceye kadar Romalılarla savaştı (Plut. Luc. IV. 2; Suet. Iul. II; ayrıca bk. Liv. period. 89). Daha sonra da Romalılar tarafından yağmalanan ve ağır bir şekilde cezalandırılan kent, İÖ. 62 yılında Pompeius tarafından Mitylene'li tarihçi dostu Theophanes'in şerefine özgürlüğe kavuşturuluncaya (Plut. Pomp. XLII. 4) degen açgözlü *publicanus*'lar tarafından acımasızca sömürülü (Sherk 1969, 143

Roma Savaşı sırasında Pontos kralını destekleyen birçok Küçük Asya kenti yağmalanmış, surları yerle bir edilmiş, kent vatandaşları ya ölülmüş ya da köle olarak satılmıştı. Özellikle Roma adına dikilen heykellerin ve Romalılara ait yapıların tahrif edildiği bu kentler Sulla tarafından acımasızca cezalandırıldılar<sup>1147</sup>. Bu kentler ve bilhassa Küçük Asya'da Pontos kralını destekleyenler üzerine Sulla, önce yüksek bir savaş tazminatı talep etmiştir. Daha sonra da evlere yerleştiği askerlerin açgözlülüğü ve mal hırslarına<sup>1148</sup> bir de küstahlıklar eklenince her ailinin canı yanmıştır. Ayrıca Sulla, ev sahiplerinin misafir ettiğleri her askere günde dört *tetradrakhmon* vermemelerini<sup>1149</sup> ve hem onların hem de istedikleri kadar çağırabilecekleri dostlarının yiyeceklerini temin etmelerini emretmiştir. Bununla yetinemeyen Sulla, subaylarının her birine günde elli *drakhmē* ve bir evde bir de sokakta giyeceği, iki elbise verilmesini istemiştir<sup>1150</sup>. Sulla'nın İÖ. 85-84 kişini tam donanımlı ordusu ile Küçük Asya'da geçirdiği düşünülünce bölge halkın ve kentlerinin ne derece zor ve sıkıntılı günler geçirdiği anlaşılabılır<sup>1151</sup>.

Bu sırada Sulla hem kış aylarını geçirmek hem de Pontos kralını destekleyen kentleri ve insanları cezalandırmak için Ephesos'a geldi<sup>1152</sup>. Önce Roma'ya karşı isyanın ele başlarını ve destekçilerini bulmaya çalıştı ve bu arada pek çok kişiyi ölüme mahkum etti<sup>1153</sup>. Daha sonra Birinci Mithradates–Roma Savaşı sırasında Pontos kralını destekleyen kentlerin delegelerinin Ephesos'a gelmelerini emretti. Ardından, Küçük Asya'nın ileri gelen kentlerinden gönderilen delegelere ve Ephesos'lulara hitaben hakaret dolu bir konuşma yaptı. Beş yıldır *tributum* ödemenen eyaletten bu verginin savaş tazminatıyla birlikte ödenmesini talep etti. Plutarkhos'a<sup>1154</sup> göre de, Σύλλας δὲ τὴν Ασίαν δισμυρίοις ταλάντοις ἐζημίωσε, προσταχθὲν αὐτῷ τὰ τε χρήματα ταῦτα πρᾶ-

vdd. n° 25; 269 vdd. n° 51). Ayrıca bk. Vell. II. 18. 3; Gold 1985, 324 dn. 55; Anastasiadis and Souris 1992, 381 dn. 23.

<sup>1147</sup> App. *Mithr.* 62. Daha detaylı bilgi için bk. Kallet-Marx 1995, 266.

<sup>1148</sup> Sall. *Catil.* XI. 4-7.

<sup>1149</sup> Bu ücret, aşağı yukarı bir askerin aldığı gündeliğin kırk mislidir. Daha detaylı bilgi için bk. Kallet-Marx 1995, 266 dn. 26.

<sup>1150</sup> Plut. *Sull.* XXV. 2.

<sup>1151</sup> Arslan 2000b, 35.

<sup>1152</sup> Mommsen 1930<sup>3</sup>, III. 294 vd.

<sup>1153</sup> App. *Mithr.* 61.

<sup>1154</sup> Plut. *Luc.* IV. 1; ayrıca bk. *Luc.* XX. 4; *Sull.* XXV. 2; App. *Mithr.* 62. Daha detaylı bilgi için bk. Mommsen 1930<sup>3</sup>, III. 294; Ormerod 1932a, 259; Hind 1994, 159 vdd.; 163; Broughton 1938, IV 518 dn. 92-95; 562; Magie 1950, 238 dn. 16; Brunt 1956, 17 vd.; Hind 1994, 162.

ξαὶ καὶ νόμισμα κόψαι=Sulla Küçük Asya'yı 20.000 talanta'yla cezalandırdı, bu parayı toplaması ve yeniden basması için onu 'Lucullus'u görevlendirdi. Askerlerinin Küçük Asya kentleri tarafından bakılmasını emretti<sup>1155</sup>. Sulla, bir yandan bölge halkın ve özellikle zenginlerin az da olsa sempatisini kazanmak, diğer yandan da Küçük Asya'nın ekonomisini tekrar canlandırmak amacıyla Mithradates tarafından özgürüğünne kavuşturulan önemli miktardaki kölenin<sup>1156</sup> sahiplerine geri dönmelerini buyurdu<sup>1157</sup>. Fakat bu karar karışıklıklara yol açmış ve hem tekrar kölelik boyunduruğu altına girmek istemeyen azatlı kölelerden hem de onları tekrar köle yapmak isteyen vatandaşlardan pek çogunun ölümüyle sonuçlanmıştır. Appianos<sup>1158</sup>, Sulla'nın kölelerin tekrar sahiblerine geri dönmelerine ilişkin fermanının sonuçlarını şu şekilde dile getirmektedir:

πολλῶν δὲ ἀπειθούντων, καὶ πόλεων τινῶν ἀφισταμένων,  
ἐγίγνοντο σφαγαὶ κατὰ πλῆθος ἐλευθέρων τε καὶ θεραπόντων ἐπὶ ποικίλαις προφάσεσι, τείχη τε πολλῶν καθηρεῖτο,  
καὶ συχνὰ τῆς Ασίας ἡνδραποδίζετο καὶ διηρπάζετο=İnsanların birçoğunun karşı gelmesi ve bazı kentlerin ayaklanması sebebiyle, çeşitli bahanelerle hem özgür insanlara hem de kölelere yönelik birçok katliamlar oldu; pek çok kentin surları yerle bir edildi; uzun zaman Küçük Asya kentleri yağmalandı ve ele geçen özgür insanlar köle olarak satıldı.

Halikarnassos gibi Sulla tarafından yardım ve destek gören kentler<sup>1159</sup> ve Delos Adası onu onurlandıran heykeller dikmişlerdir<sup>1160</sup>. Sulla, her

<sup>1155</sup> Plut. *Sull.* XXV. 2; Tac. *ann.* IV. 56. 2. Appianos'un (*civ.* I. 79)'da, verdiği bilgilerden yola çıktıığında, o sırada Sulla'nın ordusu yaklaşık 40.000 askerden meydana gelmektedir. Daha detaylı bilgi için bk. Broughton 1938, IV 517 dn. 91; Kallet-Marx 1995, 226 dn. 27.

<sup>1156</sup> App. *Mithr.* 48; 62; Ath. *Deip.* VI. 266 e-f; Oros. *hist.* VI. 2. 8; *SIG<sup>3</sup>* II 742=I. *Ephesos* Ia 8.

<sup>1157</sup> App. *Mithr.* 61. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Mommsen 1930<sup>3</sup>, III. 294; Ormerod 1932a, 259; Hind 1994, 159 vdd.; 163.

<sup>1158</sup> App. *Mithr.* 61. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Magie 1950, 237; Sherwin-White 1984, 146.

<sup>1159</sup> ILS II,2 8771; daha detaylı bilgi için bk. Magie 1950, 238; Ramage 1991, 107 dn. 80; Mackay 2000b, 186 vd. Ayrıca Sulla'nın onuruna Sardeis (*SEG* XLI 1027; 1029-1030) ve Saittai'da (Sidas Kale) *tribus'*lar olduğu bilinmektedir (*SEG* XLI 1019; ayrıca krş. *SEG* XL 1063 n° 24).

ne kadar Asia Eyaleti sakinlerinin saygısını kazanmış da olsa, kendisine gösterilen bu hürmet, daha çok ona duyulan korkudan kaynaklanıyor olsa gerekti. Diğer yandan Sulla, tarafından özgürlükleri ve özerklikleri ellerinden alınan kentlerde, büyük ölçüde halkın nefretini ve lanetini üzerine çekmişti. Çünkü, Pers egemenliğinden bu yana Küçük Asya bu derece şiddetli ve acımasız şekilde yağmalanmamıştı. Sulla'ya ödenecek vergi ve savaş tazminatı eyalete değil; bizzat kentler üzerine yüklenmişti. Mithradates, İÖ. 88 yılında *publicanus*'ları kılıçtan geçirdiği için vergilerin toplanması görevi kentlerdeki yerel cemaatlere verildi. Bu yüzden Cassiodorus'a<sup>1161</sup> göre, *Asiam in XLIV regiones Sulla distribuit=Sulla Küçük Asya'yı kırk dört yöreye böldü*. Mali kapsamları eşit her yöre, üzerine düşen borç miktarını kendi *territorium'u* kapsamındaki civar kentlerinde, köylerinde ve kırsal alanlarında yaşayan halktan toplamakla yükümlüydü. Böylelikle Asya Eyaleti'nden ve önemli kentlerden Sulla'nın istediği bu ağır vergi daha kolay toplanabilecekti<sup>1162</sup>. Diğer yandan, kentlerin üzerine taşıyabileceklerinden çok daha ağır derecede yüklenen vergi, zaten uzun süredir kargaşa ve çekişmelere sahne olan Küçük Asya'nın ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir<sup>1163</sup>.

Sulla, Dardanos Antlaşması'nın hükümleri uyarınca savaş esnasında Pontos saflarına geçen Küçük Asya kentleri için umumi bir af ilan edeceği konusunda Mithradates'e söz vermiş olmasına karşın<sup>1164</sup> Birinci

<sup>1160</sup> ILLRP 349; L. Cornelius L. f. *Sulla pro cos=Lucius'un oğlu Proconsul Lucius Cornelius Sulla*. Söz konusu yazıt, Sulla'nın at üzerinde bir heykelinin kaidesi üzerinde bulunmuştur ve Sulla'nın, İÖ. 84 yılında Küçük Asya'dan Pire'ye geçerken Delos'ta geçirdiği üç gün içinde (Plut. *Sull.* XXVI. 1), ada halkı tarafından onurlandırılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca bk. Ramage 1991, 107 dn. 68; Mackay 2000b, 181, 184 vd. dn. 71-72.

<sup>1161</sup> Cass. *Chron.* 670. Söz konusu yöreler ve bazı kent *territorium'lari*, İÖ. 84 yılında, Sulla tarafından Küçük Asya'daki vergilerin bir an önce toplanması amacıyla geçici bir organizasyon olarak oluşturulmuş ve Latince *regio* (bölge) terimiyle ifade edilmiştir. Bu çeşit yörelerin ve kentlerin *territorium'lari*nın *regio* olarak adlandırılmasının örneklerine Roma İmparatorluk Dönemi'nde rastlamak mümkündür. Daha detaylı bilgi için bk. *IGR* III 1502; *OGIS* 526=*IGR* IV 1651; Mitchell 1999, 30 dn. 58 vdd.; 32.

<sup>1162</sup> Cic. *Flacc.* XIV. 32; *ad Q. fr.* I. 33; App. *Mithr.* 61-63; Licin. XXXVI. 82 "Criniti"; ayrıca bk. Reid 1913, 376 vd.; Mommsen 1930<sup>3</sup>, III. 294 vd.; Magie 1950, 238 dn. 17; Keaveney 1982b, 114; Brunt 1956, 19 vdd.; 1988, 160 dn. 51; 1990, 1 vdd.; 481; Kallet-Marx 1995, 266 dn. 26; Mitchell 1999, 29 vd.

<sup>1163</sup> App. *Mithr.* 62-63; ayrıca bk. Kallet-Marx 1995, 290 dn. 108; Arslan 2000b, 35.

<sup>1164</sup> Memnon 35. 2-3.

Mithradates-Roma Savaşı sırasında Pontos kralına yardım ve yataklık yapan, Roma vatandaşlarını öldüren kentlerin özgürlüklerini ellerinden almıştır. Onları, Roma'nın dostu ve müttefiki statüsünden çıkartmış ve Romalı vergi mültezimlerine (*publicani*) düzenli bir şekilde vergi vermekle yükümlü kılmıştır<sup>1165</sup>. Ayrıca, Sulla bu kentlere, önemli miktar daki savaş tazminatını derhal kendisine vermelerini emretmiştir<sup>1166</sup>. Zaten Mithradates tarafından sömürülmüş, Roma orduları tarafından yağmalanmış ve Sulla'nın ordusunu bütün kişi boyunca misafir ederek bakımı sağlamış olan bu kentlerden, bir de savaş tazminatının beş yıllık vergilerle birlikte hemen verilmesi talep edilince insanlar ne yapacaklarını bilmez duruma gelmişlerdir. Bu bakımından, kentlerin birçoğu; eğer Sulla tarafından henüz yağmalanmamışsa ya kutsal alanlarındaki ve tapınaklarındaki tanrılaraya adanmış adakları eritmiş ya da *tefecilerden* (*negotiator*) önemli miktarda borç para almak zorunda kalmışlardır<sup>1167</sup>. Fakat kısa süre sonra yüksek oranda faizle ödünç aldığı paranın faizini dahi ödeyemeyecek duruma düşmüşlerdir<sup>1168</sup>. Bu nedenle kentler tiyatrolarını, *gymnasion'ları*, sur duvarlarını, halka ait binalarını, caddeleini, limanlarını ve paha biçilmez sanat eserlerini rehin vermek zorunda kaldılar. Anne-babalar oğullarını, kızlarını sattılar ve insanların borçlarına karşılık kendilerini dahi satmaktan başka çareleri kalmadı<sup>1169</sup>.

Zaten birçok Küçük Asya kenti Birinci Mithradates-Roma Savaşları sırasında –İÖ. 89-85 yılları arasında–, gerek Roma tarafını tuttukları gerekse Pontos kralının kendilerine olan güvenini yitirdiği zaman, Mithradates tarafından ekonomik, idari ve askeri bakımlardan cezalandırılmışlardır<sup>1170</sup>. Bununla birlikte Küçük Asya, Mithradates ile Sulla ara-

<sup>1165</sup> App. *Mithr.* 62; ayrıca bk. Magie 1950, 236 vd.; Swain 1996, 156.

<sup>1166</sup> App. *Mithr.* 62; *civ.* I. 102.

<sup>1167</sup> App. *Mithr.* 63; ayrıca bk. Cic. *Leg. Man.* VII. 19.

<sup>1168</sup> Plutarkhos'a (*Luc.* IV. 1; XX. 1-5) göre, Küçük Asya kentlerinin 20.000 *talanta*'lık borcu kısa sürede 120.000 *talanta*'ya ulaştı.

<sup>1169</sup> Plut. *Luc.* VII. 5-6; XX. 1-3; App. *Mithr.* 63. Strabon'a (XIII. 3. 6 c. 622) göre, Kyme'liler Romalılardan aldığı borca karşılık güvence olarak binalarının önündeki *stoa'larmı/revakları* rehin koydurmuşlardır. Saptanın günde parayı ödeyemez duruma düşüklerinde, bunların içinden geçmeleri yasaklanmıştır; yağmur yağdığını zaman, krediye verenler insanlık adına, bir tellal aracılığı ile "revakların altına sığınınız" çağrısında bulunarak, onlara yağışlı havalarda *stoa'*ların altına girebileceklerini bildirdiler. Fakat, her tarafta söyleşidine göre, Kyme'liler her yağmur yağdığında, tellalin çağrısını beklemeden revaklara sığınabileceklerini bir türlü anlamamışlardır.

<sup>1170</sup> App. *Mithr.* 21.

<sup>1171</sup> App. *Mithr.* 23; 62.

elçi heyeti, İÖ. 78 yılının ilkbaharında Roma'ya vardığı zaman Sulla'nın kısa bir süre önce ölmüş olduğunu öğrendiler<sup>1276</sup>. Ayrıca o sırada Roma'da yeni karışıklıklar baş göstermişti. İÖ. 78 yılı *consul*'lerinden Marcus Aemilius Lepidus, daha Sulla'nın sağlığında ona karşı halkı kıskırtmaya başlamıştı. Sulla'nın ölümünden sonra ise<sup>1277</sup>, halkı Sulla aleyhine ayaklandıracak, onun onuruna resmi cenaze töreni yapılmasına engel olmak istemiştir. Ancak söz konusu çekişmeler Pompeius'un<sup>1278</sup> devreye girmesiyle yatışmıştır. Pompeius, Roma'da kargaşa çıkarılanların kimini güzellikle, kimini ise, korkutarak yola getirmiştir. Daha sonra da Sulla'nın cenazesini güvenli bir şekilde Roma'ya göndermiş ve onun onuruna görkemli devlet töreninin sayıyla yapılmasını sağlamıştır<sup>1279</sup>. Roma'da bu olaylar cereyan ederken, Mithradates'in elçileri çeşitli kereleler *consul*'lerle görüşme ve *Senatus*'un huzuruna çıkma girişiminde bulunmuşlardır; ancak her seferinde geri çevrilmişlerdir. *Senatus*'un Pontos heyetini kabulünün gereğinden fazla uzaması nedeniyle elçilerin sabırları tükenmiş ve sonunda hiçbir görüşme yapamadan ülkelerine geri dönmek zorunda kalmışlardır<sup>1280</sup>. Ancak bu durum, gerek Romalılar<sup>1281</sup> gerekse Mithradates<sup>1282</sup> açısından karşı tarafın muhtemel bir savaş için uygun bir zaman kolladığı izlenimini uyandırmıştır.

<sup>1276</sup> App. *Mithr.* 67; ayrıca bk. Plut. *Sull.* XXXVII. 1-4; Oros. *hist.* V. 22. 16.

İÖ. 138 yılında doğan Sulla, Velleius Paterculus'a (II. 17. 2-3) göre, 49; Plutarkhos'a (*Sull.* VI. 10) göre ise, 50 yaşındayken, İÖ. 88 yılında *consul* seçilmiş ve İÖ. 78 yılında 60 yaşındayken ölmüştür (App. *civ.* I. 105; Val. Max. IX. 3. 8). Ayrıca k. Liv. *perioch.* 90; Paus. I. 20. 7; IX. 33. 6; Dio Cass. LII. 17. 4; Memnon 37. 1; Hieron. *chron.* 175.1.

<sup>1277</sup> Sulla da, aynı şair Alkman ve Pherekydes gibi *phthiriasis=pedikulos* hastalığına yakalanmış (Aristot. *Hist. an.* V. 557a; ayrıca bk. Plut. *Sull.* XXXVI. 3-4) ve vücutu bitler tarafından yenilerek ölmüştür (Plut. *Sull.* XXXVII. 1-4; Auct. *Liber de Vir. ill.* 75. 12). Daha detaylı bilgi için bk. Rabinovich 2004, 21 vdd.

<sup>1278</sup> Pompeius, İÖ. 78 yılı *consul* seçimlerinde Sulla'nın düşmanlarından M. Lepidus'un *consul* seçilmesinde önemli rol oynamıştı (Plut. *Sull.* XXXIV. 4-5; ayrıca bk. Keaveney 1982a, 135). Bu bakımdan Sulla'yla arası açılmış ve Sulla'nın vasiyetnamesinde belirtilen dostları arasında bir tek kendisine yer ayrılmamıştı (Plut. *Sull.* XXXVIII. 1; *Pomp.* XV. 3-4).

<sup>1279</sup> Plut. *Sull.* XXXVIII. 1; *Pomp.* XVI. 1; Liv. *perioch.* 90; App. *civ.* I. 105.

<sup>1280</sup> App. *Mithr.* 67.

<sup>1281</sup> Sall. *Hist.* I. 48. 8. Zaten birçok *Senatus* üyesi, bu sırada zengin Pontos kralıyla savasmak için bahane arıyordu (Sherwin-White 1984, 158-160; McGushin 1992, 139). Velleius Paterculus'a (ii. 40. 1) göre Mithradates, Mesopotamia'daki Parth'lar dan başka tek otonom kraldı.

<sup>1282</sup> App. *Mithr.* 69.

Mithradates, Sulla'nın istediği her şeyi yerine getirmiş, hatta Kappadokia topraklarından bile geri çekilmiş olmasına rağmen, uzun süredir onaylanmasını beklediği Dardanos Antlaşması'nın tespit ve tasdik edilmesini sağlayamamıştı. Bu durumda Romalılar, gene istedikleri zaman, daha önce de yaptıkları gibi, Küçük Asya'daki diğer krallıkları Mithradates'e karşı kıskırtabilir ya da bizzat kendileri Pontos üzerine yürüyebilirlerdi. Bu yüzden Mithradates, bir yandan silahlanma girişimine hız verirken, diğer yandan da damadı Armenia Kralı II. Tigranes'i<sup>1283</sup>, kendisini Roma *Senatus*'una ve Sulla'ya şikayet eden Kappadokia Kralı I. Ariobarzanes üzerine sefer düzenlemeye teşvik ediyor du<sup>1284</sup>. Mithradates'in bu faaliyetleri, Roma'da onun tekrar Anadolu'yu istila etmek üzere hazırladığı yolunda bir kanaat uyandırdı. Bu bakımdan Romalılar, Küçük Asya'daki garnizonlarını güçlendirdiler ve olası bir savaş için hazırlanmaya başladılar. Sonunda her iki taraf da diğer tarafın baskınına uğramaktan korkar oldu. Ancak Sulla'nın ölümünden sonra, İÖ. 78 yılı *consul*'lerinden Marcus Aemilius Lepidus tarafından Roma'da başlatılan kargaşa yerini yeni bir iç savaşa bırakmıştır<sup>1285</sup>. Belki de bu nedenle Üçüncü Mithradates-Roma Savaşı'nın başlaması beş yıl gecikti. Çünkü bu sırada Roma, bir yandan Italia ve Iberia'daki kendi iç mücadelelerine bir son vermeye çalışırken, diğer yandan da Italia ile Küçük Asya arasındaki deniz yollarının, özellikle Batı Anadolu ile Doğu Akdeniz sahillerinin güvenliğini sağlamak için çaba gösteriyordu<sup>1286</sup>.

Çünkü bu sırada Roma'nın Küçük Asya ve Doğu Akdeniz'le olan ticaret ve ulaşım yollarını kapayan korsanlar Romalılara ve Küçük Asya kentlerine önemli ölçüde zarar vermeye başlamışlardı. Özellikle Krete Adası, Lykia, Pamphylia ve Kilikia bölgelerinde konuşlanan korsanlar, belirli ölçülerde Pontos Kralı Mithradates VI Eupator'un yardımını ve

<sup>1283</sup> Tigranes, Seleukos Krallığı'nın, İÖ. ca. 114/113 yılından İÖ. 83 yılına kadar yaklaşık 30 yıl süren taht kavgaları sonucunda kendini yiyp bitirmesinden yaranan ve Armenia topraklarını büyük ölçüde genişletmiştir. Özellikle, İÖ. 83 yılından itibaren, Syria'daki Seleukos Krallığı'nın topraklarını, Kilikia'nın bazı kısımlarını ve gerek Syria ve Palestine (Filistin) gerekse Kilikia'nın komşu olduğu bölgelerin büyük bir bölümünü Armenia kontrolü altına almıştı (Plut. *Luc.* XIV. 5; XXI. 4-5; *Pomp.* XXVIII. 4; App. *Syr.* 48; 69-70; *Mithr.* 105; Cass. Dio XXXVI. 37. 6; *Pomp.* Trog. *prolog.* 40=Iust. XL. 1. 2-4; 2. 1-2; Iosep. *Ant. Iud.* XIII. 16. 14; ayrıca bk. Diod. XL. 1 a dn. 4; Strab. XIV. 5. 2 c. 669; Manaseryan 1982, 139 vd.).

<sup>1284</sup> App. *Mithr.* 67.

<sup>1285</sup> Liv. *perioch.* 90; Sall. *Hist.* I. 48. 5-22; Plut. *Pomp.* XVI. 1-6; Suet. *Iul.* III; App. *civ.* I. 107.

<sup>1286</sup> Sall. *Hist.* II. 44. 7; IV. 69. 13; ayrıca bk. Günaltay 1987<sup>2</sup>, 419.

teşvikiyle Doğu Akdeniz'de önemli bir güç oluşturmuşlardı. Sayıları her geçen gün daha da artıyordu. Bunun nedeni ise, Romalı memurların ve *publicanus'*ların Küçük Asya eyaletleri ve kentleri üzerinde uyguladığı yağma politikasıydı. Ayrıca, İÖ. 85 yılında, Sulla'nın Küçük Asya eyaletlerine ve kentlerine yüklediği cezayı ödemek üzere Romalı tefecilerden yüksek oranda birleşik faizlerle para almışlardı. Şimdi ise, *publicanus'*lara her yıl düzenli olarak ödedikleri vergiler bir yana, tefecilerden allıklar parının faizini dahi ödeyemeyecek durumda olan halkın bütün varlıklarını işkenceyle ellerinden alınıyor ve geri kalan borçları için çocukların satışa çıkarlıyordu. Borç bununla da kapanmayınca kendilerini satıyorlardı. Bu yüzden zavallı insanların bir kısmı borç köleliğine düşmekten kaçıyor ya dağ eşkiyalarının ya da korsanların yanına sığınıyordu<sup>1287</sup>. Böylelikle, Küçük Asya kentleri ve halk canlarından bezmiş ve tekrar Romalıların can düşmanı olmuştu. İşte bu ruh hali içinde birçok kent ve insan kısa süre önce kendisine ihanet ettikleri Mithradates'e gözlerini çevirmiş ve kurtuluş için ondan yeni bir mucize beklemeye başlamıştı.

Mithradates ise, Romalıların Küçük Asya'daki soygunculuk, yağma siyasetinden ve Roma'nın iç çekişmelerinden istifade etmeye ihmal etmiyordu<sup>1288</sup>. Roma'daki siyasal çekişmeler nedeniyle vatanlarından kovulmuş demokrat/halk parti mensuplarını himayesi altına alıyor ve Roma'yı yıpratacak her türlü girişime destek veriyordu<sup>1289</sup>. Bir yandan Küçük Asya'daki Roma idaresi altındaki yerlere casuslar, Pontos propagandacıları göndererek Anadolu'daki halkın ve kentlerin durumunu yakından takip ediyor, diğer yandan da –el altından– Romalılara karşı Doğu Akdeniz'de konuşlanan korsanlarla işbirliği yapıyordu<sup>1290</sup>.

Bu sırada –İÖ. 78 yılında–, Armenia Kralı Tigranes II Megas, büyük bir orduyla Kappadokia'yı yağmaladı. Kappadokia Krallığı'nın başkenti Mazaka'yı (Kayseri) da ele geçirerek, I. Ariobarzanes'i beşinci kez krallığını terk etmek zorunda bıraktı. Yaklaşık 300.000 kişiyi esir aldı. Halkı önceleri '*Armenia'nın Tacı*', daha sonra ise, *Tigranokerta* (Tigranes'in

<sup>1287</sup> Plut. *Luc.* XX. 1-5; App. *Mithr.* 63; ayrıca bk. Plut. *Sull.* XXV. 2. Bazı insanlar artık korsanlığı zenginleşmenin ve Romalılara karşı savaşmanın bir yolu olarak görmeye başlamıştı. Surları olmayan ada ve kıyı kentlerine, kasabalarına saldırıyorlardı. Halkı yağmamıyor, insanları kaçırıyorlardı. Burum öyle bir hal almıştı ki, artık korsanlıktan onursuzluk duymuyorlardı; hatta ün bile kazanıyorlardı. Krete adasında ya da Kilikia Bölgesi'nde bazı insanlar korsanlık yapmaktan onur duyuyorlardı.

<sup>1288</sup> Flor. *epit.* I. 40. 4.

<sup>1289</sup> App. *Mithr.* 68; ayrıca bk. Sall. *Hist.* I. 48. 8; Günaltay 1987<sup>2</sup>, 421.

<sup>1290</sup> App. *Mithr.* 63; 92-93.

kenti) olarak adlandırılan başkentine göç etmeye zorladı. Onların yardımıyla Tigranokerta kentini büyük ölçüde inşa etti<sup>1291</sup>. Kappadokia'da cereyan eden bu olaylar Roma'da endişesizce takip edildi. Halbuki, Küçük Asya'da yeni bir krallığın gelişmesi ve güçlenmesi Roma için tehlikeli olabilirdi. Ancak bu sırada Roma, bütün dikkatini İspanya ve ona komşu, civar yerleşimleri Romalılara karşı ayaklandıran Quintus Sertorius'a yöneltmişti<sup>1292</sup>. Çünkü, Sertorius kısa zaman içinde ortak çalışma arkadaşlarından Roma benzeri 300 kişilik *Senatus* oluşturmuş<sup>1293</sup> ve üzerine gönderilen bütün kuvvetleri uzun süre bertaraf etmemişi bilmişti<sup>1294</sup>. Hatta Sulla tarafından "Büyük" (*Magnus*) lakabı (*cognomen*) verilen Pompeius<sup>1295</sup> bile, Sertorius tarafından çeşitli kereler büyük yenilgilere uğratılmış ve bazen şans, bazen de talihinin yardımıyla canını zar zar kurtarmıştı<sup>1296</sup>.

Bu arada Mithradates, Sulla aleylektarı Fimbria'nın subaylarından yanna sığınan Lucius Magius ve Lucius Fannius'un<sup>1297</sup> teklifiyle Roma ve İspanya'daki demokratik hareketi desteklemeye karar verdi. Bu bakımından, İÖ. ca. 75 yılında elçilerini, Magius ve Fannius'la birlikte Sertori-

<sup>1291</sup> Strab. XII. 2. 9 c. 539; App. *Mithr.* 67; ayrıca bk. Quadratus 18. Armenia Kralı Tigranes II Megas başkentini inşa etmek için, büyük bir kısmı Kilikia Bölgesi'nden olmak üzere on iki Hellen kentini boşaltarak Tigranokerta'ya yerleştirmiştir (Strab. XI. 14. 15 c. 532; Plut. *Luc.* XXVI. 1; XXIX. 2-4; Cass. Dio XXXVI. 2. 3-4). Kilikia'nın Soloi yerleşimi de, Tigranes tarafından ele geçirildikten sonra, kent halkı sınır dışı edilerek Armenia'nın yeni kurulmakta olan başkentine 'Tigranokerta' sürülmüş olsa gerektir (Plut. *Pomp.* XXVIII. 4; Dio XXXVI. 37. 6).

<sup>1292</sup> Plut. *Sert.* VI. 3-9. 3; ayrıca bk. Sall. *Hist.* I. 48. 8; App. *civ.* I. 107-108; Flor. *epit.* II. 10. 1-6; Eutr. VI. 1 dn. 2; Oros. *hist.* V. 23. 1-15.

<sup>1293</sup> Plut. *Sert.* XXIII. 4; *Sert.-Eum.* I. 2; App. *Mithr.* 68; *civ.* I. 108; *Hisp.* I. 101.

<sup>1294</sup> Plut. *Sert.* IX. 2-3; XI. 4-XIII. 6; XVIII. 1-XIX. 6; XXI. 1-XXII. 7; Sall. *Hist.* II. 82. 1-10; Liv. *perioch.* 90-93; App. *civ.* I. 107-113; Flor. *epit.* II. 10. 2-6; Obseq. *Prodig.* 58-60.

<sup>1295</sup> Plin. *nat.* VII. 26. 95-96; Plut. *Pomp.* XIII. 4-5; XXIII. 1; *Sert.* XVIII. 2; Crass. VII. 1; XII. 4; ayrıca bk. Diod. XXXVIII/XXXIX. 10. 1; Liv. *perioch.* 103; Plut. *Pomp.* VIII. 1-2; Plut. *mor.* III. 203 e: *Apophtheg. Rom.* 5; App. *civ.* I. 80; Vell. II. 32. 6; Cass. Dio XXXVII. 21. 3.

<sup>1296</sup> Liv. *perioch.* 93; Plut. *Sert.* XVII. 2-XIX. 6; *Pomp.* XVIII. 3-XX. 1; App. *civ.* I. 110-112; Oros. *hist.* V. 23. 8-11; ayrıca bk. Sall. *Hist.* I. 67. 8; 93-104; II. 75-78; 80-82.

<sup>1297</sup> Fimbria'nın subayları olduğu düşünülen Lucius Magius ve Lucius Fannius'un isimleri Orosius (*hist.* VI. 2. 12) ve Appianos (*Mithr.* 68)'de geçmektedir (ayrıca bk. Sall. *Hist.* II. 90-91; McGing 1986a, 137 dn. 21; McGushin 1992, 253 vdd.). Daha detaylı bilgi için bk. Fannius: Münzer 1958<sup>2</sup>, col. 1992 vd.; Magius: Münzer 1965<sup>2</sup>, col. 439; Nicolet 1966a, 938 dn. 1-3; Gabba 1976, 113 dn. 317-320.

us'a gönderdi<sup>1298</sup>. Pontos elçi heyeti Sertorius'u, İspanya'da oluşturmuş oldukları Senatus'un önünde övere, Pontos kralının kendilerini resmen tanıdığını ve onlarla müttefik olmak istedğini bildirdi. Sertorius'ı ikinci bir Hannibal'a, Mithradates'i ise, ikinci bir Pyrrhos'a benzeten elçi<sup>1299</sup> Romalıların batıdan, generallerin en yeteneklisi Sertorius'un; doğudan, Romalılara karşı savaşan kralların en büyüğü Mithradates'in saldırularına karşı koyamayacaklarını dile getirdi. Ayrıca Pontos kralının Sertorius'a Romalılarla karşı savaşmak üzere gemi ve para yardım yapmaya hazır olduğunu bildirdi. Buna mukabil Mithradates'in, kendisinden sadece –sözlü olarak!–, Roma adına Anadolu'yu Pontos kralına terk etmesini rica ettiğini söylədi<sup>1300</sup>. Krallın teklifi Senatus üyeleri tarafından olumlu karşılanır<sup>1301</sup> Sertorius, Roma'nın Anadolu'daki Asya Minor ve Cilicia'daki topraklarını bırakamayacağını söyledi. Söz konusu bölgelerin terkine razı olduğu takdirde, Romalıların meşru hükümeti olduğu yolundaki davasına ihanet etmiş olacağını ifade etti. Çünkü, Mithradates, Fimbria'ya karşı yaptığı savaşlar ve Sulla'yla yaptığı Dardanos Antlaşması uyarınca Küçük Asya'yı terk etmişti. Bu bakımdan eyaletin tekrar Pontos'lulara verilmesi düşünülemezdi. Bununla birlikte Bithynia, Kappadokia, Galatia ve Paphlagonia gibi yöresel krallar tarafından yönetilen bölgeler Pontos kralına verilebilirdi<sup>1302</sup>.

Mithradates'in umduğundan çok daha önce; üç ay gibi kısa süre içinde Pontos'a dönen elçiler<sup>1303</sup>, Sertorius'un bu sözlerini Mithradates'e

<sup>1298</sup> Plut. *Sert.* XXIII. 1-2; App. *Mithr.* 68; 112; 119; Oros. *hist.* VI. 2. 12; ayrıca bk. Cic. *Leg. Man.* IV. 9-10; XVI. 46; *Mur.* XV. 32; Sall. *Hist.* II. 91. Cicero'ya (*Verr.* II. (1) 34. 87) göre, Roma'nın *Cilicia quaestor*'u Verres, Miletos'luların kendisine eşlik etmek üzere verdikleri güzel bir gemiyi, o sıralar Myndos Adası'nda bulunan ve Roma *Senatus*'u tarafından düşman ilan edilen Lucius Magius ve Lucius Rabius'a (Fannius) satmıştır. Magius ve Fannius ise, söz konusu gemiyle Pontos'a gitmişler ve Mithradates'in Sertorius'a göndermek üzere oluşturduğu elçi heyetini Sinope'den alarak İspanya'nın Dianion kentine götürmüştür. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Spann 1987, 100 dn. 45-46; McGushin 1992, 253 vdd.; Souza 1999, 133 dn. 168; 154.

<sup>1299</sup> Plut. *Sert.* XXIII. 2.

<sup>1300</sup> Plut. *Sert.* XXIII. 2-3; App. *Mithr.* 68; ayrıca bk. Cic. *Leg. Man.* IV. 9-10; Flor. *epit.* I. 40. 4-5.

<sup>1301</sup> Plut. *Sert.* XXIII. 4. Appianos (*Mithr.* 68)'de ise, Sertorius'un, Mithradates'in bütün Anadolu'nun –Asia, Bithynia, Paphlagonia, Kappadokia ve Galatia'nın– Pontos hakimiyeti altına verilmesi teklifini kabul ettiğini belirtir. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Gelzer 1932, col. 1129 vdd.; col. 1134 vdd.

<sup>1302</sup> Plut. *Sert.* XXIII. 4-5.

<sup>1303</sup> Sall. *Hist.* II. 91=Arus. 463. 6.

ilettikleri zaman kralın şaşkınlığını gizleyemeyerek arkadaşlarına söyle dediği rivayet edilir<sup>1304</sup>:

“Eğer şimdî, Sertorius, Atlantik Okyanusu kıyısına süriüldükten sonra, bizlerin krallığı için sınırları koyuyorsa ve Asya'yı ele geçirmeye teşebbüs edenlere karşı savaş açma tehdidinde bulunuyorsa; *Palatinus Tepesi*'nde oturmuş olsaydı, o zaman ne çeşit anlaşma koşulları tayin edecek?”.

Ancak Mithradates, İÖ. ca. 75/74 yılında, Roma'yla olası bir savaşının kaçınılmaz olduğunu görmüş olsa gerektir ki<sup>1305</sup>; Sertorius'un antlaşma teklifini kabul etti<sup>1306</sup>. Sertorius'a 3.000 talanta ve 40 gemi gönderdi<sup>1307</sup>. Buna karşılık Sertorius anlaşmayı onaylamak amacıyla en önemli komutanlarından tek gözlü<sup>1308</sup> Marcus Marius'u<sup>1309</sup> bir grup askerle Roma'nın Küçük Asya *proconsul*'ü sıfatıyla Mithradates'e yolladı<sup>1310</sup>.

## 2. Cilicia Eyaleti'ndeki Korsanlık ve Haydutluk Faaliyetleri (İÖ. 80-İÖ. 74)

Dardanos Antlaşması'ndan sonra, Sulla, Cilicia Eyaleti'nin sınırlarını Kilikia Trakheia kıyılarından başlayarak Pamphylia ile Pisidia'yı da içine alacak şekilde Phrygia ve Lykaonia'ya doğru kuzey yönünde genişletmiştir. Bununla birlikte özellikle Birinci ve İkinci Mithradates–Roma Savaşları sırasında (İÖ. 89-81) iyice güçlenen korsanlar ve

<sup>1304</sup> Plut. *Sert.* XXIV. 1.

<sup>1305</sup> Sall. *Hist.* IV. 69. 13; App. *Mithr.* 69; ayrıca bk. Raditsa 1969, 204 vdd.

<sup>1306</sup> Cic. *Mur.* XV. 32; Liv. *perioch.* 93.

<sup>1307</sup> Plut. *Sert.* XXIV. 2-3. Florus (*epit.* II. 10. 4)'de ise, yanilarak Sertorius'un Pontos halkına ve Mithradates'e, –Romalılara karşı savaşmak üzere– bir filo göndererek yardımda bulunduğu iddia etmiştir. Mithradates ile Sertorius'un arasındaki yakınılaşmaya ilişkin olarak ayrıca bk. Sall. *Hist.* I. 48. 8; II. 76; Berse 1929, 202 vdd.; Scardigli 1971, 252 vdd.; McGushin 1992, 240.

<sup>1308</sup> Africă 1970, 528 dn. 3. Gerçi Sertorius'un kendisi de tek gözlüydü. İÖ. ca. 91/90 yılında Roma ile müttefikleri arasındaki iç savaşlar sırasında Marsi kabile sine karşı savaşıırken tek gözünü kaybetmiştir (Plut. *Sert.* IV. 2).

<sup>1309</sup> Plutarkhos (*Luc.* VIII. 5; XII. 5; *Sert.* XXIV. 3) ve Orosius (*hist.* VI. 2. 12)'a göre, Küçük Asya'ya gönderilen generalin adı Marcus Marius'tur. Appianos (*Mithr.* 68; 70; 76-77)'de ise, Mithradates'in yanına yollanmış olan generalin ismi Marcus Varius olarak geçmektedir. Ayrıca Sertorius, Varius'un yanına yardımcılar olarak Lucius Magius ve Lucius Fannius'u atamıştır. Böylelikle Mithradates, söz konusu komutanların ve askerlerin desteğiyle Küçük Asya'daki Romalılara karşı Üçüncü Mithradates–Roma Savaşı'na başlamıştır (App. *Mithr.* 68).

<sup>1310</sup> Plut. *Sert.* XXIV. 3-4; App. *Mithr.* 68; ayrıca bk. Liv. *perioch.* 93; Oros. *hist.* VI. 2. 12.

Sonunda kral, altmış Galat şefini barışmak ve ülkeleri hakkındaki görüşlerini onlarla tartışmak amacıyla karıları ve çocuklarıyla birlikte onurlarına verilen bir şölene çağrırmıştır. Her zamanki gibi, çabuk unutan, gülmeyi, eğlenmeyi ve iyi yemek yemeyi seven Galatlar kralın davetine uyarak şölene gitmişlerdir<sup>962</sup>. Ancak şolen sırasında kralın bir işaretıyla salona bir böyük asker dolmuş ve şolendeki bütün *tetrarkhes*'ler, maiyetleri ve aileleriyle birlikte katıldılar. Aynı anda Galatia'da ise, gene Mithradates'in emriyle bütün Galat soyluları öldürülmüştür. Bu katliamdan yalnız üç Galat *tetrarkhes*'i kurtulabilmiştir. Mithradates'in askerlerinin kuşatmasını yarmayı başaran bu üç kişinin arasında daha sonraki Galat kralı olacak olan, Pompeius ve Cicero'nun dostu Deiotaros da vardır<sup>963</sup>.

Mithradates'in, Galat şeflerini ve aristokrat tabakasını böylece bir hamlede ortadan kaldırmasının altında kendisine karşı düzenlenen suikast ve baş kaldırmanın özünü alma düşüncesinin yanı sıra, politik nedenler de yatıyordu. Mithradates bu katliam sırasında, aynı zamanda, yakın arkadaşlarından Galatları destekleyenleri ve ayrıca kendi siyasi karşıtlarını da öldürmekten çekinmemiştir. Böylece, başsız kalan Galatia Bölgesi'ni ve Galatları kolayca egemenliği altında tutabilecekti. Çünkü, Sulla Küçük Asya'ya yaklaştığında onun tarafına geçip kendisine karşı savaşabilecek, sadakatlerine güven olmayan, bağlılık ve fedakarlık duygularından yoksun Galat *tetrarkhes*'lerin hemen hemen hepsini ortadan kaldırılmıştı. Bu yüzden, en acımasız komutanı Eumakhos'u Galatia'ya satrap olarak atamıştır. Ne var ki, Mithradates'in Galat şeflerini ve aristokrat tabakasını ortadan kaldırarak öndersiz kalan Galatları kolayca yönetme planı, katliamdan kurtulan Galat şefleri tarafından etkisiz hale getirilmiştir. Bundan dolayı Eumakhos'un Galatia satraplığı uzun sürmemiştir. Kısa bir sürede iyi bir ordu örgütleyen Deiotaros ve diğer iki *tetrarkhes*, Galatia Bölgesi'ni Eumakhos'a karşı ayaklandılarak, İÖ. ca. 86/85 yılında, onu Galatia topraklarından kovmuşlardır. Bu surette, Mithradates'in yaptığı söz konusu katliamlar ve sefer sonucunda eline,

<sup>962</sup> Mithradates'in, bu girişimindeki en önemli faktör Galat gelenek ve göreneklerini yakından tanımasıydı. Çünkü, Galatların konukseverlik kuralları uyarınca ve ev sahibine saygısızlık etmemek için, davete silahsız geleceklerini biliyordu (Arslan 2000a, 138 dn. 519).

<sup>963</sup> Plut. *mor.* III. 258-259 *a-d*; *Mulier. Virt.* 23; App. *Mithr.* 46; 54; 58; konuya ilişkin olarak bk. Ramsay 1899, 69; Tarn 1947, 40; 150; Magie 1950, 223; Lequenne 1991, 114; Arslan 2000a, 137 vdd.; 2002b, 45; Mitchell 2003, 290.

Galatia Bölgesi'nden topladığı paralardan başka bir şey geçmemiştir<sup>964</sup>. Bununla birlikte Mithradates'in bu gaddar planı Galatlar tarafından nefretle karşılanmış ve o zamana kadar çeşitli kereeler ortak düşmana karşı müttifik olan bu kavmi kendisinden, bir daha birleşmemecesine ayrılmıştır. Başka bir ifadeyle, bu tarihten itibaren Galatlar Pontos Krallığı'na karşı savaşmak için fırsat kollar olmuşlar ve bu durum genel olarak, özellikle Roma'nın işine yaramıştır<sup>965</sup>.

Bu arada Khios Adası'nın Romalıları desteklediğinden şüpheleniliyordu. Mithradates zaten, Rhodos kuşatması sırasında vuku bulan bir deniz savaşında bindiği amiral gemisinin yanlışlıkla bir Khios savaş gemisi tarafından mahmuzlanmasından beri ada halkına kızındı<sup>966</sup>. Bunun yanı sıra, Khios'lular adalarındaki Roma mallarından elde ettikleri gelirlerden kralın payına düşen kısmı gizleyerek ona vermemişlerdi. Ayrıca Romalıların mal ve mülklerinden elde ettikleri gelirler üzerinden krala vergi ödemiyorlardı. Dahası ada halkın zenginleri arasında sailyan birçok kişi sonradan Italia'ya kaçmıştır. Şimdi ise, söz konusu insanlar Khios'lularla haberleşerek Pontos idaresine karşı bir ayaklanma hazırlığı içine girmiştirlerdi. Ayrıca, gizlice Sulla'yla da irtibat halindeydiler. Mithradates'e karşı harekete geçmek için ise, sadece Roma gemilerinin ufukta belirmesini bekliyorlardı. Bu yüzden Mithradates, komutanlarından Zenobios'u Hellas'a yardım gönderme bahanesiyle Ephesos'tan yola çıktı<sup>967</sup>. Zenobios ise, gecenin karanlığından yararlanarak Khios önlerinde demirledi. Gizlice karaya çıkan askerler geceleyin kenti ve savunmasız kaleyi ele geçirdiler. Sabahla birlikte halkı tiyatrodada toplayan Zenobios, vatandaşların silahlarını toplamış ve kentin ileri gelen-

<sup>964</sup> App. *Mithr.* 46; 58; konuya ilişkin olarak bk. Mommsen 1930<sup>3</sup>, III 289; Welles 1934, 297 n° 73/74; Magie 1950, 223 vdd.; 372; Rankin 1987, 202; Mitchell 1993, 31; Arslan 2000a, 139; 2002b, 48; ayrıca bk. Austin 1986, 462 vd.

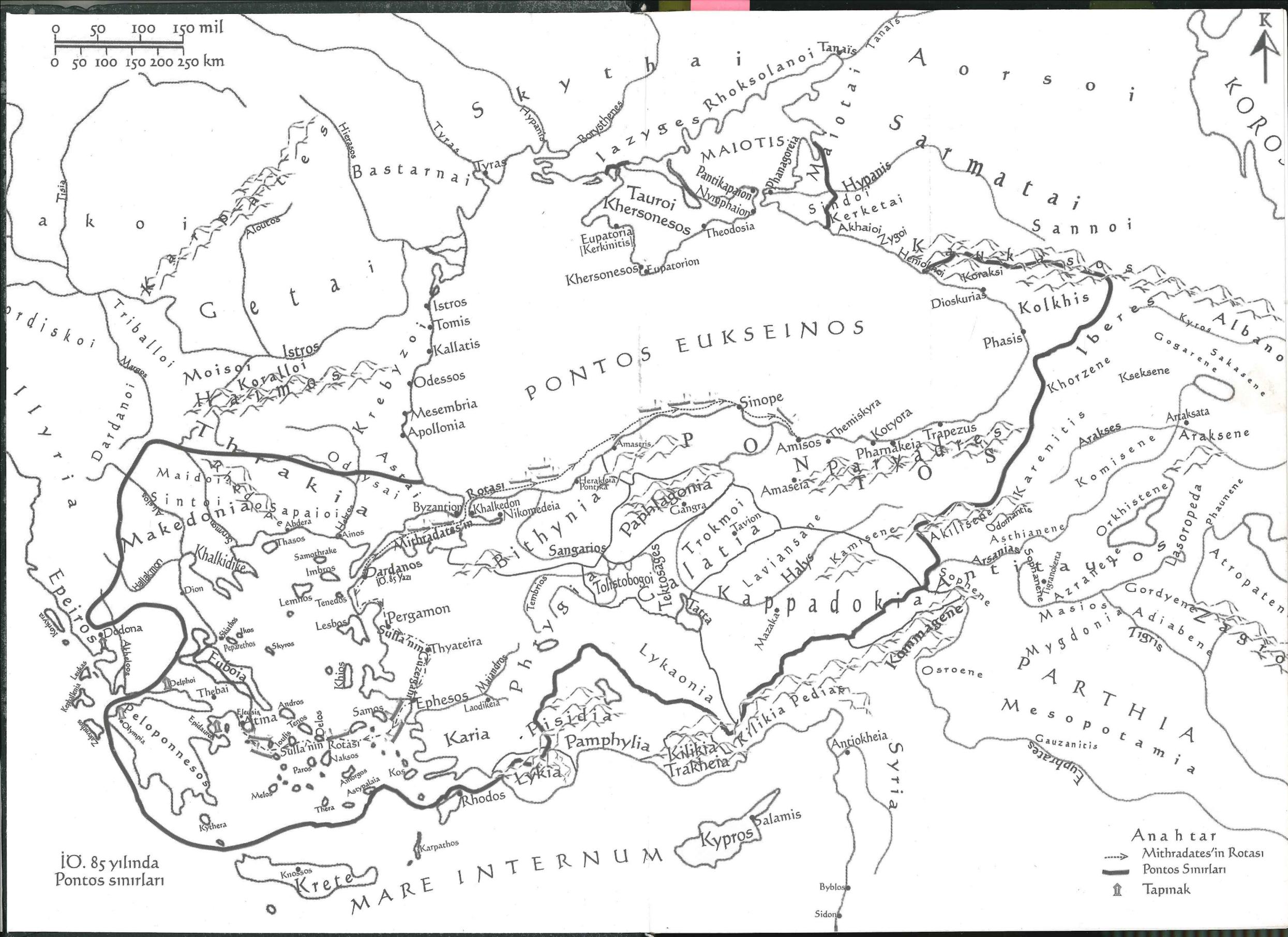
<sup>965</sup> Cic. *Phil.* II. 33-34; XI. 33; *Deiot.* IX. 26; XIII. 37; Plut. *Luc.* XXVIII. 2; App. *Syr.* 50; ayrıca bk. Memnon 44. Daha detaylı bilgi için bk. Arslan 2000a, 140; 2002b, 45.

Bununla birlikte, şu da göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektr ki, bazı Galat şefleri her seye rağmen Mithradates'e bağlılıklarını sonuna kadar sürdürmüştürlerdir. Buna verilecek en güzel örnek, İÖ. 73 yılında Herakleia Pontike kentinin güvenliğini sağlayan Konnakoriks (Memnon 29-36; 42. 5; 49) ve kralın özel muhafiz alayını oluşturan Kelt Komutan Bituitos ve onun emrindeki Galatlardır (Liv. *periodch.* 102; App. *Mithr.* 111). Daha detaylı bilgi için bk. Sullivan 1990, 51 dn. 42.

<sup>966</sup> Memnon 33. 1; App. *Mithr.* 25; 46-47.

<sup>967</sup> App. *Mithr.* 46. Memnon'a (33. 1-2) göre ise, Khios Adası'na gönderilen Zenobios değil, Mithradates'in sütkardeşi Dorylaos'tu.

Zeynep İğde



10. 85 yılında  
Pontos sınırları

Anahtar  
→ Mithradates'in Rotası  
— Pontos Sınırları  
▲ Tapinak

basının adamları tarafından izlenmemek ve takibini geciktirmek için limandaki donanmasını ve gemileri yaktırdı. Fakat kral kente gelir gelmez Pontos Euksenos'un doğu limanlarından toplattığı gemilerle birlikte adamlarını oğlunun peşinden yolladı. Khersonesos kentinde kısırlanıp adamları tarafından terk edilen Makhares intihar etti<sup>2019</sup>. Kent kapılarını yaşlı krala açtı. Mithradates kente girer girmez oğlunun bütün dostlarını ve onun yanına atadığı Pontos'luları kılıçtan geçirtti. Fakat onların oğullarına dokunmadı<sup>2020</sup>. Böylelikle kral, İÖ. 65 yazında hemen hemen hiç çarışmadan güclü olduğu kadar zengin ve geniş bir krallığın kontrolünü eline geçirmiş oldu.

Bu sırada, İÖ. 65 yazı sonunda Iberia Seferi'ni tamamlayan Pompeius, Phasis'in hiçe uzak olmadığını öğrendi<sup>2021</sup>. Pontos İmparatorlu'guna bağlı kalan son vasal'lık olan Kolkhis'i istila etti<sup>2022</sup>. Kendisine direnen Oltakhos adlı lideri esir aldı. Daha sonra da Kolkhis sahillerinde donanma amirallerinden Servilius'la buluştu. Mithradates'in Bosporos Kimmeria'sını ele geçirdiğini öğrendi. Anadolu'nun boyun eğmez kralına karşı Bosporos'a ilerlemeye karar verdi<sup>2023</sup>. Düşündüğü gibi de

<sup>2019</sup> Appianos (*Mithr.* 102)'de, Makhares'in nasıl olduğunu bildirmemekle birlikte intihar ettiğini; Cassius Dio (XXXVI. 50. 2) ise Mithradates, para ve dokunmazlık sözü vererek oğlunun kendi adamları tarafından öldürülmesini sağladığını dile getirmektedir. Orosius'a (*hist.* VI. 5. 3) göre de, Makhares kralın emriyle ortadan kaldırılmıştır. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Portanova 1988, 128 dn. 212.

<sup>2020</sup> App. *Mithr.* 102. Kralın Kimmeria Bosporos'unu ele geçirirken ya da geçirdikten sonra, Makhares yanlısı yerleşimleri ne şekilde tahrif ettirdiğine dair ele geçen arkeolojik verilere ilişkin olarak bk. Saprykin and Maslennikov 1995, 267 vd.

<sup>2021</sup> Cass. Dio XXXVII. 3. 1; ayrıca bk. Vell. II. 40. 1. Burada, Cassius Dio (*ibid.*) Phasis ismiyle Rioni Irmağı'ndan değil; fakat Kolkhis Bölgesi'nden söz ediyor olsa gerektir. Çünkü Strabon da (XI. 2. 16 c. 497), Phasis adının sadece ırmağın kullanılmayıp, söz konusu isimle, bazen yörede bulunan aynı adı taşıyan kent, bazen de Kolkhis Bölgesi'nin kastedildiğini dile getirmektedir. Zira, Ksenophon (*anab.* V. 6. 36-37; VII. 7-10)'da, Kral Aletes'in soyundan gelenlerin hüküm sürdüğü Kolkhis Bölgesi'nden söz ederken, Hellenlerin Phasis'e yelken açmayı ve Phasis'lilerin (Kolkhis'lilerin) ülkesini ele geçirmeyi düşündüklerini bildiriyor olsa gerektir. Benzer biçimde, Aristoteles (*Hist. an.* III. 21. 15 522b) ve Hippokrates (*Aer.* 15) gerek Kolkhis Bölgesi'ndeki çiftlik hayvanlarından gerekse yörenin yönetim organizasyonundan bahsederlerken Phasis ismiyle ne ırmağı, ne de kenti nitelendirmek; fakat genel olarak Kolkhis Bölgesi'ni ve bu bölgede ikamet eden halkı tarif etmişlerdir. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Arslan 2000c, 27.

<sup>2022</sup> Strab. XI. 1. 6 c. 491; Flor. *epit.* I. 40. 28; App. *Mithr.* 103; Cass. Dio XXXVII. 3. 1-3.

<sup>2023</sup> Plut. *Pomp.* XXXIV. 5; Cass. Dio XXXVII. 3. 1; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Liv. *perioch.* 101; App. *Mithr.* 114; Flor. *epit.* I. 40. 28; Oros. *hist.* VI. 4. 7-8;

yaptı; bazen ikna, bazen de korkutarak Kolkhis'liler ve komşularını geçti<sup>2024</sup>. Ama buradan itibaren birçok bilinmeyen ve konuksever olmayan kabile olduğu, kara yolunun yüksek dağ ve derin vadiler arasında geçtiği<sup>2025</sup> ve deniz yoluyla seyahat limanlarının bu ülkede az olması dolayısıyla gözü korktu. Ayrıca bölgenin yerlilerinin tehlikeli tutumlarından dolayı ordusunu tehlikeye atmaktan çekindi. Amirallerinden Servilius'un komuta ettiği donanmasına Bosporos'u abluka altına almasını ve Mithradates'in deniz yoluyla kaçmaması için bloke etmesini emretti. Bu sırada Albania'lıların ayaklandığı haberini aldı. Kendisi ve ordusu açısından daha kolay olduğu ve Roma'daki *triumphus*'una biraz daha renk katacağı için, Albania'lıların üzerine gitti<sup>2026</sup>. Artık *Saturnalia* bay-

Eutr. VI. 13-14. Appianos'a (*Mithr.* 103) göre, Pompeius Kolkhis'e geldiğinde bölgeye ilişkin bilgi edinmek istemiştir. Bu bakımdan *Argonautai*, *Dioskuroi* ve Herakles'in sefer yaptıkları ve bulundukları yerleri görmek istemiş ve özellikle Prometheus'un Zeus tarafından Kafkas Dağları'nda zincire vurulduğu koni şeklinde doruğu olan *Strobilos* Dağı'nı ziyaret etmiştir –Söz konusu dağın ismi, Hellence dönen (= *strobilos* [στρόβιλος]) sıfatından gelmektedir. Prometheus'un yaşadığı ve acı çektiği yere ilişkin değişik yorumlar ve görüşler için ayrıca bk. Aiskh. *Pr.* 422; 719; Cic. *Tusc.* II. 10. 23; Arr. *anab.* V. 3. 1-4; *periplus* XI. 5; XIX. 2; Strab. XI. 5. 5 c. 506; XV. 1. 8 c. 688; Phil. II. 3 c. 45; Prok. *Bell.* VIII. 6. 15; Bunbury 1959, 512; Braund 1994, 11 vd.; Liddle 2003, 106 vd.

Daha sonra da Kafkas Dağları'ndan Pontos Euksenos'a doğru akan ırımkalar üzerinde halkın koynu postlarıyla nasıl altın aradıklarına şahit olmuştur (App. *Mithr.* 103). Aynen Sardeis'teki Paktolos (Sart Çayı) Irmağı'nda olduğu gibi (Hdt. V. 101; Strab. XIII. 1. 23 c. 591; 4. 5 c. 625-626), Kolkhis'teki Kafkas Dağları'ndan akan ırımkaların getirdiği altınları toplamak için koynu postu kullanılmaktaydı. Irmağın içine yerleştirilen koynu derisi akmakta olan ırımda bulunan küçük parçaları bünyesinde toplayıp ve daha sonra kıyıya alınan post üzerinden, parlayan değerli metal tanecikleri kolayca ayıklanabiliyordu.

<sup>2024</sup> Velleius Paterculus'a (II. 40. 1) göre Pompeius, Media, Albania ve Iberia'yı istila ettikten sonra, Karadeniz'e doğru ilerleyerek Kolkhis, Heniokhoi ve Akhaioi kavimlerinin üzerine yürümüştür.

<sup>2025</sup> Kolkhis'in Kafkas Dağları'nın kuzeyindeki bölgelerle bağlantısı ise, bölgenin kuzeydoğusunda yer alan Elbruz ve Kazbeyi dağları arasında yer alan çok sayıdaki küçük ve aşılmazı güç geçitlerden sağlanmaktadır. Sadece Elbruz ve Kazbeyi dağları arasında otuz altı tane geçit olup, bunlardan yedi tanesini aşmak kolay sekiz tanesini aşmak ise, zordu. Antik kaynaklarda '*Caspium Kapıları*' olarak geçen söz konusu geçitlerin en önemlisi bugünkü *Dariel Geçidi*'ydı. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Plin. *nat.* VI. 12. 30; 15. 40; 17. 43 vdd.; Prok. *Bell.* I. 10. 10-14; Arslan 2000c, 32.

<sup>2026</sup> Plut. *Pomp.* XXXV. 1; Cass. Dio XXXVII. 3. 2-3; ayrıca bk. Cic. *Mur.* XVI. 34; Flor. *epit.* I. 40. 28; Oros. *hist.* VI. 4. 8.

ramı sırasında kendilerine saldırımalarının öcünü alabilirdi. Bu noktada Pompeius, dar vadilerin, yüksek dağların ve vahşi kabilelerin yaşadığı Phasis Irmağı<sup>2027</sup> boyunca uzanan direkt ve kısa yol yerine<sup>2028</sup>, daha uzun ve topografik açıdan daha uygun olan Kyros boyunca ilerlemeyi seçti. Bu bakımından Kolkhis üzerinden Armenia'ya doğru döndü. Bir süre Iberia toprakları boyunca Kyros'u takip etti. Irmak yatağının geçilmeye uygun noktalarına Albania'liların –belki Iberia'lilarla birlikte– kazıklar konuşlandırdıklarını gördü. Bu bakımından bunaltıcı sıcak havada ırmak boyunca ilerleyerek kısmen uygun bir yerden Kyros'u aştı<sup>2029</sup>.

Yaklaşık 10.000 adet su tulumu doldurarak, susuz ve kurak bir yer olan Kambyse yöreni üzerinden Alazonios Irmağı'na doğru<sup>2030</sup>, çoğunlukla gündüzleri gölgdede dinlenip geceler boyunca ilerleyerek yorucu bir yolculuk yaptı. Erzak ihtiyacını yolu üzerinde ikamet eden halklardan sağladı. Abas'ı aştıktan sonra, Albania Kralı Oroises'in 60.000 yaya ve 12.000 süvariden oluşan büyük bir orduyla üzerlerine geldiğini

<sup>2027</sup> Strabon (XI. 3. 4 c. 500)'de, yağmur sularının dağlardan çeşitli ırmaklar olarak Kolkhis içinden Karadeniz'e doğru akıntılarını vurgulamaktadır. Ülkenin merkezinden geçerek Karadeniz'e dökülen en önemli Irmağı Phasis –günümüzdeki adıyla Rioni Irmağı, adını Hellence'de ‘akan’ anlamına gelen (= *rheōn* [ρέων]) ortacından almış olsa gerektir– olup, Kaukasos (Kafkas) Dağları'ndan doğardı (Strab. XI. 3. 4 c. 500; Hdt. IV. 45; Vit. de Arch. VIII. 2. 6). Bu büyük ırmak dağlardan denize doğru yolculuğu sırasında birçok küçük akarsuya; özellikle Glaukos, Hippo ve Kyaneos ırmaklarıyla birleşerek debisini arttırdı (Strab. XI. 2. 17 c. 498; 3. 4 c. 500; Hippokr. Aer. 15; Plin. nat. VI. 4. 13-14). Bununla birlikte her zaman için temizliğini ve berraklığını korurdu (Arr. *periplus* VIII. 1-5). Irmak kenarlarında kamışların bittiğinden (Ps.-Plut. *De Fluviiis* V. 2; Hippokr. Aer. 15) ve insan yiyen yaratıkların –timsah– varlığından bahsedilmektedir (Paus. IV. 34. 2; Ps.-Plut. *De Fluviiis* V. 3). Ayrıca antikçağda nasıl Mısır, Nil'in bir armağanı ise (Hdt. II. 5), Kolkhis'in de Phasis Irmağı'nın armağanı olduğu söylenmektedir (Mnaseas frg. 31=ap. schol. vet. ad *Theocritum* XIII. 75; Prok. Bell. VIII. 6. 14). Daha detaylı bilgi için bk. Arslan 2000c, 30.

<sup>2028</sup> Söz konusu yol Strabon'a (XI. 2. 17 c. 498) göre, yüksek dağların ve derin vadilerin arasından ve Surami Dağı'ndaki geçitten geçmekte olup, ancak dar patikalardan öküzler vasıtasiyla çekilen yük arabalarıyla dört günde alınabiliyordu. Ancak Kolkhis Bölgesi'nden Iberia'ya Surami Dağları üzerindeki tek bir noktadan geçiş yapılabiliyor ve yol üzerindeki geçidin çok güç şartlar altında kullanılabiliyordu. Öyle ki, Prokopios'a (Bell. VIII. 13. 3-6) göre, –yol yapımında usta olan– Persler, Iberia üzerinden Kolkhis'e gitmek için Surami Dağları'ni aşan ilk düzgün yolu inşa etmek için oldukça para ve zaman harcamışlardı.

<sup>2029</sup> Plut. Pomp. XXXV. 1-2; Cass. Dio XXXVII. 3. 3-4.

<sup>2030</sup> Strab. XI. 4. 5 c. 502.

öğrendi<sup>2031</sup>. Bunun üzerine onun Romalıların büyük ordusunu görüp<sup>2032</sup>, gerilememesi için askerlerinin çömelerek silahlarını ve kendilerini saklamasını emretti. Kendisi de süvari birliklerinin başına geçerek Oroises'e doğru ilerledi. Kralın süvari birlikleri kardeşi Kosis tarafından komuta ediliyordu. Pompeius'un üzerlerine geldiğini gördüğünde bütün atlı birlikleriyle onun üzerine saldırdı. Savaş donanımı ve zırhlardan yoksun olan Albania'lilar ile Romalılar arasında şiddetli bir çarışma başladı. Bu sırada Kosis, bizzat kendisi ve yanındaki bir grup askeriyle Roma saflarını yararak Pompeius'a kadar ilerlemeyi başardı. Bütün gücüyle mızrağını onun göğsüne saplamaya çalıştı. Fakat mızrak Pompeius'un zırhını delemeyerek kırıldı. Silahsız kalan ve zaten zırhsız savaşan Kosis, Pompeius tarafından öldürüldü. Buna rağmen Albania süvarisi Romalıları kaçırılmaya muvaffak oldu ya da Pompeius taktik gereği geri çekildi. Çünkü kaçan Romalıları takip eden süvariler ve Albania ordusu Roma piyadelerine doğru sürüklendi. Bu arada ayağa kalkarak savaş düzeni alan *legionarius'*lar Albania'lilara saldırdı. Roma süvarileri de geri dönerken kanatlardan Albania ordusunu sıkıştırdı. Bu nın üzerine Oroises'in askerleri yakınlarındaki ormanlık alana çekilmeyi başardı ve oradan Romalılara karşı savaşmayı sürdürdü. Ormanlık alanda savaş taktiklerini uygulayamayan *legionarius'*lar ve sık ağaçlar nedeniyle manevra kabiliyetini yitiren atlılar Albania okçularına kolay hedef olmaya başladı. Okçuların bir kısmı kalın ağaç gövdelerini kendilerine siper ederken, diğer bir kısmı da yüksek ağaçların üzerinden Roma birliklerini y普ratıyorlardı. Bu bakımından Pompeius ağaçların bir kısmını kestirip ormanı kuşattı. Daha sonra da ateşe verdi. İçerdekilerin bir bölümü kaçmaya çalışırken imha edildi, bir bölümü esir edildi, bir bölüm de yanarak ya da dumandan zehirlenerek öldü<sup>2033</sup>. Kaçabilenler

<sup>2031</sup> Plut. Pomp. XXXV. 2-3; Cass. Dio XXXVII. 3. 4-6. Strabon (XI. 4. 5 c. 502) Oroises'in komutasındaki yaya askerlerin sayısı konusunda Plutarkhos (*I.c.*) ve Cassius Dio (*I.c.*) ile hem fikir olmasına karşın ona göre, Albania ordusundaki atlı sayısı 22.000 kişiydi. Appianos'a (*Mithr.* 103) göre, Oroises'in yanında, Iberia Kralı Artokes'te yer almaktaydı. Ayrıca söz konusu krallar 70.000 kişilik bir orduyla, Kyros Irmağı kenarlarında Romalılara tuzak kurmuşlardır.

<sup>2032</sup> Pompeius'un ordusu o sırada yaklaşık 45.000 *legionarius'*tan oluşuyordu. Söz konusu rakam Pompeius'un doğu seferi sonunda ordusuna yaptığı ödemelerin hesaplanmasıyla ortaya çıkmaktadır (Sherwin-White 1984, 192 dn. 19; Patterson 2002, 323 dn. 53).

<sup>2033</sup> Savaşa ilişkin detaylı bilgi için bk. Plut. Pomp. XXXV. 2-4; App. Mithr. 103; 114; 117; Frontin. strat. II. 3. 14; Cass. Dio. III. 1-4; XXXVII. 3. 4-4. 4. ayrıca bk. Liv. *perioch.* 101; Strab. XI. 1. 6 c. 491; 5. 1 c. 503; Vell. II. 40. 1; Eutr. VI. 14. 1.

Oroises'in yanına sığındılar. Bu yenilgiden sonra, Albania kralı elçilerini rehineler ve değerli hediyelerle birlikte Romalılara yollayarak ateşkes ve anlaşma yapma dileğinde bulundu. Pompeius Albania'lılarla barış yaptı. Pontos'ta başlayan dağların son bulduğu civar bölgelerden de bazı habercilerin gelmesiyle, Kafkas Dağları'ndan Hazar Denizi'ne kadar uzanan diğer kabilelerle de bir tür anlaşma imzaladı. Bu sırada Phraates de Romalılarla anlaşmayı yenilemek ümidiyle adam gönderdi. Pompeius başarısı ve komutanlarının Armenia ve Pontos bölgelerini zapt ediyor olmaları Parth kralını endişelendiriyordu. Aulus Gabinius'un, Euphrates'i aşarak Tigris'e kadar ilerlemiş olması onu korkutuyor ve Romalılarla anlaşma yenilenmek konusunda sabırsızlanıyordu.<sup>2034</sup>

Muzaffer komutan Pompeius, İÖ. 65 sonbaharında ordusuyla bilinen dünyanın ucuna kadar gitmek istedî. Hazar Denizi'ne doğru ilerlemeyi sürdürdü. Fakat denize üç günlük mesafede, bölgenin πλήθους ἐρπετῶν=birçok zehirli sürüngenle dolu olduğunu öğrenince geri döndü. Armenia platoları boyunca Arakses (Aras) Irmağı'nı izleyerek Pontos'a vardi.<sup>2035</sup> İÖ. 65/64 kişîni halen Mithradates'e bağlı komutanların haki-

<sup>2034</sup> Plut. *Pomp.* XXXVI. 2; mor. IV. 324 a: *De Fort. Rom.* 11; Plin. *nat.* VI. 19. 51; Cass. Dio. XXXVII. 5. 1-5; Flor. *epit.* I. 40. 28; 46. 4; ayrıca bk. Plut. *mor.* III. 204 a: *Apophtheg. Rom.* 8; Lucan. *Bell. civ.* VIII. 218-232; Vell. II. 40. 1; Iust. XLII. 3. 4; Eutr. VI. 14. 1.

Plutarkhos'a (XXXVI. 2) göre, Armenia elçileri de Elymaia ve Media barış heyetiyle Pompeius'un Armenia Minor'a döndüğünde görüşmüştür. Pompeius, Elymaia ve Media elçilerini iyi karşılayıp onlara krallarına götürmek üzere dostça yazılmış mektuplar verdi. Parthia elçi heyetini ise, bir zamanlar Tigranes'e bağlı olan Gordyene yöresini yağmaladıkları için azarladı. Phraates'e göndermek üzere sert bir cevap yazdı. Söz konusu mektupta Phraates'e 'Krallar Kralı' unvanıyla değil sadece 'kral' olarak hitap etti ve onu bir daha Euphrates'i aşmaması için uyardı (Cass. Dio XXXVII. 6. 1-3; ayrıca bk. Griffiths 1953, 145 dn. 5). Daha sonra Armenia'da bıraktığı komutanı Afranius'u Parth'lari Gordyene topraklarından çıkartmakla görevlendirdi. Afranius da Parth'lari Gordyene ve Orrhoene bölgelerinden geri çekilmeye zorlayarak, onları Arbela'ya (Erbil) kadar kovaladı (Plut. *Pomp.* XXXVI. 2; ayrıca bk. Oros. *hist.* VI. 4. 9). Gordyene'yi ise, tekrar Tigranes'e verdi (Cass. Dio. XXXVII. 5. 4).

<sup>2035</sup> Plut. *Pomp.* XXXVI. 1-6; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Strab. XI. 4. 6 c. 503; Plin. *nat.* VI. 17. 43. Plutarkhos'un (*ibid.*) Pompeius'un geri dönmesine ilişkin olarak zehirli sürüngenleri bahane etmesi gariptir. Çünkü Pompeius, Hazar Denizi yakınlarına geldiğinde mevsim sonbaharın son ayları ya da kış başlangıcıydı. Bu mevsimde sürüngen olmazdı. Ayrıca krş. Greenhalgh 1980, 129 dn. 2; Patterson 2002, 317 dn. 31.

miyeti altındaki Pontos kalelerini ve Pontos Krallığı'nın zenginliklerini ele geçirmekle geçirdi<sup>2036</sup>. Legatus'larından Manlius Priscus'u Pontos'un Armenia sınırlarındaki en önemli kalelerinden Sinoria'yı zapt etmekle görevlendirdi. Bölgeye gelen Priscus tahkimli kaleyi kuşattı. Fakat kale, İÖ. 66 sonbaharında Mithradates'in Kolkhis'e doğru çekilirken ağır hasta olan kızı Drypetina'yla birlikte biraktığı hadim ağalarından Menophilos tarafından Romalılara karşı başarıyla savunuluyordu. Bu sırada Drypetina, hadim Menophilos'un bakımı altında tamamen iyileştirilmiş ve kalenin her bakımdan güvenliği sağlanmıştı. Bununla birlikte kaleyi savunmakla yükümlü askerlerin büyük çoğunuğunun<sup>2037</sup> ve o sıralar kalede olan Mithradates'in eşlerinden ya da odalıklarından biri olan Stratonike'nin<sup>2038</sup> ihaneti nedeniyle Symphorion/Sinoria Kalesi

*Kaynaası - 80 yaşındadır!*

Romalılar Pontos'a dönüş yolculukları sırasında Trapezus'un doğusundaki Paryadres Dağları üzerindeki sarık ülkeden geçerken bazı birlikler vahşi Heptakometes'ler kabilesinin saldırısına uğramışlardır. Strabon'a (XII. 3. 18 c. 549) göre, Pontos'un doğusunu meydana getiren Paryadres Dağları ile Kolkhis Bölgesi arasında yaşayan kabileler tamamıyla vahşiydi. Fakat içlerinden en tehlikelileri Heptakometes'ler kabilesiydi. Bunlar, Mossyn adı verilen tahtadan yapılmış kulelerde yaşırlardı; bu bakımdan antikçağda bu insanlar Mossynoikoi olarak da adlandırılırdı. Yabani hayvan eti ve ceviz yiyecek hayatlarını sürdürürler ve kulelerinden atlayarak yolculara saldırırlardı. Pompeius'un ordusu söz konusu dağlık ülkeden geçerken, üç Roma cohors'u –yaklaşık 1.800 asker– Heptakometes'ler tarafından imha edilmiştir. Heptakometes savaşçıları, ağaç sürgünlerinden elde edilen deli balı kaselerle yol üzerine bırakmışlar ve Romalı askerler bunu yiip de bilinçlerini kaybedince, onlara saldırarak kolayca hepsini saf dışı etmişlerdir.

<sup>2036</sup> Cass. Dio XXXVII. 7. 5 dn. 1. Cassius Dio'ya (*ibid.*) göre, Pompeius bir zamanlar (İÖ. ca. 66?) kiş geçirdiği Pontos ile Armenia sınırlarındaki Aspis=Anaëtis Bölgesi civarında hâlâ Romalılara direnen yörenleri zapt etmeye başladı.

<sup>2037</sup> Amm. Marc. XVI. 7. 10.

<sup>2038</sup> Cassius Dio'ya (XXXVII. 7. 5 dn. 2) göre, Stratonike Symphorion/Sinoria Kalesi'nde bulunuyordu. Plutarkhos (*Pomp.* XXXVI. 6) ve Appianos (*Mithr.* 107) söz konusu olaydan bahsetmekle birlikte Stratonike'nin bulunduğu tahkimatin ismini vermemeştirler.

Stratonike, Cassius Dio'ya (XXXVII. 7. 5) göre, kralın eşlerinden; Plutarkhos (*Pomp.* XXXVI. 2-3) ve Appianos'a (*Mithr.* 107) göre ise, Στρατονίκη δέ, μία τῶν Μιθριδάτου παλλακῶν ἡ γυναικῶν=Stratonike ise, Mithradates'in eşlerinden ya da odalıklarından biri olup söz konusu kalenin yönetimden sorumluyu. Plutarkhos'a (*Pomp.* XXXVI. 3-6) göre, Mithradates'in gözünde önemli bir yere sahip olan Stratonike, aslında yaşlı, fakir ve sıradan bir çalgıcının (harpçısı) kızıydı. Kralın düzenlediği şölenlerden birinde çalgıcılık yaparken kralın dikkatini çekmiş ve kral onu yatağına alarak eşlerinden ya da odalıkların biri yapmıştır. Ertesi gün adamlarını göndererek Stratonike'nin babasına zengin armağanlar yollamış ve ona son

*Sitare Tunika  
(Lakabında Tunika!)  
ton/tun; müzik sesi!*

*İkizdere  
Hemşin*

*Sınır  
Kalesi*

düşü. Askerler krallarına ve kendilerine olan güvenlerini yitirdiklerinden en azından canlarını kurtarmak için teslim olmayı düşünüyorlardı. Stratonike ise, orada bırakıldığı için Mithradates'e kızgındı. Bu yüzden kuşatmanın hafiflediği bir sırada Stratonike, Mithradates'e bağlı garnizon askerlerini erzak tedarik etme bahanesiyle dışarı gönderdikten sonra, kalenin kapılarını açtıarak Romalıları içeri aldı<sup>2039</sup>. Kalenin hiyanet sonucunda zapt edildiğini gören hadim Menophilos ise, prensesin Romalıların eline düşerek kirletilmesini ve onlar tarafından aşağılanması istemiğinden önce Drypetina'yı öldürdü; daha sonra da kılıçla intihar etti<sup>2040</sup>. Stratonike ise, kendisine ve oğlu Ksiphilinos'a<sup>2041</sup> bir şey yapılmayacağına dair teminat alması üzerine, Pompeius'a Mithradates'in önemli miktarda para ve paha biçilmez hazineleini sakladığı yeri gösterdi. Romalı general de Stratonike'ye oğlu Ksiphilinos'a hiçbir Romalının bir şey yapmayacağına dair söz vererek, onun hazineden kendine ait şeyleri almasına izin verdi<sup>2042</sup>. Mithradates'in kıymetli hazineleinin

zamanlarda ölen varlıklı bir adamın bütün mülkünü bağıtlamıştır. Önce kendisiyle alay edildiğini zanneden ve kralın hizmetçilerine ve hadımlarına inanmayan çalgıcı, sonunda kralın adamları tarafından zorlukla ikna edilebilmiştir. Bunun üzerine sevinçten adeta çılgına dönen yaşlı çalgıcı, kralın kendisine gönderdiği mor elbiseyi giyip, soylu bir ata bindikten sonra, elindeki paha biçilmez eşyalarla, διὰ τῆς πόλεως βοῶν: "Εμὰ ταῦτα πάντα ἐστί." = "bunların hepsi benim!" diye bağırarak kent sokakları boyunca dolaşmıştır.

<sup>2039</sup> Cass. Dio. XXXVII. 7. 5.

<sup>2040</sup> Amm. Marc. XVI. 7. 9-10. Drypetina'nın, Menophilos tarafından öldürülmesine ilişkin olarak Ammianus Marcellinus'tan başka, Valerius Maximus (I. 8 ext. 13) dahil, hiçbir yazar tarafından degeinilmemiştir.

Plutarkhos'a (Pomp. XXXVI. 2) göre ise, ne Mithradates'in haremındaki kadınlar kendisine getirildiğinde, ne de kralın generallerin kızlarını ve eşlerini ele geçirdiğinde Pompeius tutsakların hiçbirine dokunmamış; bilakis onları ailelerine ve akrabalarına teslim etmiştir.

<sup>2041</sup> Cass. Dio. XXXVII. 7. 5. Appianos'a (Mithr. 107) göre, prensin ismi Ksiphares'ti. Ksiphilinos'un, Orosius'un (hist. VI. 5. 3)'de, sözünü ettiği kralın Eksipodras isimli oğlu olasılığı mevcuttur.

<sup>2042</sup> Plut. Pomp. XXXVI. 2-6; App. Mithr. 107; Cass. Dio. XXXVII. 7. 5. Plutarkhos'a (Pomp. XXXVI. 6-7) göre, bu hazine Pompeius'un Roma'daki zafer geçidini süslemiştir. Muzaffer general, daha sonra bu görkemli sanat eserlerini Roma'daki tapınaklara adamıştır. Ayrıca Albania Kralı Oroises'in kendisine hediye ettiği altından yapılmış taht, kanepe ve masasını *quaestor*'larına vererek, Roma hazineşine bağıtlamıştır (ayrıca bk. Flor. epit. I. 40. 28).

Appianos'a (Mithr. 107) göre, Mithradates yeni kraliyet başkenti Pantikapaion'da (Kerç/Yeni Kale), eşlerinden –ya da cariyelerinden– Stratonike'nin kendisine ihanet ederek kaleyi ve hazineleini Pompeius'a teslim ettiğini haberini aldığında anasının

Kapnosası (yanlış yorum)  
oğludan kaynak  
olabilir!

Kayının Ahırı

saklı olduğu Yeni Yer (= *Kainon Khōrion* [Καίνον χώριον]) olarak adlandırılan kale (Mahalle Kalesi) de Pompeius tarafından alındı. Surların bir bölümü tahrip edildi ve kalenin içindeki su kuyuları dolduruldu<sup>2043</sup>. Burada Mithradates'e ait dokümanlar ele geçti. Bunlar arasında kralın not defterlerinden biri bulundu. Bunların yanı sıra, kralın oğullarından Ariarathes'i ne şekilde zehirlediği ve Sardeis'li Alkaios'u kendisini at yarısında geçtikten sonra, nasıl öldürdüğüne ilişkin belgeler vardı. Ayrıca kralın kendisi, dostları ve eşlerinin rüyalarını yorumladığı kağıtlar; kralice Monime'yle yazıştığı aşk mektupları ve bazı Romalılarla olan gizli yazışmaları ele geçti. Kralın karakterine ışık tutan bu belgeleri Pompeius büyük bir dikkatle okudu<sup>2044</sup>. Kralın en zengin hazineleri ile değerli sanat eserlerinin korunduğu Taulara Kalesi de Romalılar tarafından zapt edildi. Bu kalede kapların, ev eşyasının, değerli taşlarla süslü, altın kakmalı at koşum takılarının saklandığı öylesine büyük bir ahşap mobilya deposu bulundu ki; Pompeius bunları, ancak bir ay içinde Italia'ya gönderebildi<sup>2045</sup>. Romalılar Pontos'ta bu ve buna benzer birçok tahlimli kale ele geçirdiler. Pontos Dağları'ndaki müstahkem konumları yüzünden zapt edilmeleri zor olan kale ve garnizonlar daha sonradan haydutluk ve isyan amacıyla dağlara çıkanlara yararlı olmasın ve Romalılara karşı kullanılmasın diye Pompeius'un emriyle yakılıp yıkıldı. İçlerinde barındırdıkları sarnıçlar ise, büyük kayalarla dolduruldu<sup>2046</sup>.

hiyanetinin bedelini oğluna ödetmiş ve Ksiphilinos'u öldürterek cesedini gömdürmeden sarayıdan dışarıya fırlattırmıştır. Böylelikle kendi öz oğlunu öldürmek pahasına Stratonike'den intikamını almıştır. Ayrıca krş. Oros. hist. VI. 5. 3.

<sup>2043</sup> Strabon'a (XII. 3. 31 c. 556/557) göre, burası doğal şekilde sarp ve mahfuz bir kaya olup, Kabeira'dan iki yüz *stadia*'dan daha az uzaklığındadır. Tepesinde bol su çikan bir kaynak, eteğinde de bir nehir ve derin bir yar yer almaktaydı. Kalenin inşa edildiği kaya o kadar yüksekti ki; neredeyse buraya erişmek imkansızdı. Ayrıca kalenin etrafındaki arazi o kadar ormanlık, o kadar dağlık ve susuzdu ki, yüz yirmi *stadia*'lık bir alan içinde düşmanın burada kamp kurmasına olanak yoktu. Bu bakımından Mithradates'in en kıymetli hazineleri burada muhafaza ediliyordu.

<sup>2044</sup> Plut. Pomp. XXXVII. 1-3. Belki de Plinius'un (nat. XXV. 3. 5-7) sözünü ettiği Mithradates'in buluşları ve Pompeius'un Pontos'u ele geçirdikten sonra, çevirttiği Mithradates'in kitabı –notları– da burada ele geçmiştir. Plinius'a (nat. XXIII. 77. 149) göre, Pontos'un büyük kralı Mithradates yenildiğinde, Pompeius kralın kendi el yazısıyla yazılmış ilaç reçeteleri bulduğunu söyleken yine *Kainon Khōrion* Kalesi'nden bahsediyor olsa gerektir.

<sup>2045</sup> App. Mithr. 115.

<sup>2046</sup> Strab. XII. 3. 38 c. 561.

LOKMAN HAKIM!

Birincim meşhur place

### 8. *Lex Pompeia*; Pompeius'un Küçük Asya Politikası

Pompeius, İÖ. 64 ilkbaharında Amisos'a gitmiştir. Roma'da Lucullus ve yandaşları tarafından yapılan tenkitlere ve generallerinin ısrarlarına rağmen Pantikapaion'da büyük bir güç oluşturan Mithradates'e karşı yeni bir savaşa atılmayı göze alamadı. Çünkü Pompeius'a göre, kral düzenli olarak geri çekilirken onu takip etmek, ona karşı savaşmaktan zordu<sup>2047</sup>. Bunun yerine kralı donanmasıyla denizden Kimmeria Bosphorus'unda abluka ettirmeye devam etti. Sanki Üçüncü Mithradates-Roma Savaşı bitmişçesine Pontos'ta kaldığı süre içinde bölgeye ve kentlerine ilişkin birtakım yeni düzenlemeler yapmaya başladı<sup>2048</sup>.

Roma Cumhuriyet Dönemi'nde *imperium* yetkiyle donanmış komutanlar savaş sonucunda ele geçirdikleri bölgelerin sorumluluğunu üstlenmiş olurlardı. Komutanlar, genel olarak *Senatus* tarafından kendilerine gönderilen *decem legati* olarak adlandırılan on kişilik heyetle söz konusu düzenlemeleri yaparlar ve yeni eyalet için temel bir *lex=yasa* oluştururlardı. Aksi halde eyaletler için yapılan düzenlemeler kalıcı bir özellik taşımazdı. Zira yasa *Senatus* tarafından da onanmalydi<sup>2049</sup>. Buna rağmen Pompeius, *Senatus*'tan komisyon talebinde bulunmadı. Küçük Asya'daki güçler dengesini *Senatus*'un verdiği direktiflerden çok, kendi zevkine göre oluşturdu. Üçüncü Mithradates-Roma Savaşı sırasında



Pompeius

<sup>2047</sup> Plut. *Pomp.* XXXVII. 1; 3; 41. 2.

<sup>2048</sup> Pompeius kentlerin iç örgütlenmesindeki karışıklıkları gidermek ve eyaletin yönetimini kolaylaştırmak amacıyla birtakım yasalar –*lex Pompeia*– koydu. İS. II. yüzyılda Traianus'un imparatorluğu sırasında (İS. 99-117) da uygulanmaya devam eden söz konusu kanunlar (Plin. *epist.* X. 79-80; 112-115), Nikaia'lı Tarihçi Cassius Dio zamanında dahi (İS. 150-235) yürürlüğtedi (Cass. Dio XXXVII. 20. 2-3). C. P. Jones'a (1978, 2 dn. 10-11) göre ise, Üçüncü Mithradates-Roma Savaşı'nın son evrelerinde *Bithynia et Pontus* Eyaleti tesadüfen oluşturulurken Pompeius tarafından ne coğrafi sınırlara ne de bölgenin etnik yapısına dikkat edilmiştir. Bununla birlikte bu beceriksiz, kullanışsız yasalarlığını Diocletianus'un İS. ca. III. yüzyılda Roma eyalet yapısı ve yönetiminde yaptığı reformatif değişimlere kadar yürürlükte kalmıştır. Daha detaylı bilgi için bk. Cary 1932, 390 vdd.; Marshall 1968, 103 vdd.; Olshausen 1980, 905 vdd.; Harris 1980, 870; Mitford 1980, 1172.

<sup>2049</sup> Oktan 2004, 29.

kendisine yardım eden müttefik krallıklara, yerel hanedanlara hediyeler, mükafatlar ve onurlar bahsetti. Böylelikle kimilerinin hakimiyetleri altındaki toprakları genişletti, kimilerini bazı bölgelere ve kentlere yönetici olarak atadı, kimilerine ise, kral unvanı verdi<sup>2050</sup>.

Pompeius, Mithradates'e karşı kazandığı zaferine izafeten Dasteira yakınlarında –Armenia Minor'da– yaralı ve emekli askerlerin yerleşeceği Nikopolis/Zafer kenti (Şebinkarahisar-Kelkit arasında Yeşilyayla, Eskihisar) adında bir kent kurdu<sup>2051</sup>. Amisos'luların arazisinden sonra,

<sup>2050</sup> Plut. *Pomp.* XXXVIII. 1-3; Cass. Dio XXXVII. 7a; Fest. *Brev.* XI str. 23-25; ayrıca bk. Strab. XII. 3. 1 c. 541; Cass. Dio XXXVII. 20. 1-2; 4.

Belki de bu yüzden Pompeius, İÖ. 62 yılı baharında Roma'ya döndüğünde Küçük Asya'da ve Pontos'ta yaptığı düzenlemeler *Senatus* tarafından onanmadı. Roma'daki Pompeius karşı muhafazakarlar Lucullus'un etrafında toplanarak Pompeius'un doğu organizasyonunun *Senatus*'ta onaylanmaması için elliinden geleni yaptılar. Lucullus da bu fırsatı kaçırımayarak, bir bakıma Pompeius ve taraftarlarının o zamana kadar kendisine yaptıkları haksızlıkların öcünü aldı. *Senatus*, Pompeius'un bütün olarak onaylatmak istediği düzenlemeleri; ancak birer birer inceledikten sonra, onaylama kararı aldı. Bu yüzden, İÖ. 60 yılına kadar Pompeius'un bütün çabaları sonuksuz kaldı. Böylelikle bir zamanların büyük fatih ele geçirdiği ve düzenlediği yerleri *Senatus*'a kabul ettirmeyi başaramadı. Tam her şeyden vazgeçecekken batıdan yeni bir umut doğdu. İspanya fatihii Caesar, Roma'ya dönerek, İÖ. 59 yılında *consul* seçildi. *Senatus*'un kendisine karşı da düşmanca tavır takındığını gördüğünden Pompeius ve Crassus'la işbirliği yaparak Roma'daki ilk *triumvir*'liği –üç adam egemenliği– kurdu. Daha sonra da, İÖ. 59 yılında *lex Vatinia* yasasıyla Pompeius'un doğu düzenlemelerini bütün olarak *Senatus*'tan geçirdi (Cass. Dio XXXVII. 49. 2; Lintott 1993, 111 vdd. dn. 3). Daha detaylı bilgi için bk. Magie 1950, 367 vd.; Kaya 1998, 163 vdd.; Oktan 2004, 14 vd.; 110 vd.

<sup>2051</sup> App. *Mithr.* 105; 115. Pontos ve Armenia Minor bölgelerinin kesiştiği, Euphrates üzerinden Küçük Asya, Bithynia, Armenia ve Pontos'a giden ticaret yolları üzerinde yer alan bu kente, komşu bölgelerin birçok halkı yerleşti. Bu bakımdan Nikopolis kısa zamanda oldukça kalabalık nüfusa sahip oldu ve sonraları Kappadokia Bölgesi'ne bağlandı (Strab. XII. 3. 28 c. 555; Cass. Dio XXXVI. 50. 3; ayrıca bk. Plin. *nat.* VI. 10. 26). Pompeius'un kurduğu bu kent Orosius (*hist.* VI. 4. 7) tarafından hatalı olarak Armenia Maior'da lokalize edilmektedir. Ayrıca bk. Sulpit. II. 26.

Plutarkhos'a (*Pomp.* XLV. 2) göre, Pompeius Anadol'u dan Arabistan'a kadar uzanan seferleri sırasında otuz dokuz tane kent kurmuştur. Cassius Dio (XXXVII. 20. 2) ise, Pompeius'un sekiz tane kent kolonize ettiğini bildirmektedir. Ancak o da, Plutarkhos (*l.c.*) gibi, söz konusu yerleşimlerin adları ve konuşlandırıldıkları bölgelerin isimlerinden bahsetmemektedir. Strabon (XII. 3. 1 c. 541) da aynı şekilde, Pompeius'un Pontos'u Roma eyaleti haline getirirken bölgenin topraklarını on bir yönetim bölgesi arasında paylaştığını bildirmekle birlikte bunların nereler olduğunu belirtmemiştir. Ancak coğrafyacı diğer pasajlarında, Pompeius tarafından kurulmuş kentlerden bahsedерken batıdan doğuya doğru Pompeiopolis (XII. 3. 40 c.

Halys Irmağı'na kadar uzanan Phazemonitis yöresindeki Phazemon kasabasını ise, kent konumuna yükseltti ve buraya Neapolis (Yeni kent) ismini verdi<sup>2052</sup>. Paryadres Dağları eteklerinde kurulmuş olan Kabeira'yı da bir kent haline getirerek ismini Diospolis (Zeus kenti) olarak değiştirdi<sup>2053</sup>. Mithradates'in kendi ismine izafeten kurduğu; fakat Lucullus'la yaptığı savaş sırasında Romalılara kapılarını açtığı için yıktırıldığı Eupatoria'nın topraklarını genişletti. Nüfusunu çoğalttı ve Megalopolis/Magnopolis (Büyük kent) olarak adlandırdı<sup>2054</sup>. Sebasteia'nın (Sivas) ise, ismini Megalopolis olarak değiştiren kentin sınırlarını Kulpene<sup>2055</sup> ve Kamisene<sup>2056</sup> yörenleriyle birleştirdi<sup>2057</sup>. Ardından, Mithradates'in Triarius'u bozguna uğrattığı Zelitis yöresinin sınırlarını birçok komşu bölgeler ilave ederek genişletti ve Megalopolis'e yaptığı gibi, Zela'yı da kent statüsüne yükseltti<sup>2058</sup>. Paphlagonia Bölgesi'nin Damastris yöresinde Birinci Mithradates-Roma Savaşı'nın başında, Pontos birliklerinin IV. Nikomedes yönetimindeki Bithynia ordusunu kuşatarak imha ettiği ova kenarındaki yerleşimin adını ise, Pompeiopolis'e (Pompeius kenti) çevirerek burayı da kent ilan etti<sup>2059</sup>.

<sup>2052</sup>, Neapolis (XII. 3. 38 c. 560), Zela (XII. 3. 37 c. 560), Magnopolis (XII. 3. 30 c. 556), Megalopolis (XII. 3. 37 c. 560), Diospolis (XII. 3. 31 c. 556-557) ve Nikopolis (XII. 3. 28 c. 555) adlı yedi kentin adını kaydetmiştir.

<sup>2053</sup> Strab. XII. 3. 38 c. 560. Bugünkü Vezirköprü ilçesine ya da yakınlarına lokalize edilmektedir (ayrıca bk. Kaya 1998, 167 dn. 26).

<sup>2054</sup> Strab. XII. 3. 30-31 c. 556-557. Gene Strabon'a (*ibid.*) göre, Pythodoris (Pythodoros'un kızı ve Pontos kraliçesi) sonradan söz konusu yerleşimi bayındırlaştırarak ismini Sebaste'ye çevirmiştir. Ayrıca bk. Marek 1993, 33 vdd.

<sup>2055</sup> Strab. XII. 3. 30 c. 556; 37 c. 560; App. *Mithr.* 115; ayrıca bk. Eilers 2003, 90.

<sup>2056</sup> Armenia Minor sınırında yer alan bir Kappadokia yörenidir.

<sup>2057</sup> Pontos Kappadokia'sı ile Kappadokia Maior arasında, içinde Halys Irmağı'nın kaynağı bulunan topraklardır.

<sup>2058</sup> Mitchell 1993, 32.

<sup>2059</sup> Strab. XI. 8. 4 c. 512; XII. 3. 37 c. 560; ayrıca bk. Broughton 1938, IV 532.

<sup>2060</sup> Strab. XII. 3. 40-41 c. 561-562; ayrıca bk. App. *civ.* II. 1; Plin. *nat.* VI. 2. 7.

İÖ. ca. 83 yılında Armenia Kralı II. Tigranes tarafından tahrif edilen Kilia'daki Soloi kenti de, yeniden inşa edildikten sonra, İÖ. 65 yılında Pompeius'un ismine izafeten Pompeiopolis olarak adlandırılmıştır (App. *Mithr.* 115; Cass. Dio XXXVI. 37. 6; ayrıca bk. Plut. *Pomp.* XXVIII. 4). Pompeius tarafından bağımsız ve otonom ilan edilen Soloi/Pompeiopolis halkı kentlerinin kurucusu ve patronu olarak Pompeius'u kendilerine koruyucu seçmiş ve onu onurlandırmışlardır (*IGR* III 869). Ayrıca bk. Hicks 1890, 243. Pompeius korsan seferi sonunda ayrıca Ionia Birliği (Ferry 2000a, 341 vdd. n° 4), Ilion (*SEG* XLVI. 1565), Side (Bean 1965, 141 n° 101), Miletos (*Milet* I/7 253) gibi kentlerin de patronu ve hayırhahı olarak çeşitli yazıtlar aracılığıyla onurlandırılmıştır (ayrıca bk. Eilers 2002, 29 dn. 37; 146 dn. 5).

Kentlerin yönetim biçimini olarak ise, Romalılar tarafından güvensiz ve istikrarsız bir rejim kabul edilen demokrasiden<sup>2060</sup> ziyade, politik sürekliliği ve merkezi yönetimi sağlamak amacıyla, oligarşik ve timokratik<sup>2061</sup> idare şeklini benimsedi<sup>2062</sup>.

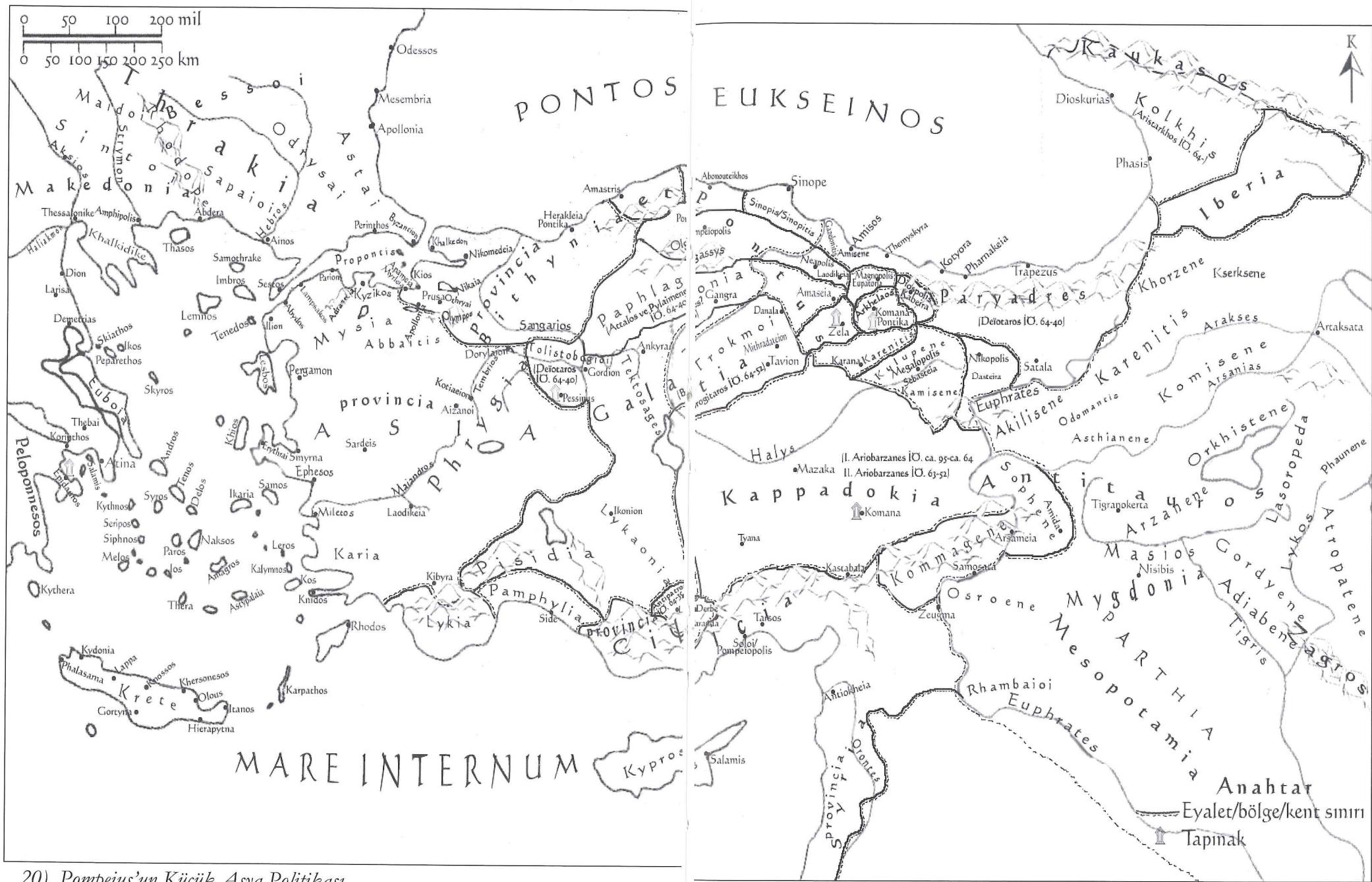
Pompeius, İÖ. 64 ilkbaharında Pontos Krallığı'nın batı kısımlarını εἰς ἔνδεκα πολιτείας διεῖλε=on bir yönetim bölgесine ayırdı<sup>2063</sup>. Bu nunla birlikte Pompeius, ayrıca –belki bilerek belki de tesadüfen– topraklarını genişleterek, kent(?) statüsünü yükselttiği bu yerleşimlerin sınırlarını birbirlerine komşu yapmıştır. Böylelikle söz konusu yerleşimlerin ticari-ekonomik açıdan birbirleriyle ilişkisini arttırmış oldu. Öyle ki, Bithynia'dan başlayıp Paphlagonia ve Pontos üzerinden Armenia'ya uzanan ticaret yolu üzerinde, Paphlagonia'dan itibaren sırasıyla Pompeiopolis, Neapolis, Magnopolis, Diospolis ve Nikopolis kentleri yer

<sup>2060</sup> Romalıların, Hellen demokrasisi ve anayasal kurumlarına olan itimatsızlıklarına ilişkin olarak bk. Cic. *Flacc.* III. 6; VI. 15-VIII. 19; *Tusc.* I. 1. 2; Liv. XXXVI. 51. 6. Ayrıca bk. Marshall 1968, 105 dn. 17.

<sup>2061</sup> Para aristokrasisi, vatandaşların devlet yönetim kurumlarında söz sahibi olma haklarının servetlerinin büyülükleyle doğru orantılı olmasıdır.

<sup>2062</sup> Romalıların hakimiyetleri altındaki kentlerde/bölgelerde seçtikleri aristokratik yönetim biçimlerine ilişkin olarak bk. Joseph. *Ant. Iud.* XIV. 5. 4 (Jerusalem; Aleksandreia); App. *Mithr.* 39 (Atina); Liv. XLV. 18; 29 (Makedonia; İlyria); *SIG* II 674 str. 63 (Thessalia); 684 (Akhaia).

<sup>2063</sup> Strab. XII. 3. 1 c. 541. *Bithynia et Pontus* Eyaleti'nin Pontos kısmında kalan yörenlerini, Pompeius on bir tane yönetim bölgese ayırarak, bölgenin esasen kent meclisleri tarafından yönetilmesini sağlamış oldu. Böylelikle bir bakıma yörenin gene eskisi gibi, otokton unsurları içerecek idare edilmesine devam edilmiş oldu. Bu on bir yönetim bölgesi esas itibarıyle Amastris, Magnopolis, Amaseia, Diospolis, Amisos, Nikopolis, Pompeiopolis, Zela, Neapolis, Megalopolis ve Sinope/Abonuteikhos kentlerini ve *territorium'larını* kapsıyordu. Ancak burada dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta ise, Strabon'un (*I.c.*) burada *kent* (= *polis* [πόλις]) yerine *yönetim* (= *politeia* [πολιτεία]) sözcüğünü kullanmış olmasıdır. Bu bakımından söz konusu yörenlerdeki yönetimler, klasik anlamdaki kent devletleri değil; fakat kent statüsü taşıyan ya da daha yeni kent nitelikleri taşımaya başlamış yerleşimlere bağlı merkezlerin çevresinde örgütlenmiş yerel idari birimler olsa gerektir (ayrıca bk. Marek 1993, 26 vdd.; 31 vdd.; Sartre 1995, 138 dn. 7). Zira, bu suretle Pompeius, bir yandan bölgeyle diğer Anadolu kentlerinin yönetim şeklini birleştirirken diğer yandan da oluşturduğu *politeia* olgusuyla daha sağlam ve dengeli bir örgütlenme biçimini sağlayarak bölgeye Roma idaresini empoze etmiş oluyordu. Daha detaylı bilgi için bk. Niese 1883, 577 vdd.; Fletcher 1939, 17 vdd.; 20 vdd. dn. 12; Wellesley 1953, 294 dn. 1; 294 vdd. n° 73/74; Macro 1980, 665 vd.; Mitchell 1984, 123 dn. 6; Höjte 2006, 15 vdd.



20) Pompeius'un Küçük Asya Politikası

almaktaydı. Aynı durum zaten Pontos Krallığı zamanında aktif olarak kullanılan Zela ve Magnopolis üzerinden Halys vadisine ve Kappadokia'ya oradan Euphrates'e uzanan diğer ticaret yolu için de geçerliydi. Bu bakımından *Bithynia et Pontus* Eyaleti'nin Anadolu'nun iç bölgeleriyle –doğu/batı; kuzey/güney– ticareti bu kentler üzerinden gerçekleştirilmeye başlandı<sup>2064</sup>.

Politik idareyi ise, büyük ölçüde yerel sivil yönetimlerin eline bıraktı. Daha sonra da, İÖ. 74 yılında Roma eyaleti yapılmış olan Bithynia ile birleştirerek ortak bir eyalet *provincia Pontus et Bithynia* (Pontus ve Bithynia Eyaleti) oluşturdu<sup>2065</sup>. Paphlagonia ve Galatia o zamana kadar çeşitli yöresel yöneticiler tarafından yönetilmişti<sup>2066</sup>. Paphlagonia'daki, Pompeiopolis (Taşköprü) ve Neapolis (Vezirköprü/Merzifon) kentlerinin *territorium*'ları<sup>2067</sup>, Pontus ve Bithynia Eyaleti'ne bağlıydı. Adı geçen kentler dışındaki yöreler ve yerleşimler, Mithradates Savaşları boyunca Roma'nın müttefiki olan Pylaimenes'in soyundan gelen Attalos adında yerel bir hanedanın hakimiyetine bırakıldı<sup>2068</sup>. Kolkhis Bölgesi Aristarkhos'un yönetimine verildi<sup>2069</sup>. Mithradates'in eski generallerinden olup, ona ihanet ederek Romalılar tarafına geçen Arkhelaos'un oğlu Arkhelaos'u Pontos'taki Komana tapınağına başrahip olarak atadı. Bu-

<sup>2064</sup> Magie 1950, 370 dn. 25; 33; Baran 2003, 823 dn. 21-22.

<sup>2065</sup> Strab. XII. 3. 1 c. 541; 3. 6 c. 543; Liv. *perioch.* 102; Vell. II. 38. 6; Fest. *Brev. XI str.* 21-22; ayrıca bk. Cic. *de prov. Cons.* XII. 31; Diod. XL. 4; App. *civ.* II. 1; Sulpit. II. 26.

S. Mitchell'a (1993, 31 vd.) göre, Pompeius'un Pontos'ta yaptığı düzenlemelerin asıl amacı Pontos Krallığı'nı bir eyalet haline dönüştürerek Bithynia ile birleşmesini sağlamaktı (ayrıca bk. Oktan 2004, 110 dn. 643).

<sup>2066</sup> Strab. XII. 3. 41 c. 562.

<sup>2067</sup> Bu kentlerin *territorium*'ları yaklaşık olarak, Amisos'luların arazisinden sonra, Halys Irmağı'na kadar uzanan ve Phazemonitis (Phazemon ülkesi) olarak adlandırılan bölgeyle sınırlanmıştı (Strab. XII. 3. 38 c. 560).

<sup>2068</sup> Strab. XII. 3. 1 c. 541; App. *Mithr.* 114; Fest. *Brev. XI str.* 23-25. Eutropius'a (VI. 14) göre ise, Pompeius, Attalos ile Pylaimenes'i Paphlagonia Krallığı'nın başına geçirdi. Diğer bir değişle Eutropius'a (*ibid.*) göre, Pompeius Paphlagonia Bölgesi'nin yönetimini iki ayrı hanedan arasında böülüştürmüştür. Eğer gerçekten iki yönetici varsa, bunların Paphlagonia kral hanedanıyla olan ilişkileri ve yörenin –yani Çankırı, Devrez, Devrek ve Filyos vadilerinin– bu iki(?) yönetici arasında nasıl paylaştırıldığı konusunda şu an için elimizde yeterli bilgi bulunmamaktadır. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Eadie 1967, 123 vd.; Kallet-Marx 1995, 326; Potecary 1997, 238 vdd.; Arslan 2000a, 149; Baran 2003, 824 dn. 24.

<sup>2069</sup> App. *Mithr.* 114; Eutr. VI. 14. 1; ayrıca bk. Strab. XII. 3. 1 c. 541; *ZfN* III. 60; V 226-227; Magie 1950, 1238 dn. 42; Head 1977<sup>3</sup>, 496; Syme 1995, 111.

nunla da yetinmeyecek tapınağın *territorium*'una iki 'skhoinoi'luk<sup>2070</sup> (yani altmış *stadia*) bir toprak parçası daha kattı ve burada oturanların Arkhelaos'a itaat etmelerini emretti<sup>2071</sup>. Bu sırada Kappadokia sınırına yakın bir yerde kurulmuş olan Derbe<sup>2072</sup> (Aladağ) ve Laranda (Karaman) kentine sahip Tiran Antipater Derbetes'in hüküm sürmesine müsaade etmiş gibi gözükmeftedir<sup>2073</sup>. I. Ariobarzanes'i ise, tekrar –yedinci kez– Kappadokia tahtına oturmasının yanı sıra, krallığın sınırlarını

<sup>2070</sup> Herodotos'a (II. 6) göre, eskiden toprağı az olan halklar toprağı kulaçla ölçer – bir kulaç=ca. 1.776m; biraz daha fazla olanlar ise, ölçü olarak *stadios*=177.6-192.28m kullanırlardı. Toprağı çok olanlar παρασάγγης=parasangēs, daha da çok olanlar ise, σχοῖνος=skhoinos ile ölçerlerdi. Perslerin ölçü birimi olan *parasanges* otuz *stadia* (Hdt. V. 53; VI. 42; Arr. *anab.* I. 4. 4; ayrıca bk. Strab. XI. 11. 5 c. 518; Plin. *nat.* VI. 30. 124), Mısırlıların ölçüsü olan *skhoinos* ise, altmış *stadio*'ya eşitti.

Fakat antikçağda 1 *skhoinos*'un ölçüsü hem antik coğrafyacılar hem de halk arasında 30, 40 ve 60 *stadio* arasında değişmeye başlamış ve bu durum bazı karışıklıklara neden olmuştur. Konuya ilişkin olarak bk. Strab. XI. 11. 5 c. 518; XII. 3. 34 c. 558; XVII. 1. 24 c. 803-804; 1. 41 c. 813; Plin. *nat.* VI. 30. 124; XII. 30. 53.

<sup>2071</sup> Strab. XII. 3. 34 c. 558; XVII. 1. 11 c. 796; App. *Mithr.* 114. Strabon'a (*ibid.*) göre Arkhelaos, böylelikle bölgenin hakimi ve kente yaşayan tapınak hizmetkarlarının efendisi olmuştu. Fakat bunları satmaya hakkı yoktu. Pontos Komana'sında (Gümenek) da aynen Kappadokia Komana'sında (Şar) olduğu gibi tapınak hizmetkarlarının sayısı 6.000'den aşağı degildi.

Strabon'a (XII. 3. 34 c. 558) göre, bu Arkhelaos, Sulla ve *Senatus* tarafından onurlandırılan ve İÖ. 58 yılı *consul*'larından Aulus Gabinius'un arkadaşıydı. A. Gabinius, İÖ. 56 yılında *proconsul* olarak Syria'ya yollandığı zaman (Cic. *dom. XXIII.* 60; *XLVII.* 124; *de prov. Cons IV.* 9-V. 12; *Pis.* XVII. 41; ayrıca bk. Gruen 1966c, 127 dn. 37) Parthia savaşları için yaptığı hazırlıkları paylaşmak ümidiyle Arkhelaos da oraya gitti. Fakat *Senatus* ona izin vermeyince bundan vazgeçerek daha önemli bir ümide kapıldı. Çünkü o sıralarda Ptolemaios XII Auletes, Aleksandreia'lilar tarafından sürgün edilmiş, Kleoptra'nın büyüğü olan kızı Misis Krallığı'ni eline geçirmiştir. Kraliçe, krali soydan gelen bir koca arandığından, Arkhelaos kendisini Mithradates VI Eupator'un oğlu gibi göstererek kraliçenin adamlarına öneride bulundu ve kabul edildi (ayrıca bk. Strab. XVII. 1. 11 c. 796; Cass. Dio XXXIX. 57. 1-2). Fakat sadece altı ay saltanatta kalabildi. Gabinius, İÖ. 55 yılında Ptolemaios'a krallığını geri vermek için Pelusium'da yaptığı meydan savaşında Arkhelaos'u öldürdü (Strab. XII. 3. 34 c. 558; XVII. 1. 11 c. 796; Liv. *perioch.* 105; Cass. Dio XXXIX. 58. 1-3; Val. Max. IX. 1 ext. 6; Plut. *Ant.* III. 2-4; ayrıca bk. Cic. *Pis.* XXI. 48-50; *Rab. Post.* VIII. 19-22; Caes. *civ.* III. 110; Joseph. *Ant. Iud.* XIV. 6. 2; *Bell. Iud.* I. 8. 7). Gene de durum, Pontos Komana'sı başrahipliğine Arkhelaos'un oğlunun geçmesine engel olmadı (Strab. XII. 3. 35 c. 558).

<sup>2072</sup> Lykaonia Bölgesi'nde Tauros Dağları'nın kuzeyinde Kappadokia'ya en yakın ülkedir (Strab. xii. 6. 3. c. 569).

<sup>2073</sup> Cic. *Fam.* XIII. 73. 2. Daha detaylı bilgi için bk. Mitchell 1993, 32 dn. 64.

önemli ölçüde genişletti<sup>2074</sup>. Sophene Bölgesi'ni ve Kastabala gibi bazı Kilikia kentleriyle birlikte I. Ariobarzanes'in yönetimine bıraktı<sup>2075</sup>. Buna rağmen I. Ariobarzanes, Pompeius'un huzurunda Kappadokia tahtından kendi rızasıyla çekilerek krallığı üzerindeki bütün haklarını oğluna devretti. Romalı tarihçi Valerius Maximus'a<sup>2076</sup> göre, Ariobarzanes I Philoromaios Kappadokia tahtını devrederken sevinçli; yerine tahta geçen selefi/oğlu Ariobarzanes II Philopator ise, düşünceliydi.

Galatlar, Roma-Mithradates Savaşları süresince Roma ordusuna ve komutanlarına azımsanmayacak derecede yardımlarda bulunmuşlardı<sup>2077</sup>. Bundan dolayı Pompeius, Galatia Bölgesi'ni benzer şekilde, bölgeyi elinde bulunduran Tolistobogioi *tetrarkhes'i* Deiotaros<sup>2078</sup>, Trokmoi *tetrarkhes'i* Brogitaros ve ismi kesin olarak bilinmeyen Tektosages *tetrarkhes'i* arasında paylaştırdı. Bunlardan Deiotaros'a 'kral' un-

<sup>2074</sup> Diod. XL. 4 dn. 3; App. *Mithr.* 105; 114; Oros. *hist.* VI. 4. 9.

<sup>2075</sup> Diod. XL. 4 dn. 3; App. *Mithr.* 105; 114; ayrıca bk. Oros. *hist.* VI. 4. 9; Mattingly 1979, 166; Brennan 1992, 131 dn. 85. Appianos (*Mithr.* 105)'de ise, Pompeius'un, Sophene'nin yanında Godyene Bölgesi'ni de Kappadokia topraklarına kattığını ifade etmektedir. Ancak aşağıda sözü edileceği üzere, Gordyene'nin hakimiyeti üzerine Armenia ve Parthia kralları çeşitli kereler birbirleriyle savaşmalarına ve konuyu Pompeius'un huzuruna kadar getirmelerine rağmen Kappadokia kralının bölge üzerinde hiçbir talebi olmamıştır.

<sup>2076</sup> Val. Max. V. 7 ext. 2. Ayrıca bk. Simonetta 1961, 19; 1977, 43; Eilers 2003, 90.

<sup>2077</sup> Cic. *Phil.* XI. 33; *Deiot.* IX. 26-27; App. *Mithr.* 41.

<sup>2078</sup> Deiotaros kişisel bağlantıları sayesinde Roma'yla ilişkilerini büyük ölçüde geliştirmiş bir Galat *tetrarkhes*'iydi. Özellikle, Küçük Asya'da görev yapan Roma generallerine verdiği destekle Roma'nın Küçük Asya'daki en önemli müttefiklerinden biri olduğunu göstermiştir. Mithradates VI Eupator'un Küçük Asya'yı egemenliği altına alacağını anlayınca Romalıların tarafına geçmiş ve İÖ. 90 yılında, Roma *Senatus'u* tarafından Küçük Asya'da görevlendirilen Manius Aquillius'a asker sağlamıştır. İÖ. 88 yılında Romalılar ve Pontos kralı arasında savaş çıkışına Galatia Mithradates tarafından ele geçirilmiştir. Fakat Deiotaros karşı koyarak Mithradates'in komutanlarından Eumakhos'u Galat topraklarından kovmayı başarmıştır. Bütün bu olaylar sırasında Deiotaros, Roma generallerinden Sulla'ya ve onun komutanları Murena ve Lucullus'a büyük yarar sağlamıştı. Romalıların, İÖ. ca. 82/81 yılında Mithradates'e ve Servilius'un, İÖ. 78-75 yılları arasında korsanlara karşı açtığı savaşlarda; ayrıca Lucullus ve Pompeius saflarında, İÖ. 74 yılından İÖ. 63 yılına kadar Mithradates'e karşı çarşılmıştır. Bu savaşların başarılı bir şekilde sonuçlanmasıından sonra, Küçük Asya'nın en güçlü hükümdarı olarak ödüllendirilmiş ve Caesar'in ilk *consul'lüğünün* ardından, İÖ. 59 yılında, daha da güçlenerek Roma İmparatorluğu'nun doğusunu korumuştur. Pontos'tan Euphrates Irmağı'nın batısına kadarki bölgelerde egemenliği onaylanan Deiotaros, İÖ. 59 yılında krallık unvanını almış ve bundan böyle Romalılara daima sadık ve müteşekkir kalmıştır. Daha detaylı bilgi ve literatür için bk. Arslan 2000a, 152-153; 2004, 114 vdd.; 123 vdd.

vani verdi<sup>2079</sup>. Pompeius daha sonra, içinde Trapezus ve Pharnakeia'nın bulunduğu pek çok önemli limanla birlikte Karadeniz kıyılarında yer alan, Halys Irmağı'nın doğu yakasındaki bereketli topraklara sahip Gazelonitis ülkesini<sup>2080</sup> ve doğuda Kolkhis'e, güneyde ise, Armenia Minor'a<sup>2081</sup> kadar uzanan Pontos topraklarını<sup>2082</sup> Deiotaros'un egemenliğine bırakmıştır<sup>2083</sup>. Böylelikle Galatia ile Kappadokia'yı birbirlерine komşu yapmıştır<sup>2084</sup>. Trokmoi *tetrarkhes'i*, Deiotaros'un damadı Brogitaros'a<sup>2085</sup> ise, Mithradateion Kalesi'ni veren Pompeius, böylece onun topraklarını doğu yönünde genişletmiş<sup>2086</sup> ve Deiotaros gibi, belki ona da kral unvanı vermiştir<sup>2087</sup>.

<sup>2079</sup> Strabon (XII. 3. 12-13 c. 547), Appianos (*Mithr.* 114) ve Eutropius'a (VI. 14) göre, Deiotaros'a krallık ve bu topraklar Pompeius tarafından; Cicero (*har. resp.* XIII. 29; *Deiot.* III. 10; XII. 34; *Phil.* II. 94; *div.* II. 79; *Att.* V. 17. 3) ve Caesar'a (*Bell. Alex.* 67-68) göre ise, *Senatus* tarafından, Caesar'in *consul'lüğü* sırasında, İÖ. 59 yılında verilmiştir. Krallığın *Senatus* tarafından Deiotaros'a bahsedilmiş olması akla daha uygun gelmekte olup Roma *Senatus'u* tarafından verilen krallıklara ilişkin olarak ayrıca bk. Liv. XXX. 17. 10; XXXI. 2. 14; Iust. XXXVIII. 2. 8; Caes. *Gall.* I. 43. 4; Cic. *Fam.* II. 17. 7; *Sest.* XXVI. 56; Tac. *ann.* IV. 26. 4.

<sup>2080</sup> Strab. XII. 3. 13 c. 547.

<sup>2081</sup> Strab. XII. 3. 13 c. 547. Eutropius'a (VI. 14. 1) göre ise, Pompeius, Deiotaros'a Armenia Minor Bölgesi'nin topraklarını da vermiştir. Eutropius'un sözünü ettiği bu durum gerçek olsa gerektir. Zira Mithradates'in oğlu Bosphorus Kralı II. Pharnakes, İÖ. 48 yılında babasının krallığını ele geçirmek üzere harekete geçmiş ve Aristarkhos'u Kolkhis (Caes. *Bell. Alex.* 67; Flor. *epit.* II. 13. 62; Cass. Dio XLII. 9. 2; XLX. 2-3), Deiotaros'u Armenia Minor, Kappadokia Kralı III. Ariobarzanes'i ise, Kappadokia Bölgesi'nin bir kısmından kovmuştur (Flor. *epit.* II. 13. 61-63; App. *civ.* II. 87). Aynı şekilde, İÖ. 47 yılının 1 Ağustos'unda Zela yakınlarında Caesar, II. Pharnakes karşısında kazandığı utkudan sonra, daha önceki Deiotaros'un hakimiyeti altında olan Armenia Minor Bölgesi'nin yarısını onun elinden almış ve III. Ariobarzanes'in egemenliğine bırakmıştır (Cic. *Phil.* II. 94; *div.* II. 79; *Deiot.* XIII. 35-36; Cass. Dio XLI. 63. 3; XLII. 48. 3).

<sup>2082</sup> Cic. *Phil.* II. 94; *div.* II. 79; Caes. *Bell. Alex.* 67 dn. 1; Strab. XII. 3. 13 c. 547; App. *Mithr.* 114.

<sup>2083</sup> Niese 1883, 586 vdd.; Adcock 1937, 12 vdd.; Ramsay 1890, 209; Staehelin 1907<sup>2</sup>, 88 dn. 7; Cary 1932, 393 dn. 2; Adcock 1937, 11 vdd.; Hoben 1969, 69 vdd.; Liebmann 1969, 280-281; Olshausen 1980, 906 vd.; Rankin 1987, 202; Mitchell 1993, 33 dn. 73; Sartre 1995, 132 vd.; konuya ilişkin daha detaylı açıklamalar ve tartışmalar için ayrıca bk. Magie 1950, 1237-1238 dn. 41; Arslan 2000a, 150.

<sup>2084</sup> App. *Mithr.* 114.

<sup>2085</sup> Cic. *har. resp.* XIII. 29; *IGR* IV 1683.

<sup>2086</sup> Strab. XII. 5. 2 c. 567.

<sup>2087</sup> Kral unvanı için bk. Cic. *har. resp.* XIII. 28-29; *Sest.* XXVI. 56; dom. L. 129. Zira *philoromaios*=Romasever lakaplı Brogitaros kendi adına 'kral olarak' Tavion'da

### 9. Mithradates'in Son Planı ve Pharnakes'in İhaneti

Pompeius böylelikle Anadolu'da şimdiye kadar ele geçirdiği yerleri düzenledi. İÖ. 64 yazında ordusuyla birlikte daha önceden Armenia Kralı II. Tigranes'e bağlı olup da Lucullus ve kendisi tarafından onun elinden alınan güney eyaletlerine bir düzen vermek üzere Syria'ya doğru yola çıktı<sup>2088</sup>. Donanma amirallerine ise, hiçbir ticaret gemisinin Pontos Euksenos'un doğu sahillerine geçmesine izin vermemeğini emretti. Bu ambargoyu delmeye çalışanların yakalandıkları takdirde mallarına el koyulup kendilerinin öldürileceklerini ilan etti. Bu suretle Mithradates üzerine denizden uyguladığı ablukanın daha da sıkıştırılarak artırılmasını sağladı. Mithradates'e karşı sefer düzenlenmesi taraftarı olan subaylarına ve askerlerine de "Sürgün krala kendisinden daha yaman bir düşman bıraklığını, onun da açlık olduğunu" söyleyerek Tauros Dağları'na doğru yürüyüse geçti<sup>2089</sup>. Bununla birlikte Pompeius'un bu düşüncesi yanlıştı. Romalı general bu yolla, bıraksa bıraksa, ancak Roma hakimiyeti altındaki Hellenleri aç bırakabilirdi. Çünkü Pontos kralının egemenliği altında tuttuğu bölge, bir tahil ambarıydı<sup>2090</sup>. Hellas'ın kullandığı hububatın büyük bir bölümünü buradan sevk ediliyordu. Gene de Pompeius'un planı Pontos Euksenos'un doğu sahillerindeki ticareti durdurmaya yaradı. Böylelikle Bosporos kentlerinde ticaretle geçenin tüccarların işleri aksadı. Bu duruma, Mithradates'in koydurdugu yüksek

gümüş *denarior*'lar basturmuştur (*BMC Galatia* XVII). Bu konuya ilişkin karışık görüşler ve deliller için ise bk. *OGIS* 349; *IGR* IV 1328=I.Kyme 15; *IGR* IV 1683=I.Didyma 475 str. 36-40; Reinach 1902, 155; Mitchell 1993, 33 dn. 74.

Pompeius'un Küçük Asya'da yaptığı bu düzenlemeler ve Galat *tetrarkhes*'lerine verdiği krallıklar, İÖ. ca. 59/58 yılında Roma *Senatus*'unda yapılan bir oylamaya kabul edilmiştir. Böylece Deiotaros ve Brogitaros'un krallıkları Roma *Senatus*'u tarafından resmen onaylanmıştır. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Cic. *har. resp.* XIII. 28-29; *Sest.* XXVI. 56; *dom.* L. 129; Arslan 2000a, 151; 2002b, 48 dn. 66; 2004, 124.

<sup>2088</sup> Plutarkhos'a (*Pomp.* XXXVIII. 2-3) göre, Pompeius kariyerini Roma İmparatorluğu'nun sınırlarını her yerden dünyayı kuşatan okyanusa kadar genişletecek bitirmek istiyordu. Daha önceki seferlerinde Afrika ve İspanya'dayken imparatorluğun sınırını okyanusa bağlamış, Hazar Denizi'ne çok yaklaşmışken geri dönmüştü. Şimdi ise, Erythre (Kızıldeniz) Denizi'ne kadar inerek ele geçirdiği bölgeleri de Roma egemenliğine bağlamayı planlıyordu. Böylelikle bir yandan -Mısır'ı saymazsak- Akdeniz'i bir Roma gölü haline getirecek, diğer yandan da Romalıların egenenlik alanlarını büyük ölçüde okyanuslar belirleyecekti. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Diod. XL. 4; App. *Mithr.* 121; Flor. *epit.* I. 40. 29; 31; Lucan. *Bell. civ.* II. 583-600; Fest. *Brev.* XVI str. 8-16; Ampel. XVIII. 19; XLVII. 5-6; Sulpit. II. 26.

<sup>2089</sup> Plut. *Pomp.* XXXIX. 1.

<sup>2090</sup> Saprykin and Maslennikov 1995, 261 vdd.; Saprykin 2001, 622 vd.

vergiler ve birçok kente büyük tahribata yol açan deprem de eklenince kısa süre içinde Bosporos Krallığı'nda Pontos kralına karşı kırıldanma- lar başladı<sup>2091</sup>.

Bu sırada Pompeius yolu üzerinde üç yıl önce Mithradates tarafından katledilen Triarius'un komutasındaki askerlerin kemiklerini görkemli bir törenle gömdürdü. Daha sonra da hızlı bir yürüyüşle kısa zamanda Kommagene topraklarına girerek kralları I. Antiokhos'u yendi<sup>2092</sup>. Tekrar Tigranes tarafından ele geçirilmesin diye Antiokeia kentine ve halkına özgürlük bahsetti<sup>2093</sup>. Oradan Syria'ya girdi. *Legatus*'larından Q. Caecilius Metellus Nepos ve Lucius Lollius tarafından alınan Damaskos'a (Şam) vardığında<sup>2094</sup> bütün Syria, Iudaia ve Mısır'dan gelen elçilerle ve kendisine gönderilen zengin hediyelerle karşılaştı<sup>2095</sup>. Ardından Amanos Dağları boyunca ikamet eden Araplara boyun eğdiren *legatus*'u Afranius'la buluştı<sup>2096</sup>. Ardından, kısa bir süre önce Lucullus'un Cilicia Campestris (Kilikia Pedias), Syria, Phoinike ve Palestine bölgelerinde atalarından kalma Seleukos Krallığı'ni yönetmesine izin verdiği Antiokhos XIII Eusebes 'Asiatikos'un elinden topraklarını alarak Roma'ya bağladı. Antiokhos, Roma'ya karşı hiçbir düşmanca hareket sergilememiştir. Bizzat gelerek sadece atalarından kalma krallığın başında kalmayı Pompeius'tan diledi. Romalı general ise, onu zincire vurarak söz konusu bölgeleri kolayca ilhak etti. Böylelikle Hellenistik Dönem'in bir krallığı daha tarih sahnesinden silinmiş ve yerini Roma'nın Syria Eyaleti'ne bırakmıştır<sup>2097</sup>.

<sup>2091</sup> App. *Mithr.* 107; Cass. Dio XXXVII. 11. 4; Oros. *hist.* VI. 5. 1-2.

<sup>2092</sup> App. *Mithr.* 106; 117. Kommagene kralı, İÖ. 69 yılında Lucullus'un Tigranes'i yenmesinden sonra, Armenia Krallığı'yla bütün ilişkisini kesmiş ve Roma'nın hakimiyetine boyun eğmiş (Cass. Dio XXXVI. 2. 5). Pompeius bu seferi sırasında Lucullus tarafından Roma'ya bağlanmış ve onun tarafından kabul edilmiş bütün düzenlemelerin tam tersini yaptı.

<sup>2093</sup> Strab. XVI. 2. 8 c. 751; Eutr. VI. 14. 2; Euseb. *chron.* I. 261-262; ayrıca bk. Fest. *Brev.* XVI. str. 16-18; Hieron. *chron.* 178. 1; Malal. *chron.* 211-212.

<sup>2094</sup> Iosep. *Ant. Iud.* XIV. 2. 3; *Bell. Iud.* I. 6. 2; ayrıca bk. Fest. *Brev.* XIV str. 4-6; XVI. str. 10-11; Eutr. VI. 14. 1; Oros. *hist.* VI. 6. 1.

<sup>2095</sup> Strab. 2a. 91 frg. 14=Iosep. *Ant. Iud.* XIV. 2. 3-3. 1; App. *Mithr.* 114; daha detaylı bilgi için bk. Siani-Davies 1997, 314 vdd. dn. 25.

<sup>2096</sup> Plut. *Pomp.* XXXIX. 2; Cass. Dio XXXVII. 5. 4-5.

<sup>2097</sup> App. *Mithr.* 106; Syr. 48-49; 70; Cass. Dio XXXVII. 7a. 1; Euseb. *chron.* I. 261-263; Hieron. *chron.* 171. 3-4; Malal. *chron.* 212-213; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Flor. *epit.* I. 40. 29; Vell. II. 37. 5; 38. 6; Iust. XL. 2. 3-5; Oros. *hist.* VI. 4. 9; 5. 13; 6. 1; Exc. Barb. 46 B; Chron. Synt. 92 b.

Bu sırada, İÖ. 64 yazında Mithradates, Pompeius'a elçilerini göndererek barış teklifinde bulundu. Romalı generale Pontos Krallığı'nın kendisine geri iade edilmesi halinde, Romalılara vergi vermeye başlayacağını bildirdi. Pompeius ise, kralın her türlü müzakereden önce aynen Tigranes gibi kendisinin gelerek kayıtsız şartsız teslim olması gerektiğini söyledi. Ancak ondan sonra gereken düşünülecekti. Mithradates, Tigranes'in düştüğü bu aşağılatıcı duruma yaşadığı müddetçe düşmeyeceğini; fakat kendi yerine oğullarından ve yakın arkadaşlarından bazılarını gönderebileceğini bildirdi. Şimdiye kadar bir kral gibi yaşamış ve kral gibi ölecek olan Mithradates, bir yaşam boyu savaşlığı düşmanları karşısında, Armenia Kralı Tigranes gibi aşagılanmayı kabul edecek derecede zayıf bir karaktere sahip değildi. Bu bakımdan doğal olarak Pontos kralıyla Romalı general arasındaki görüşmeler sona erdi<sup>2098</sup>.

Bunun üzerine, o sıralar 68 yaşında olan Mithradates, uzun zamandır düşündüğü planı bir an önce gerçekleştirmek üzere yaptığı hazırlıklara hız verdi<sup>2099</sup>. Azatlı kölelerden esirlere kadar birçok kişiyi askere aldı. Her çeşit silah imal ettirdi ve ormanlardan ağaçlar kestirterek savaş aletleri inşa etti. Çift ve tarla süren öküzleri bile kestirterek sınırlarını mancınıklarda kullandı<sup>2100</sup>. Önemli ölçüde sikke bastırdı<sup>2101</sup>. En ufak

<sup>2098</sup> App. *Mithr.* 107.

<sup>2099</sup> Kralının söz konusu planına ilişkin modern yazarlar arasında üç ana görüş vardır. Birinci görüşe göre, Mithradates, Roma Seferi'ne çıkmak üzere hazırlanmış ve son anda oğlu ve bağışıklarının ihaneti sonucunda planını gerçekleştiremeden intihar etmek zorunda kalmıştır. İkinci görüş, Mithradates'in bu seferi gerçekte yapmak istemediği; fakat Roma karşıtı politikası ve propagandası uyarınca böyle bir plana ilişkin söyletilerin hem kendisi hem de Pompeius'un Roma'daki karşıtları ile Pharnakes'in uydurduğu bir söyletiinden ibaretti. Üçüncü görüş ise, böyle bir planın, ne Mithradates tarafından yapıldığı, ne de başkaları tarafından uydurulan bir söyleti olduğunu iddia etmektedir. Bunun gerçekte antikçağ tarihçilerinin ortaya attıkları bir kurgudan ibaret olduğunu iddia etmektedir. Daha detaylı bilgi ve literatür için bk. Sonnabend 1998, 198 vdd.

<sup>2100</sup> Mancınığın zemberek liflerinin esneklik katsayısi düşük ve liflerin halat biçiminde dokunabilmesi gereklidir. Ayrıca her zaman esnekliğini koruyabilecek ve normal hava koşullarında özelliğini yitirmeyecek bir maddeden yapılmalıdır. Bu bakımdan antikçağ boyunca mancınıklarda zemberek liflerini germek için hayvan sinirleri ve tendonları (= *neuron* [νεῦρον]) ile insan saçları kullanılmıştır. Genellikle domuz dışındaki hayvanların omuz ya da sırtlarından ve hayvanın en çok işleyen organından elde edilen bu sinirler içinde en makbulü, tarla süren öküzlerin boyun tendonlarıydı. Çünkü öküzlerin boyunduruğa koşularak çekiş hayvanı olarak kullanılması onların boyunlarındaki kasların güçlenmesine yol açıyordu (Daha detaylı bilgi için bk. Landels 1996<sup>3</sup>, 115-123). Bu bakımdan Mithradates, mancınıklarında

kazanç için bile vergi koydu. Ordusunun ve askerlerinin talim ve eğitime ağırlık verdi. Bu sırada kral, yüzünde çıkan bir hastalık yüzünden sarayımdan çıkamıyor ve kendisinin sadece üç hadım ağası tarafından tedavi edilmesine ve görülmemesine izin veriyordu<sup>2102</sup>.

Bu arada Parthia Kralı Phraates, Pompeius'un elçilerine davranışına ve kendisine yolladığı cevaba kızmış ve Aulus Gabinius'un Mesopotamia üzerinden Tigris'e kadar ilerlemesini protesto etmiştir. Ardından, İÖ. 64 yazında Mesopotamia üzerinden Gordyene üzerine yürümuş ve orada Tigranes'le çarışılmıştır. İlk savaşta yenilmesine rağmen daha sonra galip gelmiş ve bölge üzerinde önemli ölçüde söz sahibi olmuştur. Bu sırada Pompeius'un Syria'ya geldiğini öğrenen her iki kral da birbirlerini Romalılara şikayet etmek için elçilerini gönderdiler. Phraates, Armenia kralının Pompeius'la yaptığı son antlaşma gereğince kendi toprakları haricindeki bütün bölgelerden çekilmek zorunda olduğunu ileri sürüyor; ayrıca krala karşı birtakım yeni suçlamalarda bulunuyordu. Tigranes ise, artık Roma'nın dost ve müttefiki olan bir krallık statüsü kazandığı için Pompeius'u kendisinin yanında yayılımcı Parth'lara karşı savaşmak üzere yardıma çağrıryordu. Pompeius ise, Roma'nın en büyük düşmanı Mithradates'in, artık bu derece güçlendiğinden dolayı, bir de Parth'lari karşısına almaktan korktu<sup>2103</sup>. Her krallığa karşı çekinmeden savaş açabilen ve istediği verebilen sonsuz yetkiye sahip Romalı general nedense bu sefer *Senatus*'un onayını almadan Parth'lara karşı savaşmak istemedi<sup>2104</sup>. Bu bakımdan Tigranes'in yardım isteğini reddetti. Phraates'e karşı takındığı eski düşmanca tavırından bir anda sıyrıldı. Çünkü kalabalık olduğu ölçüde güçlü Parthia ordusuyla savaşmayı gözü yemiyor ve şimdiye kadar kazandığı şeyleri riske atmak istemiyordu. Bu bakımdan şartlara göre uydurduğu politikası ve karakterine uygun hareket etti. İki kral arasında arabuluculuk yapmak, Phraates'in uzun süredir Romalılarla olan sınırını saptamak üzere üç kişiden oluşan bir heyeti anlaşmazlıklarını çözmek üzere onlara gönderdi. Heyet iki kral arasındaki sorunları giderdi. Roma ile Parthia sınırını

kullanılmak üzere özellikle tarla süren öküzleri toplatarak kestirmiş ve birinci sınıf mancınıkları inşa ettirmiştir.

<sup>2101</sup> Price 1968, 10.

<sup>2102</sup> App. *Mithr.* 107.

<sup>2103</sup> Cass. Dio XXXVII. 6. 4-XXXVII. 7. 1.

<sup>2104</sup> App. *Mithr.* 106; Cass. Dio XXXVII. 7. 2.

belirledi<sup>2105</sup>. Fakat Armenia kralı Romalılardan umduğu yardımını almadığından dolayı kızdı. Phraates de Tigranes'e karşı olan tavrını değiştirdi. Onun Armenia kralı olarak kalmasını istedti. Çünkü kaçınılmaz şekilde bir gün Romalılara karşı yapacağı savaşta müttefik olarak ona ihtiyacılı olabilirdi. Sonunda her iki kral, geç de olsa Roma politikası hakkında bir fikir edindiler. İyice anladılar ki, içlerinden birinin diğerini yenmesi sadece Romalıların işine yarayacaktı. Romalılar onların birbirlerini yıpratmasını ve zayıflamasını seyredecekti. Daha sonra da yenen üzerine yürüyecek ve onu kolaylıkla kendi hakimiyeti altına alacaktı<sup>2106</sup>.

Pompeius, İÖ. 64 sonbaharında Seleukos Kralı XIII. Antiokhos'un hakimiyetindeki Kilikia'nın bazı kısımlarını, Syria, Phoinike, Palestine ile onlara komşu Idumeia ve Itureia bölgelerini savaşmadan ele ge-

<sup>2105</sup> Orosius'a (VI. 13. 2) göre, burada belirlenen sınırın Euphrates olma olasılığı oldukça yüksektir. Ayrıca bk. Plut. *mor.* III. 204 a: *Apophtheg. Rom.* 8.

<sup>2106</sup> Şimdiye kadar hiçbir Roma generali –kendilerini atacakları tehlikeleri göze aldıklarından olsa gerek– Parth'lara karşı savaşmayı gözealamamıştı. Diplomasi arenasında Parth'lara elliinden geldiği ölçüde hakaret etmelerine karşın, bu politikalarını zamana ve şartlara göre uyarlamışlardı. Öyle ki, yaptıkları bu provokasyonun hiçbir şekilde savaşla sonuçlanmamasına özen göstermişlerdi. Sulla, Parthia elçisiyle Kappadokia kralının arasına oturmakla Parth'lari aşağılamış (Plut. *Sull.* V. 4-5), Lucullus ise, Parthia Kralı Arsakes'i Romalılarla bağlaşık olması için tehdit etmişti (Cass. Dio XXXVI. 1. 2; 3. 1). Hatta Plutarkhos'a (*Luc.* XXX. 2) göre, Lucullus Parth'lara saldırmayı bile düşünmüştü –fakat bu durum bir düşünmeden ileri gitmemiştir. Pompeius, Parth'ların hakaret kaldırılabilir olduğunu anladığından olsa gerek, Parthia elçilerini ve kralını çeşitli kereler aşağılamıştır. Hatta, İÖ. 64 yılında II. Tigranes'in Gordyne üzerinde hak iddia eden Parthia Kralı Phraates'le savaşmasını her iki tarafın birbirini yıpratacağı gereğesiyile ses çıkarmadan izlemekle yememiştir. Zira, uzun zamandır Küçük Asya'da süren savaşlar sırasında diğer bütün Hellenistik krallıkların yakılıp yıkılmasına karşın, Parth'lar izledikleri siyaset sayesinde daha da güçlenmişlerdi. Bu yüzden Pompeius, bir bakıma Gordyne Bölgesi'nin II. Tigranes tarafından ele geçirilerek Romalılar ile Parth'lar arasındaki sınırın Tigris'e çekilmesi karşısında Phraates'in ne yapacağını görmek istemiştir. Daha sonra da bu durumu protesto eden Parthia elçilerine kaba davranışmıştır. Ancak bu duruma sinirlenen Phraates'in, Tigranes'i ağır bir yenilgiye uğratarak Armenia'ya sürmesi üzerine Pompeius, Parth'lari gereğinden fazla zorladığının farkına varmıştır. Parth'lara karşı savaşmanın güçlüklerini ve savaşın belirsizliklerini düşünmüştür. Belki de ikinci bir Lucullus olmak istememiştir. Bu yüzden şimdiye kadar kazandığı zaferleri tehlikeye atmayı gözealamamış ve Parth'lara karşı uyguladığı politikayı değiştirmiştir. Phraates'e karşı gönül alıcı bir siyaset izlemeye başlamıştır. Bu yüzden iki kral arasındaki anlaşmazlığı arabulucuları vasıtasiyla çözmeye karar vermiştir (Cass. Dio XXXVII. 7. 1-4; ayrıca bk. Plut. *Pomp.* XXXIX. 3-4; App. *Mithr.* 106; Flor. *epit.* I. 40. 31). Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Fest. *Brev.* XVI str. 16; Eadie 1967, 131 vd.; Keaveney 1981, 211 vd.; 1982d, 412.

çirdi<sup>2107</sup>. Daha sonra Media Kralı Dareios ile ya Kommagene Kralı I. Antiokhos'a ya da eskiden Armenia Kralı II. Tigranes'e yardım ettiği gereğesiyile savaştı. Bozguna uğrayan Media kralı geri çekilmek zorunda kaldı<sup>2108</sup>. Bunun üzerine Nebateia'lilara karşı yürüdü. Kralları III. Aretas'ı yenerek başkentleri Petra'yı ele geçirdi<sup>2109</sup>. Oradan da İudaia'ya girdi. Orada Mısır Kralı Ptolemaios XII Auletes'ten hem maddi hem de askeri yardım aldı<sup>2110</sup>. Kısa süren bir ablukanın ardından, semavi dinlerin kutsal kenti Kudüs/Jerusalem'i zapt etti. Askerlerinin bir kısmıyla kentin kutsal tapınağına siğınan Musevilerin kralı Aristobulos'u ise; ancak üç aylık bir kuşatmadan sonra, tutsak etmeye başardı<sup>2111</sup>. Böylelikle, bir yandan Doğu Akdeniz sahillerinde ele geçirdiği bölgeler üzerinde düzenlemeler yaparken, bir yandan da komşu bölgelerdeki bazı krallıklarla anlaşmalar yapmaya ve ittifaklar kurmaya devam etti<sup>2112</sup>. Büyük bir ihtimalle, Kuzeybatı Mesopotamia'nın bir bölgesi olan Orrhoene/Ostroene Kralı II. Abgaros ve her zaman kuvvetlidenden yana olan Arap Prensi Alkhaudonios bu sırada Pompeius'la anlaşarak krallıklarını ellerinde tutmuşlardır<sup>2113</sup>.

<sup>2107</sup> App. *Mithr.* 106; Syr. 49-50; 70; ayrıca bk. Oros. *hist.* VI. 4. 9; 5. 13; 6. 1; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Grainger 1991, 159 vdd.

<sup>2108</sup> App. *Mithr.* 106; 117; ayrıca krş. Oros. *hist.* VI. 4. 9; 5. 13; 6. 1.

<sup>2109</sup> App. *Mithr.* 106; Cass. Dio XXXVII. 15. 1-2; Oros. *hist.* VI. 6. 1; Fest. *Brev.* XVI str. 15; Auct. *Liber de Vir. ill.* 77. 6. Cassius Dio'ya (*ibid.*) göre, böylelikle Roma'ya bağlı kralların sınırları Kızıldeniz'e kadar ulaşmış oluyordu (ayrıca bk. App. *Mithr.* 114; Flor. *epit.* I. 40. 31; Plin. *nat.* VII. 26. 97). Nabateia'liların kralı Aretas, Pompeius'un *triumphus*'unda yendiği Armenia Kralı Tigranes, Kommagene Kralı Antiokhos, Media Kralı Dareios, Albania Kralı Oroises, Iberia Kralı Arakes'in etc. –yirmi iki kral (Oros. *hist.* VI. 6. 4)– arasında sayılmaktadır (Diod. XL. 4; App. *Mithr.* 117). Daha detaylı bilgi için bk. Iosep. *Ant. Iud.* XIV. 5. 1; Eutr. VI. 14. 1; Auct. *Liber de Vir. ill.* 77. 6; Hist. Aug. *Prob.* II. 3; Magie 1950, 362 dn. 24; Broughton 1952, II 181; Eadie 1967, 131; Vogel-Weidemann 1985, 57 vdd.

<sup>2110</sup> Plinius'a (*nat.* XXXIII. 47. 136) göre Varro, Ptolemaios XII Auletes'in Pompeius'a 8.000 asker yollamış ve Romalı generalin şerefine cömert bir ziyafet düzenlemiştir. Ayrıca bk. App. *Mithr.* 114.

<sup>2111</sup> Cic. *Flac.* XXVIII. 67-69; Diod. XL. 2; Liv. *perioch.* 102; Strab. XVI. 2. 40 c. 762-763; Plut. *Pomp.* XXXIX. 2; Tac. *hist.* V. 9; App. Syr. 50; *Mithr.* 106; 117; Cass. Dio XXXVII. 15. 2-16. 4; Iosep. *Ant. Iud.* XIV. 4. 1-3; Flor. *epit.* I. 40. 30; Eutr. VI. 14. 2; Oros. *hist.* VI. 4. 9; 6. 1-4; Fest. *Brev.* XVI str. 15-16; Chron Synt. 65 c; 67 c; Chron. Pasc. 453 A-B; ayrıca krş. Strab. 2a. 91 fig. 13=Iosep. *Ant. Iud.* XIV. 6. 4; Phot. *Bib.* 52b-53a.

<sup>2112</sup> App. *Mithr.* 114.

<sup>2113</sup> Cass. Dio XL. 20. 1; App. *civ.* II. 1.

Bu sırada Mithradates Bosporos'taki krallığında boş durmamış, İÖ. 64 yazından İÖ. 64/63 kişi sonuna kadar yeni bir ordu ve donanma meydana getirmeye muvaffak olmuştur. Amacı Roma orduları Syria'dayken kendisi Skythia, Paionia ve Alp Dağları üzerinden ilerleyerek düşmanını ininde boğmaktı<sup>2114</sup>. Tam donanımlı ordu, seçme askerlerin oluşturduğu 60 cohors'un -36.000 kişi- yanı sıra, önemli miktarda hafif silahlı asker, okçu ve süvari birliklerinden meydana geliyordu. Hastalığı sırasında generalleri tarafından ele geçirilen kalelerle topraklarının sınırlarını genişletmiş, yeni gemiler inşa ettirerek donanmasını güçlendirmiştir. Şimdi hastalığı da iyileşmiş olan kral, Kimmeria Bosporos'unun ağzında kurulmuş önemli bir liman kenti olan Phanagoreia'ya (Tozer) daha kuvvetli bir garnizon yerleştirilmesini emretmiştir<sup>2115</sup>. Bu vazifeyle görevlendirilen kralın hadım ağalarından Tryphon kente gönderildi.

Fakat bir zamanlar Tryphon tarafından ağır hakarete uğramış olan Phanagoreia'lı Kastor, kralın yeni garnizon komutanı kente girerken ona suikast düzenlemiş ve onu öldürmüştür. Akabinde halkı Mithradates'e karşı ayaklandırmıştır. Galeyana gelen halk bağımsızlığını korumak üzere harekete geçerek Mithradates'in kent kalesinde konuşlandırdığı garnizonu saldırmış ve onu her yandan ateşe vermiştir. Kralın oğullarından Artaphernes, Dareios, Kserkses, Oksathres ile kızlarından Eupatra yanma tehlikesiyle karşı karşıya kaldıklarından teslim olmuşlar ve zincire vurularak hapse atılmışlardır<sup>2116</sup>. Fakat kralın kızlarından Kleopatra<sup>2117</sup>,

<sup>2114</sup> Plut. *Pomp.* XLI. 2; Cass. Dio. XXXVII. 11. 1; Flor. *epit.* I. 40. 24-25.

<sup>2115</sup> Phanagoreia'nın stratejik konumundan ötürü kral her zaman için kente garnizon bulundururdu (İÖ. ca. 88/87 yılında Mithradates VI Eupator'un ordusundaki bir askere ilişkin onur dekreti için bk. Vinogradov und Wörrle 1992, 169 vdd.; Avram 2002, 70 dn. 9). Kral son zamanlarda kente hakimiyetine karşı çeşitli girişimlerin yapıldığını haber aldığından oraya daha kuvvetli bir garnizon gönderme gereğini duymuş olsa gerekti.

<sup>2116</sup> Oros. *hist.* VI. 5. 2. Appianos'a (*Mithr.* 108) göre, Mithradates'in kaledeki evlatlarından sadece Artaphernes o sıralar 40 yaşındaydı (ayrıca bk. Cauer 1965<sup>2</sup>, col. 1308). Diğerleri ise, daha çocuklardır. Cassius Dio'ya (XXXVII. 11. 4) göre, daha sonradan Mithradates'in oğulları Pompeius'a gönderilmişler (ayrıca bk. Oros. *hist.* VI. 5. 2), Appianos'a (*Mithr.* 117) göre ise, Mithradates'in yukarıda sözü edilen çocukları ve diğerleri Pompeius'un zafer geçidinde halka teşhir edilmişlerdir (ayrıca bk. Liv. *period.* 103; Plut. *Pomp.* XLV. 4).

<sup>2117</sup> Mithradates'in, İÖ. 95 yılında Armenia Kralı II. Tigranes'le evlendiği kızı (Iust. XXXVIII. 3. 2; Memnon 43. 2; Plut. *Luc.* XXII. 1; ayrıca bk. App. *Mithr.* 108) olsa gerektir. Kralın, İÖ. ca. 67/66 yılında Tigranes'le arasının açılmasından sonra, Kleopatra Armenia sarayını terk ederek babasının yanına dönmüş(?) gibi görün-

her şeye rağmen kalede kalmış, garnizon askerleriyle birlikte azimle kaledi savunmuş, sonunda halkın geri püskürtmeye başarmıştır. Phanagoreia'daki ayaklanmadan haberdar olan Mithradates, kızının cesaretini takdir etmiş ve donanmasından iki sıra kürekli gemilerini (*biremes*) yollayarak Kleopatra'yı ve kalede kalan askerlerini kurtarmıştır. Fakat Mithradates'in kente gönderdiği birlikler Kastor'un Phanagoreia'da örgütlediği ayaklanmayı bastıramamışlar ve Pantikapaion'a geri dönmek zorunda kalmışlardır. Bunun üzerine Phanagoreia'daki isyan diğer kentlere sıçramış ve Bosporos Krallığı'nın sahil kesimindeki Khersonesos, Theodosia (Feodosiya/Kaffa), Nymphaion (Kalati) kentleri<sup>2118</sup> de krala ait garnizonları şehirlerinden kovarak Mithradates'e karşı ayaklanmışlardır. Kısa süre içinde Mithradates'in elinde sadece Pantikapaion kentiyile ordusu kalmıştır. Bu sırada kral ordusundan da kuşkulamaya başlamıştır. Çünkü askerlerin çoğu zorunlu yükümlülüklerini yerine getirmek üzere ülkenin dört bir yanından toplanmışlardır. Daha önceki tecrübelerinden de iyi bildiği üzere askerler talihsiz komutanlarını terk etmeye meyilliydiler<sup>2119</sup>.

Bu bakımdan kral, İÖ. 63 yılının başlarında Skythia prensleriyle nişanladığı kızlarını onlarla evlendirmek amacıyla hadım ağalarının ko-

mektedir. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Stähelin 1966<sup>2</sup>, col. 788; Reinach 1975<sup>2</sup>, 293; 404 dn. 1.

<sup>2118</sup> Kral planladığı yeni sefer için hazırlıklarını sürdürürken bir yandan da halkın kendisinden soğutmuş olsa gerektir. Çiftçilerin öküzlerine ve atlarına el koyulduğu düşünülebilir. Ağır vergilerin altında ezilen halk ise, yakaladıkları gençleri askere alan cavuşların, gerekli görülen ağaç, kereste ve metal ihtiyacı için kentlerin altını üstüne getiren mühendislerin yanı sıra, belki de memurların sertliği, haksızlığı ve şiddetine maruz kalmış olabilir. Bu bakımdan Phanagoreia'daki ayaklanma hareketinin kısa sürede bütün ülkeye yayılmış olması ihtimal dahilindedir. Konuya ilişkin olarak bk. App. *Mithr.* 107-108; Flor. *epit.* I. 40. 26; Günaltay 1987<sup>2</sup>, 530.

Ayrıca Karadeniz'in kuzey sahillerindeki diğer bir önemli Hellen kenti Olbia'nın da bu sırada ve hatta daha önceleri, İÖ. 71/70 yılından itibaren kralın kontrolü altından çıktığına dair görüşler mevcuttur (Shelov 1983, 41; 58; Krapivina 2005, 256 dn. 48-49). Ayrıca son zamanlarda Mithradates'in, Bosporos Krallığı ve Kuzey Karadeniz'deki kentlere karşı önceleri dostça ve saygılı davranışın sonraları, onlara karşı daha kaba davranışın zorunda kaldığına dair senaryolar ileri sürülmektedir. Bununla birlikte, bölgeden ele geçen numismatik buluntuların kronolojik olarak değerlendirmesi, bu düş ürünü tezlere açıkça ters düşmektedir (Callatay 2005, 136).

<sup>2119</sup> App. *Mithr.* 108. Orosius'a (*hist.* VI. 5. 3) göre, Bosporos kentleri Mithradates'e karşı ayaklanmaya başlayınca kral, öfkeyle ülke halkına karşı birtakım suçlar işlemiştir, dostlarından şüphelendiklerini öldürmeye başlamıştır. Hatta bu arada Eksipodras adlı oğlunu da katlettirmiştir.

mutasına verdiği 500 kişilik muhafiz kitası eşliğinde yolladı. Aynı zamanda onlardan bir an evvel kendisine yardım kitaları göndermelerini isteyecekti. Fakat muhafizler yolda hadim ağalarını öldürdüler. Kralın kızlarını alarak Romalıların tarafına geçtiler. Böylelikle Mithradates'in oğulları gibi kızlarının da büyük bir çoğunluğu Pompeius'un eline geçmiş oldu.<sup>2120</sup>

Ama hiçbir şey kralı tuttuğu yoldan döndürmeye yetmiyordu. Talihsızlığıne, askerlerinin, dostlarının ve hatta oğullarının bile kendisine ihanet etmesine rağmen, bir yolunu buluyor ve Romalılarla olan ezeli savaşına devam ediyordu. Bu bakımından kral kötü şansına yol vermedi. İsteklerini gücünden ütte tutmak istedî. Talihsizlige karşı düşünce ve eylem gücünün tüm imkanlarıyla enerjik bir biçimde direndi. Skythia'lilarla müttefiklik kurma kapısı kapandıktan sonra, bu sefer Gallia'lilara yanaştı. Şimdi hırslı ve aktif beyinde Skythia yoluyla Istros'u (Tuna) aşıp oradan Kuzey Italia'ya geçerek Roma'yı işgal etmeyi düşünüyordu.<sup>2121</sup> Gallia'liların yardımıyla Italia'yı istila edecekîti. Aynen ikinci bir Hannibal gibi Roma topraklarına girecekti.<sup>2122</sup> O zaman bazı Italik kavimlerin dahi kendilerine yardım edeceğini umuyordu. Zaten Romalılardan nefret eden Italikler uzun süre onlara karşı savaşmışlardı. Spartacus bile bir gladyatörken İÖ. 73 yılında Romalılara başkaldırmış ve onlara karşı iki sene boyunca başarıyla çarpışmıştır.<sup>2123</sup> Kralın bu cesur planı kendisini heyecanlandırırken, ordusundaki askerle-

<sup>2120</sup> App. *Mithr.* 108. Mithradates'in Skythia krallarıyla evlenmek üzere gönderdiği kızları arasında Orsabarîs de yer almaktaydı. Zira Pompeius'un İÖ. 61 yılında Roma'daki *triumphus*'unda Mithradates'in diğer oğullarının ve kızlarının yanında Orsabarîs'in de adı sayılmalıdır (App. *Mithr.* 117). Daha detaylı bilgi için bk. Schmitt 1962, col. 468-469.

<sup>2121</sup> App. *Mithr.* 119; Cass. Dio. XXXVII. 11. 1-3.

<sup>2122</sup> Hayati boyunca büyük amaçlar peşinde koşan Mithradates'in bu şekilde fikir yürütmiş olmasında şaşılacak bir şey yoktu. Çünkü, kazanırsa şimdîye kadar Romalıların kendisine ve krallığına yaptığı kötülüklerin intikamını almış olacağını hesaplıyordu. Ölecek olursa, Italia'yı egemenliği altına almaya çalışırken bulacağı ölümün şereflî olacağını düşünüyordu.

<sup>2123</sup> Thrakia'lı bir gladyatör olan Spartacus, İÖ. 73 yılında Capua'daki gladyatör yetiştiren bir okuldan yetmiş dört arkadaşıyla birlikte kaçip Italia'daki köleleri ayaklandırmış ve iki yıl boyunca Romalılara karşı savaşarak üzerine gönderilen tam donanımlı *legio*'ları birbiri ardına bozguna uğratmıştır. Daha detaylı bilgi için ayrıca bk. Cic. *Leg. Man.* XI. 30; Att. VI. 2. 8; Sall. *Hist.* III. 60-61; Liv. *perioch.* 95-97; Vell. II. 30. 5-6; Tac. *ann.* XV. 46; Plut. *Crass.* VIII. 1-9; 11; *Pomp.* XXXI 7; Flor. *epit.* II. 8. 1-14; App. *civ.* I. 116-120; Eutr. VI. 7. 2 dn. 11; August. *DC.* III. 26 b; V. 22 a; Oros. *hist.* V. 24. 1-8.

rini düşündürüyor ve korkudan titretiyordu. Yabancı ve düşman topraklara karşı uzun sürecek bir sefere çıkmak istemiyorlardı.<sup>2124</sup>

Bu bakımından bağlantıları Mithradates'e yabancılışmaya başladı. Kralın çevresindeki herkes yavaş yavaş kendisinden uzaklaşıyordu. Romalıların durumu güçlenirken Mithradates'in durumu kötüye gidiyordu. Artık başkaldırı ve isyanın sahası tahtın basamaklarına kadar genişlemiştir. Bu bakımından kral şüphelendiği herkesi ortadan kaldırılmaya başladı. Hatta sadece kuşkulandığından dolayı elinde kalan çocukların danbazlarını bile öldürmekten çekinmedi.<sup>2125</sup>

Fakat, İÖ. 63 yılı baharında kralın en sevdiği oğlu ve tahtın varisi Pharnakes<sup>2126</sup>, babasının ölümünü bekleyememiş, krala karşı isyan etmemi düşünen bir grup askerin başına geçerek, suikast girişimine ön ayak olmuştur. Böylelikle Romalılardan özür dileyip onlarla bağlaşık olmayı ve Kimmeria Bosporos'unun kralı olarak kalmayı umuyordu.<sup>2127</sup> Ama işler umduğu gibi gitmemiş ve komplonun girişimi her zaman olduğu gibi, daha başlamadan kralın kulağına gitmiştir. Pharnakes'in cürüm ortakları işkence altında konuşulmuş ve onun suçluluğu açık olarak ortaya çıkarılmıştır. Bununla birlikte kralın danışmanlarından Menophanes, ordu sefere çıkmak üzereyken tahtın varisi Pharnakes'in öldürülmesinin askerler üzerinde olumsuz bir etki yaratacağını belirtmiştir. Hareket emri verildikten sonra, her şeyin düzeyeceğini söyleyerek kralı ikna etmiş ve onun oğlunu öldürmesine engel olmuştur. Böylelikle kral oğlunu affetmiştir. Pharnakes ise, babasının huyunu bildiğinden, onun eninde sonunda kendisinden intikam alacağını düşünerek endişelenmiş ve bu durumdan huzursuz olmuştur. Italia Seferi'nin başlamasına birkaç gün kala, bir gece Romalı mültecilerin kampına gitmiştir. Kralın bu seferi sırasında karşılara çıkacak tehlikelerin abartılı bir tablosunu çizdıktan sonra, onlara birçok vaatlerde bulunmuştur. Böylelikle Romalıların bir zamanlar Coriolanus'un<sup>2128</sup> düştüğü duruma düşmekten kurtulmuşlardır.

<sup>2124</sup> App. *Mithr.* 109.

<sup>2125</sup> Cass. Dio XXXVII. 11. 4; 12. 1. Zaten kral daha önceden kişisel güvenliği için ve kendisine ihanet ettikleri gereğesile, Ariarathes?, Mithradates, Makhares ve Ksiphilinos'u öldürmüştü. Oğullarının bazıları ise, Phanagoreia'daki ayaklanmadan sonra, kaçırılarak Pompeius'a götürülmüştü.

<sup>2126</sup> O sıralar 35 yaşındaydı (App. *Mithr.* 120).

<sup>2127</sup> Cass. Dio XXXVII. 12. 1; ayrıca bk. Vell. II. 40. 1.

<sup>2128</sup> Gaius Marius Coriolanus, İÖ. ca. 491/490 yılında, *plebs*'lerden nefret ettiği ve *tribunus*'ların gücüne karşı geldiği için sürgün edilince, Romalıların düşmanlarından Volsk'ların yanına sığınmış ve onları Roma'ya karşı savaş açmaya ikna etmiştir. Daha sonra da Volsk ordularının başında Romalıları yenmiş ve Roma'yı kuşatmıştır.

lacaklarını ve kendi vatanlarına karşı yürümeyeceklerini bildirerek onları kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. Bunun üzerine diğer kamplara ve donanma askerlerine elçiler göndererek, onları da ikna etmeye muvaffak olmuştur. Sabahla birlikte Romalı mültecilerin başkanlığı altında bütün ordu ayaklanmış ve yaşasın yeni kral Pharnakes diye bağırmaya başlamışlardır. Bu sırada ne olduğundan habersiz askerler, sayılarının azlığından ve eğer bağıranlara karşı koyarlarsa öldürüleceklerinden korkarak isyana katılmışlardır. Gürültüye kral uyanmış ve bağırtıların sebebiyi sormuştur. Daha sonra da habercilerini göndererek durum hakkında bir fikir edinmeye çalışmıştır. Fakat buna gerek kalmamış kralın sarayına kadar gelen bağırlışlardan ordunun kendisine karşı isyan ettiğini anlamıştır. Sarayın önüne kadar gelen öfkeli askerler<sup>2129</sup>: “*Oğlunun kral olmasını istiyoruz; hadim ağaları tarafından yönetilen, oğullarını, generallerini ve dostlarını öldüren yaşılı bir kral yerine genç bir kral istiyoruz*” diye bağırlıyorlardı.

Mithradates'in uzun yaşamı boyunca bu gibi isyanlarla karşılaşması ve bunları bastırması ilk defa olmuyordu. Atına atladı ve yanına muhafiz birliğini alarak isyankar askerlerini ıhitabetiyle yataştırmak üzere sarayından dışarı çıktı. Bu sırada saray muhafizlerinden bir kısmını Pharnakes'i tutuklamak üzere gönderdi. Fakat onlar kralın oğlunu tevkif edeceklerine Romalı mültecilerin kampına giderek isyancılara katıldılar. Garnizon askerlerinin bir kısmı ise, görev yerlerini bırakıp isyana katılmak üzere diğerlerinin yanına gittiler. Fakat asi askerler onları yanlarına kabul etmediler. Koruma birliğiyle yanlarına doğru gelmekte olan Mithradates'i işaret



Pharnakes

Fakat annesi, karısı, çocukların da bulunduğu bir grup Romalı kadın Volsk'ların karargahına gelerek Coriolanus'a kendisini ve atalarını besleyen vatanını düşmanlarla birlik olup yaşılmamatmaya ve parti kavgası yüzünden öfkelenerek vatandaşlarını köle durumuna düşürmemeye ikna etmişlerdir. Bu bakımdan Coriolanus, Roma üzerindeki kuşatmayı kaldırmış ve geri dönmüştür. Fakat sonradan bu duruma öfkelenen Volsk'lar tarafından değişik biçimlerde tasvir edilen bir şekilde öldürülmüştür (Liv. II. 34-40). Bununla birlikte Livius'un (II. 40) eski bir "Roma Tarihi" yazarı olan Fabius'un eserinden aldığı söylentiği bir fragманa göre, Coriolanus yaşlılık yıllarına kadar sürgünde yaşamıştır. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Dion. Hal. ant. VIII. 12; 17-56; Cic. de amic. XI. 36; XII. 42.

<sup>2129</sup> App. Mithr. 110; ayrıca bk. Liv. perioch. 102; Oros. hist. VI. 5. 4.

ederek davalarına olan sadakatlerini ispat etmelerini istediler. Bunun üzerine garnizon askerleri geri dönerek kralın koruma birliğine saldırdılar. Fakat Tuna Gallia'lilarından oluşan özel muhafizleri sayesinde kral sarayına geri kaçırıldı. Kralın atını yakalayan garnizon askerleri ise, zavallı hayvanı parçalara ayırdılar. Bir yandan da Pharnakes'i yeni kralı olarak selamladılar.<sup>2130</sup>

Kral Kimmeria Bosporos'unun kıyısında yükselen bir tepe<sup>2131</sup> üzerindeki sarayının avlusundan Pantikapaion'a doğru baktı. İsyanın gelişmesini ve kentin ayaklanan ordusu tarafından ele geçirilişini gördü. Oğlunun askerleri tarafından tapınaklardan getirtilen papirus yapraklarından yapılmış bir taçla kral ilan edilisini seyretti. Kral olarak selamlanan Pharnakes'in alkışlandığını duydular. Pharnakes bu kez, yaşı babaşını yalnız ve yardımsız bırakmayı başarmıştı. Mithradates ogluna haberci üzerine haberci göndererek kendisine bağlı olan insanlarla saraydan çıkış gitmesine izin vermesini istedi. Ancak yolladığı habercilerin hiçbirini geri gelmedi<sup>2132</sup>. O zaman her şeyin bittiğini anladı. Sonunda kral isyankar oğlu tarafından zincire vurulup Romalılara teslim edileceğini düşündü. Çevresindeki kişisel muhafizlerine, sadık kalarak son anına kadar kendisini terk etmeyen dostlarına ve askerlerine minnettarlığını dile getirdi. Onların kendisi yüzünden zarar görmemeleri için yeni krallarına gönderdi. Bununla birlikte söz konusu kişilerin bir kısmı asilere katılmak üzere onlara yaklaştıklarında onların kendilerine saldıracağını zanneden askerler tarafından yanlışlıkla öldürüldüler<sup>2133</sup>.

Askerler şimdi kaleye doğru ilerlemeye başlamışlardı. Yaşı kral Romalıların zafer alayında teşhir edilmektense olmeyi tercih etti. Tuna Gallia'lilarından kurulu, Bituitos komutasındaki muhafiz alayını yanından uzaklaştırdı. Karlarını gönderdi. O zamana kadar kendisini hiç yalnız bırakmayan iki kızıyla baş başa kaldı. Daima kılıçının kininda taşıdığı zehri çıkartarak hazırladı. Çocukluklarından itibaren birlikte büyümüş Kıbrıs ve Mısır krallarıyla nişanlı olan Mithradatis ve Nysa

<sup>2130</sup> App. Mithr. 111; ayrıca bk. Flor. epit. I. 40. 26.

<sup>2131</sup> Söz konusu tepe o zamandan beri 'Mithradates Dağı' olarak adlandırılmaktadır (Logan 1994, 69 vdd.; Archibald 2004, 5).

<sup>2132</sup> App. Mithr. 111; Oros. hist. VI. 5. 5. Cassius Dio'ya (XXXVII. 12. 3-4) göre, Pharnakes hem kendisini izleyen hem de babasının onu yakalamak için gönderdiği adamların hepsini kazanmıştır. Daha sonra da onları babasına karşı kullanmıştır. Bunu öğrendiğinde yaşı kral Pantikapaion'daydı. Sonradan kendisinin geleceğini söyleyerek ogluna karşı adamlarını gönderdi. Ama Pharnakes bunları da kolayca amaçlarından saptırdı. Çünkü onlar Mithradates'i sevmiyordular.

<sup>2133</sup> App. Mithr. 111.

*Adiyik no?*

adlı kızları da onunla birlikte zehir içerek intihar etmek istediler. Kızlar zehri içince zehir hemen etkisini göstermiş ve yıldırım çarpmış gibi düşerek ölmüşlerdir. Mithradates ise, çok yüksek dozda<sup>2134</sup> ölümcül zehir almasına ve zehrin bir an önce kanına karışıp etkisini göstermesi için yürümesine ve hareket etmesine rağmen bir türlü ölememiş; canı bedeninden ayrılmak istememiştir<sup>2135</sup>. Kral kendisini öldürmek için elini kılıcına atmış; fakat bedeni uyuştuğu için kolunu rahat hareket etmemiştir. Bu sırada isyancılar neredeyse kralı ele geçireceklerdi. Dışarıdan gelen sesler gittikçe yaklaşıyor, gürültü artıyordu. Bunun üzerine kral kendisini son ana kadar terk etmeyen özel koruması Ἦγεμῶν Κελτῶν=Kelt komutan Bituitos'u<sup>2136</sup> yanına çağrırdı. Düşmanlarına karşı onun sağ kolundan birçok kereler yararlandığını söyledi. Gallia'lı komandan, büyük bir imparatorluğu uzun yıllar tek başına yönetmiş olan kendisini öldürüp, onun Roma'daki zafer töreninde sergilenme tehlikesini de ortadan kaldırmasını istedi. Böylelikle kralına karşı son ve en büyük iyiliği yapmış olacağını ifade etti. Bituitos kralı iyi bir ücret karşılığı isyancılara teslim edebilecekken, kılıcını çekerek bir vuruşta kralı öldürmüştür. Pharnakes yanlıları o sırada içeri girmişler, yerde serili yatan ölüün kargıları ve bıçaklarıyla yüzünü ve vücudunu delik deşik ederek tanınmaz hale getirmiştir<sup>2137</sup>.

<sup>2134</sup> İki kat daha fazla (Paul. Aeg. V. 28. 2). Ayrıca bk. Oros. *hist.* VI. 5. 6; Niceph. *Hist.* II. 642 d-643.

<sup>2135</sup> Appianos (*Mithr.* 111), Cassius Dio (XXXVII. 13. 1-2), Aulus Gellius (XVII. 16. 3-5), Iustinus (XXXVII. 2. 6), Orosius (*hist.* VI. 5. 6) ve Paulus Aegineta'ya (V. 28. 2) göre, kral gençliğinden beri ihtiyat olsun diye, vücudunu en şiddetli zehirlere alıştırmış olduğu için bir türlü ölememiştir (ayrıca bk. Liv. *perioch.* 102; Flor. *epit.* I. 40. 25; Dam. *Isid.* 403; Alex. *Trall. Febr.* II. 155. 6; Aët. V. 133. 62; Suda ω 280 "Ω φως"). Aulus Gellius (*ibid.*), kralın sık sık zehirlere karşı olan bağışıklığını göstermek için ziyafetlerde şiddetli ve aniden öldüren zehirler içtiğini ve kendisine hiçbir şey olmadığını dile getirmektedir (ayrıca bk. Dam. *Isid.* 403; Iust. XXXVII. 2. 6). Bir gün tip terminolojisine girecek olan 'kendini Mithradat'laşturma' deyimi buradan gelir.

<sup>2136</sup> App. *Mithr.* 111. Livius'a (*perioch.* 102) göre, Galat askerin adı Bitocus; Incerti Auctor'a (*Liber de Vir. ill.* 76. 8) göre, Bithocus'tu. Orosius (*hist.* VI. 5. 6) ve Suda'ya (ω 280 "Ω φως") göre, kral Gallia'lı bir askerini çağırarak kendisini öldürmesini istemiştir. Pausanias (III. 23. 5) ise, herhangi bir etnik grubun ya da kişinin ismini vermeden Mithradates'in paralı askerlerinden biri tarafından öldürülüğünü ifade etmektedir.

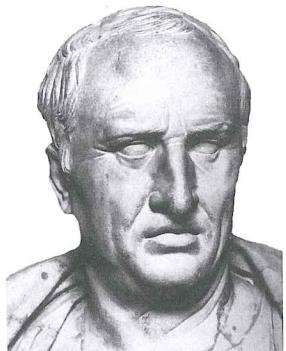
<sup>2137</sup> Liv. *perioch.* 102; App. *Mithr.* 111; Florus'a (*epit.* I. 40. 25-26) göre, müttefiklerinin kendisini terk etmesi ve oğlu Pharnakes'in ihaneti yüzünden kralın Italia'yı

Pompeius, Mithradates'in intihar haberini Petra<sup>2138</sup> yakınındaki kamپi çevresinde atıyla talim yaptığı sırada aldı. Mesajı getiren haberciler mızraklarının ucuna zafer timsali olan defne çelenkleri takmışlardır. Bunu gören askerler ve Pompeius'un subayı önemli olduğu kadar sevinçli bir haber olduğunu anlımışlar ve generalin yanına toplanmışlardır. Pompeius önce talimi bitirmeyi düşünmüştür; fakat sabırsız askerlerin bağırlışları ve ısrarlarına dayanamayarak atından inmiştir. Orada hitabet için uygun bir kürsü yoktu. Askerler duydukları heyecandan dolayı yüksek bir toprak yiğini oluşturmaya akıl edemediler. Ama yük hayvanlarının taşıdığı erzak çuvallarını üst üste koyarak kısa zamanda bir yükselti oluşturduklar. Pompeius kürsü diye bunların üzerine çıkarak askerlerine mektupları yüksek sesle okudu. Mithradates'in öldüğünü ve yerine oğlu Pharnakes'in geçtiğini ilan etti. Onun babasını kendi ve Romalılar adına nasıl öldürdüğünü dile getirdi. Yeni Kimmeria Bosporos kralının kayıtsız şartsız Romalılara boyun eğdiğini bildirdi<sup>2139</sup>.

Haber Romalıları bir anda sevince boğdu. O gün ve ertesi gün boyunca ordu bayram etti. Tanrılar kurbanlar sunuldu ve festivaller düzenlendi. Romalılar, sanki Mithradates'in şahsında on binlerce Roma düşmanı ölmüşcesine sevindiler<sup>2140</sup>. Pompeius habercilerini *Senatus'a*

istila etme planı başarısız oldu. Zehir alarak hayatına son vermeyi denedi; fakat ölemeince kılıçla intihar etti –kılıç vasıtıyla hayatına son verildi (Paul. Aeg. V. 28. 2; ayrıca bk. Niceph. *Hist.* II. 642 d-643; Suda ω 280 "Ω φως"). Aulus Gellius'a (XVII. 16. 5) göre de, kral en şiddetli ve ölümcül zehirleri denedikten sonra, kendi kılıcının üzerine atlayarak intihar etti. Cassius Dio'ya (XXXVII. 13. 3-4) göre ise, her çeşit kaderi yaşamış olan Mithradates hayatının olağan bir şekilde bitmesini istemedi. Ölmek istedî. Hem zehirle hem de kılıçla intihar ediyorken, bir zamanlar kendisine hizmet eden oğlunun adamları da odaya doluştu ve onun ömesini kılıçları ve kargılarıyla daha da çabuklaştırdılar. Plutarkhos'a (*Pomp.* XLII. 2) göre, kralın yüzü ve vücudu aldığı yaralardan neredeyse tanımmayacak haldeydi. Bu yüzden Pompeius kralın bu hale getirilen cesidine bakmaya cesaret edememiştir. Appianos'a (*Mithr.* 117) göre, kralla birlikte kendi istekleri doğrultusunda ölmeyi seçen kızlarının ve kralın ölüm sahnesi dramatize edilerek resmedilmiş ve sonradan Pompeius'un Roma'daki zafer alayında sergilenmiştir. Daha detaylı bilgi için bk. Val. Max. IX. 2 ext. 3; Vell. II. 40. 1; Iust. XXXVII. 1. 7-9; Eutr. VI. 12. 3; Auct. *Liber de Vir. ill.* 76. 7-8; Ioseph. *Ant. Iud.* XIV. 3. 4; Bell. *Iud.* I. 6. 6; Cass. Dio XXXVII. 10. 4; Oros. *hist.* VI. 5. 6-7; Gell. XVII. 16. 5; Niceph. *Hist.* II. 642 d-643. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Geyer 1965<sup>2</sup>, col. 2198; Magie 1950, 363 dn. 25. <sup>2138</sup> Plut. *Pomp.* XLI. 3; ayrıca bk. Oros. *hist.* VI. 6. 1. Iosephus'a (*Ant. Iud.* XIV. 3. 4; Bell. *Iud.* I. 6. 6) göre ise, Pompeius kralın ölüm haberini Jerikho'dayken aldı. <sup>2139</sup> Plut. *Pomp.* XLI. 3-5. <sup>2140</sup> Plut. *Pomp.* XLII. 1.

gönderdi. Roma halkına, Anadolu'nun boyun eğmez kralının ölüm haberini ve Pontos kralına karşı yapılan uzun savaşların nihayet sona erdiğini ilan etti<sup>2141</sup>. Roma'ya bu haber ulaşınca yaklaşık kırk senedir kendileriyle savaşan Romalıların gelmiş geçmiş en büyük düşmanlarından Pontos Kralı Mithradates VI Eupator Dionysos'un ölüm haberini duyduklarında önce buna inanmamışlar; ama haberin doğruluğunu teyit ettikten sonra, sevinçlerinden yerlerinde duramamışlardır. Çünkü Pyrrhos dört yılda, Hannibal on altı yılda bozguna uğratılmıştı<sup>2142</sup>. Ancak,



Cicero

ondan sonra, bu kralların en büyüğü gelmiştir. Mithradates, Romalıların birçok eyaletinde onlara karşı kırk yıldan fazla savaşım vermiştir<sup>2143</sup>. Romalıların kabusu Hannibal'dan sonra, Italia'nın ikinci istila girişimi başlamak üzereyken son buldu. Gözü pek olduğu kadar eli kanlı olan bu düşmanın ölümüyle son endişe de ortadan kalkmış bulunuyordu. Böylelikle Romalılar rahat bir nefes aldılar. Roma halkı adını iyice ezberlediği<sup>2144</sup>, en büyük düşmanlarının ölümünü, İÖ. 63 yılı *consul*'ü Cicero'nun *Senatus*'a sunduğu on gün süreyle şükran töreni

<sup>2141</sup> App. *Mithr.* 114.

<sup>2142</sup> Iust. XXXVIII. 4. 6-7; ayrıca bk. Pastor 1998b, 82 dn. 27.

<sup>2143</sup> App. *Mithr.* 112; 118; Flor. *epit.* I. 40. 2; Iust. XXXVII. 1. 7-8; Oros. *hist.* VI. 1. 28-29. Orosius (*hist.* VI. 1. 30)'da, Romalılar ile Mithradates arasındaki savaşların 30 yıl – ca. 27/28 yıl – sürmesine rağmen neden bazı antik tarihçilerin bu sayıyı 40 yıl ve fazlasıyla ifade ettiklerini açıklamanın kolay bir iş olmadığını söylemektedir (ayrıca bk. Oros. *hist.* V. 19. 2; 24. 17; VI. 5. 11). Iustinus (XXXVIII. 5. 3)'de, Mithradates ile Roma arasındaki savaşın başlangıcını kralın Küçük Asya'yı ele geçirdikten sonra, Anadolu halkına verdiği söylevde kendi ağzından verir: Söz konusu konuşmada Romalıların (İÖ. 116 yılında) Mithradates'in yaşının küçüğünden ve tecrübeziğinden faydalananarak kendisine babasından miras kalan Büyük Phrygia topraklarını istila etmeleriyle birlikte kralın Roma'ya karşı savaşımı başlamıştır. Bu bakımdan antik tarihçiler Mithradates'in Roma'ya karşı verdiği savaşımı söz konusu ederken onun hükümdarlığının aşağı yukarı kırk yılı boyunca Romalıların Anadolu'daki hakimiyetine son vermek üzere yaptığı planları ve ön hazırlıkları da hesaba katıyor olsa gerektirler. Belki de bu yüzden St. Augustinus (CD. V. 22)'de, *Bellum Punicum primum per viginti et tres annos peractum est; bellum Mithridaticum quadraginta=Birinci Kartaca Savaşı yirmi üç yılda bitmiştir; Mithridates Savaşı'nın ise, kırk yılda tamamlandığını söylemektedir.* Daha detaylı bilgi için bk. Green 1990, 559; Rubinson 1993, 6-7 dn. 4-7.

<sup>2144</sup> Cic. *Leg. Man.* III. 7; ayrıca bk. Oros. *hist.* V. 24. 14; 17.

ve dua ayiniyle kutladı<sup>2145</sup>.

Pompeius ise, Mithradates'in ölümünden sonra, Doğu Akdeniz'de fazla kalmadı. Bölgeye ilişkin gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra, yerine *legatus*'u Marcus Aemilius Scaurus'u bıraktı<sup>2146</sup> ve Pontos'a döndü. Bölge üzerindeki son düzenlemeleri yaptı. Pontos'ta halen Roma hakimiyetine karşı direnen son kaleleri de ele geçirdi<sup>2147</sup>. Amisos'a<sup>2148</sup> geldiğinde Pharnakes'in kendisine gönderdiği hediyeler, bir zamanlar Romalı *consul* Manius Aquillius'u Mithradates'e teslim eden Mitylene vatandaşlarıyla Hellen ve diğer uluslararası bir çok rehineyle karşılaştı. Ayrıca Pontos hanedanına ait diğer maktullerin cesetleriyle Mithradates'in naaşı da oradaydı. Pharnakes cesedi, ne yaptığından bir kanıt olmasa için Pompeius'a göndermişti. Kralın yüzü ve vücutu aldığı kılıç ve mızrak darbelerinden tanınmaz bir hale getirilmişti. Pompeius kralın yüzüne bakmaya cesaret edemedi. Pompeius ve Romalılar, Mithradates'in naaşına saygısızlık etmediler. Aksine Mithradates'in kendi atalarının mezarlarına gömülmescini emrettiler. Çünkü biliyorlardı

<sup>2145</sup> Cic. *de prov. Cons.* XI. 27; App. *Mithr.* 114. Orosius'a (*hist.* VI. 1. 29) göre, Gaius Antonius ve Marcus Tullius Cicero'nun *consul*'lukları sırasında –İÖ. 63 yılında– Mithradates'e karşı uzun süren savaşlar kenti tüketmemiştir. Öyle ki, Lucanus (*Bell. civ.* I. 336-337)'de, o dönemi kentin –Roma'nın– barbar zehriyle yok olmak üzere olduğu şeklindeki dizeleriyle dile getiriyordu (Oros. *hist.* VI. 1. 29). Ancak Cassius Dio'ya (XXXVII. 10. 4) göre ise, Gaius Antonius ile Cicero'nun, İÖ. 63 yılında *consul*'lukları sırasında, Mithradates kendini öldürerek, artık Romalılar için bir tehdit oluşturmaktan çıktı (Oros. *hist.* VI. 6. 1). Bu bakımdan Cicero'ya (*ibid.*) göre ayrıca, Pompeius'un denizde ve karada tüm savaşları bitirdiğini haber veren mektuplar *Senatus*'ta okunduktan sonra, senatörler yine ikinci kez on gün süreyle şükran töreni düzenlemeye karar aldılar.

<sup>2146</sup> Iosep. *Ant. Iud.* XIV. 4. 5; *Bell. Iud.* I. 7. 7; App. *Syr.* 51; *civ.* V. 10.

<sup>2147</sup> Cass. Dio XXXVII. 20. 1. Fakat gene Cassius Dio'ya (XXXVII. 14. 3) göre, Mithradates'in ölümünden sonra, birkaç bölgesi dışında tüm hükümdarlığı Romalılar tarafından zapt edildi. Ancak Bosporos dışında bazı kaleleri tutan garnizonlar hemen teslim olmadılar. Bunun nedeni Pompeius'a karşı çıkma düşüncesi değil, korudukları paranın alınabileceğini ve kendilerinin suçlanabileceklerini düşünmeleriydi. Bu nedenle beklediler; çünkü her şeyi Pompeius'un kendisine teslim etmemeyi istiyorlardı (ayrıca bk. Işık 2001, 178). Böylelikle, İÖ. ca. 302 yılında kurulan Karadeniz Krallığı sekizinci jenerasyonunda Romalılar tarafından sona erdirilmiş oldu (Plut. *Dem.* IV. 4). Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Amm. Marc. XXIX. 5. 33.

<sup>2148</sup> Plut. *Pomp.* XLII. 2. Appianos'a (*Mithr.* 113) göre ise, Pharnakes, babasının cesedini bütün diğer hediyeler ve tutusaklarla birlikte bir *triērēs*'le (üç sıra kürekli savaş gemisi) birlikte Sinope'ye gönderdi. Cassius Dio (XXXVII. 14. 1; 20. 1) ise, Pompeius'un Pontos'a döndüğünü bildirmektedir; fakat Pharnakes'in elçilerini hangi kente karşıladığı belirtmemektedir.

ki, hayatı düşmanlarının elinden sönmüştü ve cesedine hiçbir saygınlık yapılmamalıydı<sup>2149</sup>. Pompeius, kralın cenaze masraflarını kendi cebinden karşıladı. Çünkü Mithradates'in büyük başarılarını takdir ediyor ve onun, zamanının en büyük kralı olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden adamlarına Mithradates adına cenaze töreni hazırlamalarını emretti. Kralın naaşını bir *triērēs*'le Pontos hanedanlığına ait kraliyet *nekropolis*'inin bulunduğu Sinope'ye gönderdi<sup>2150</sup>. O gün Karadeniz, kralını son kez taşıdı. Kral sade bir törenle atalarının yattığı kraliyet mezarlığına defnedildi.

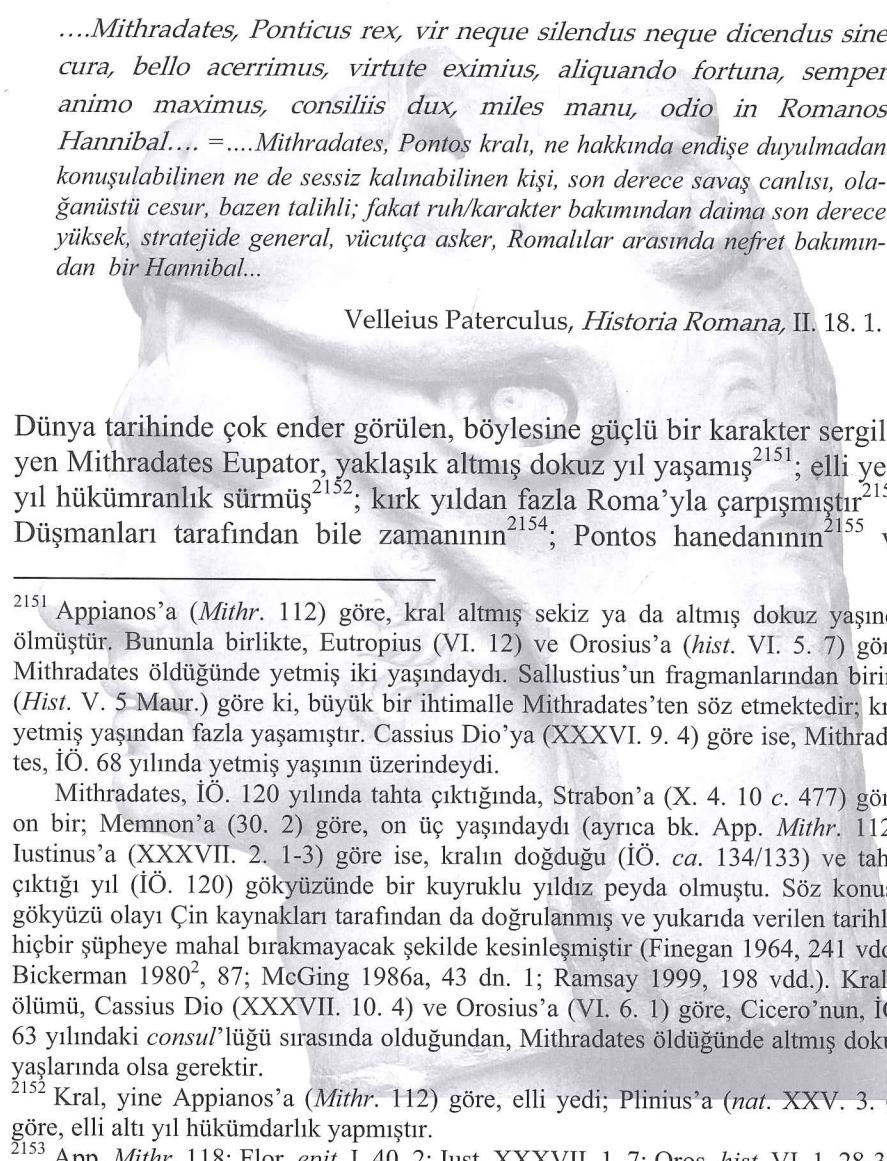
<sup>2149</sup> İnsanın ölmüş kimseye kötülük etmesi, mevta onun düşmanı dahi olsa hem insanlar hem de tanrı katında doğru bir davranış değildi.

<sup>2150</sup> Plut. *Pomp.* XLII. 2-3; App. *Mithr.* 113; Cass. Dio XXXVII. 14. 1-2. Pompeius tarafından, babasını kanlı bir şekilde öldürdüğü ve Romalılarla anlaşmak üzere onların her çeşit isteğini kayıtsız şartsız yerine getirdiği için, Pharnakes'in Bosporos Krallığı'nın başında kalmasına ve Roma'nın dost ve müttefikleri arasına katılmasına izin verildi. Sadece Phanagoreia kenti Mithradates gücünün dorugundayken krala baş kaldırıldığı için, özgür bir kent ve Phanagoreia'lı Kastor da, böylesine bir ayaklanmaya öncü olduğu için Roma'nın dost ve müttefiki olarak kabul edildi (App. *Mithr.* 114). Ayrıca bk. Sherwin-White 1994, 269.

## B. MITHRADATES VI EUPATOR'UN KİŞİLİĞİ

....Mithradates, Ponticus rex, vir neque silendus neque dicendus sine cura, bello acerrimus, virtute eximius, aliquando fortuna, semper animo maximus, consiliis dux, miles manu, odio in Romanos Hannibal.... =....Mithradates, Pontos kralı, ne hakkında endişe duyulmadan konuşulabilinen ne de sessiz kalınabilen kişi, son derece savaş canlısı, olağanüstü cesur, bazen talihli; fakat ruh/karakter bakımından daima son derece yüksek, stratejide general, vücutça asker, Romalılar arasında nefret bakımından bir Hannibal...

Velleius Paterculus, *Historia Romana*, II. 18. 1.



Dünya tarihinde çok ender görülen, böylesine güçlü bir karakter sergileyen Mithradates Eupator, yaklaşık altmış dokuz yıl yaşamış<sup>2151</sup>; ellî yedi yıl hükümrilik sürdürmiş<sup>2152</sup>; kırk yıldan fazla Roma'yla çarşılmıştır<sup>2153</sup>. Düşmanları tarafından bile zamanının<sup>2154</sup>; Pontos hanedanının<sup>2155</sup> ve

<sup>2151</sup> Appianos'a (*Mithr.* 112) göre, kral altmış sekiz ya da altmış dokuz yaşında ölmüştür. Bununla birlikte, Eutropius (VI. 12) ve Orosius'a (*hist.* VI. 5. 7) göre, Mithradates öldüğünde yetmiş iki yaşındaydı. Sallustius'un fragmanlarından birine (*Hist.* V. 5 Maur.) göre ki, büyük bir ihtimalle Mithradates'ten söz etmektedir; kral yetmiş yaşından fazla yaşamıştır. Cassius Dio'ya (XXXVI. 9. 4) göre ise, Mithradates, İÖ. 68 yılında yetmiş yaşının üzerindeydi.

Mithradates, İÖ. 120 yılında tahta çıktıığında, Strabon'a (X. 4. 10 c. 477) göre, on bir; Memnon'a (30. 2) göre, on üç yaşındaydı (ayrıca bk. App. *Mithr.* 112). Iustinus'a (XXXVII. 2. 1-3) göre ise, kralın doğduğu (İÖ. ca. 134/133) ve tahta çıktıığı yıl (İÖ. 120) gökyüzünde bir kuyruklu yıldız peydâ olmuştu. Söz konusu gökyüzü olayı Çin kaynakları tarafından da doğrulanmış ve yukarıda verilen tarihler hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde kesinleşmiştir (Finegan 1964, 241 vdd.; Bickerman 1980<sup>2</sup>, 87; McGing 1986a, 43 dn. 1; Ramsay 1999, 198 vdd.). Kralın ölümü, Cassius Dio (XXXVII. 10. 4) ve Orosius'a (VI. 6. 1) göre, Cicero'nun, İÖ. 63 yılında *consul*'luğu sırasında olduğundan, Mithradates öldüğünde altmış dokuz yaşlarında olsa gerektir.

<sup>2152</sup> Kral, yine Appianos'a (*Mithr.* 112) göre, ellî yedi; Plinius'a (*nat.* XXV. 3. 6) göre, ellî altı yıl hükümdarlık yapmıştır.

<sup>2153</sup> App. *Mithr.* 118; Flor. *epit.* I. 40. 2; Iust. XXXVII. 1. 7; Oros. *hist.* VI. 1. 28-30; 5. 11.

<sup>2154</sup> Pompeius, Mithradates'i, Plinius'a (*nat.* XXV. 3. 5) göre, *maximus sua aetate regum=kendi zamanı krallarının en büyüğü*; Appianos'a (*Mithr.* 113) göre ise, ὁς

İskender'den sonra gelen kralların en büyüğü olarak tanımlanan Mithradates<sup>2156</sup>, şüphesiz Roma'nın en tehlikeli ve en amansız düşmanlarından biri olmuştur<sup>2157</sup>.

İnsanda nadir görülen, güçlü bir vücuda, bellek gücüne ve son derece yüksek bir zekaya sahipti<sup>2158</sup>. Silahları ve atları dikkat çekici ve oldukça önemliydi. Kralın Delos, Nemea ve Delphoi tapınaklarına adadığı zırhları ziyaretçilere onun devasa görünümü ve vücutunun kuvveti hakkında fikir veriyor ve görenleri hayrete düşürüyordu<sup>2159</sup>. Pompeius bile, Pharnakes tarafından kendisine kralın naaşıyla birlikte gönderilen, onun savaşırken giydiği zırhları, kullandığı silahları ve günlük elbiselerinin boyutları ve görkemi karşısında şaşkınlığını gizleyememiştir<sup>2160</sup>.

Kralın güçlü bedeni ve yeteneği birçok alanda olduğu gibi binicilikte ve silah kullanmakta da onu özel kılıyordu. Gençliğinde ordusunun birinci derecede askeri olmuştu. Savaş çalışmalarına ve silah kullanma sanatına, öğrenme ve talim yapma bakımından oldukça hevesliydi<sup>2161</sup>. At binmekte ve atları yönetmekte oldukça becerikliydi. Öyle ki, bindiği atı çeşitli mevzilerde değiştirek yoluna devam etmek suretiyle bir günde 1.000 *stadia* (177-192km) yol alabiliyordu. Gerek at sırtında gerekse ayakta okuya ve mızrağıyla uzun mesafelere başarılı atışlar gerçekleştirebiliyordu<sup>2162</sup>. On altı atın çektiği savaş arabası kullanıyor<sup>2163</sup> ve profesyonel araba yarışlarıyla müsabakalar yapıyordu<sup>2164</sup>.

Nadiren hastalanıyor, yaralandığı ya da hastalandığı zamanlarda bünyesinin sağlamlığı sayesinde kısa zamanda iyileşiyordu. Gençliğinde

τῶν καθ' αὐτὸν βασιλέων ἄριστον=kendi zamanındaki kralların en iyisi olarak tanımlanmıştır.

<sup>2155</sup> Flor. *epit.* I. 40. 1; Cic. *Mur.* XV. 32; Suet. *Iul.* XXXV. 2; Plin. *nat.* XXV. 3. 5; Vell. II. 18. 1; konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Cic. *de prov. Cons.* XI. 27; Iust. XXXVII. 1. 7-3. 1; XXXVIII. 7. 10.

<sup>2156</sup> Cic. *Acad.* II. 1. 3.

<sup>2157</sup> Oros. *hist.* V. 24. 17; ayrıca bk. Iust. XXXVII. 1. 7-8. Romalılar arasında nefret bakımından onunla yarışabilecek tek kişi Hannibal'dı (Vell. II. 18. 1). Daha detaylı bilgi için bk. Strobel 1996, 56 vdd., Sonnabend 1998, 198.

<sup>2158</sup> Plin. *nat.* VII. 24. 88; XXV. 3. 6-7; Vell. II. 18. 1; Gell. XVII. 17. 1-2.

<sup>2159</sup> App. *Mithr.* 112; Sall. *Hist.* II. 89=Quint. *Inst.* VIII. 3. 82; ayrıca bk. McGushin 1992, 61; 253.

<sup>2160</sup> Plut. *Pomp.* XLII. 3.

<sup>2161</sup> Iust. XXXVII. 2. 4-5; 4. 1.

<sup>2162</sup> App. *Mithr.* 112; Iust. XXXVII. 2. 4.

<sup>2163</sup> App. *Mithr.* 112; Suet. *Ner.* XXIV. 2; ayrıca krş. Iust. XXXVII. 2. 5.

<sup>2164</sup> Plut. *Pomp.* XXXVII. 1; ayrıca krş. Iust. XXXVII. 4. 1.

dağ keçilerinin peşinden koşup onları yakalayabilecek kadar hızlı ve vahşi hayvanlarla silahsız dövüştürebilecek kadar çevik, güçlü ve cesurdur<sup>2165</sup>. Savaşın ve her türlü iklim koşullarının zorluğuna kolaylıkla katlanabiliyordu. Hayatının büyük bir kısmını savaş alanlarında ve ordu gahlarda geçirmiştir. Bu bakımdan uyuma ve uyanma zamanlarını gece ve gündüz olmasına değil, koşulların gereğine göre düzenlerdi. Geçeden gündüzmüş gibi yararlanmasını bilir; acelesi olduğu zaman kahvaltısını, öğle yemeğini yürüken yerdi. Hiçbir zahmet ve güçlük onu bitap düşüremez; ancak yapılacak iş görüldükten ve çalışmasını tamamladıktan sonra dinlenmeyi gerekli bulurdu. Sıcağa ve soğuğa aynı derecede dayanıklılık gösterirdi. Bir sefere çıkmaya karar verdi mi; ne gece, ne kış, ne yolun uzunluğu, ne de dağların sarplığı onu yolundan alıkoyabilirdi. Kral yetmiş yaşına yakınen bile sağlam yapısından dolayı açılığa, susuzluğa, soğuğa, uykusuzluğa ve her çeşit zor şartlara ayak uydurabiliyor ve ön saflarda düşmana karşı savaşabiliyordu. Savaşlarda yalnız kral sıfatıyla değil, aynı zamanda cesur bir asker olarak büyük işler görmüştü. Stratejide bir general, vücut mücadeleinde tam bir askerdi<sup>2166</sup>.

Mithradates çok güçlü bir hafızaya sahipti. Elli yedi yıllık hükümdarlığı süresince kendine bağlı çok çeşitli etnik gruplara hitap ederken tercümana ihtiyaç duymadan bütün dillerde söylev vererek halkın yönetsmiştir. Yirmi iki/yirmi beş değişik ulusa hakim olan imparatorluğun daki her dili akıcı bir şekilde konuşabiliyor, her askerine kendi dilinde hitap edebiliyordu<sup>2167</sup>. Halka söylev verirken düşünceleri çok yönlüydü. Konuşması görkemli ve ihtiwas doluydu; hatta olayları abartı derecesine kadar getirirdi. Kelimeler net ve özenle seçilmiş olup, konuşmasında ikna yeteneği ve görkemlilik vardı. Söylevlerinde konuşmasını, asıl konuya getirmede ve kendini her koşulla uydurmada son derece başarılıydı. Konuşması akıcı, hitabet yeteneği mükemmelidi. Akıllıca ve gerçek bir tutkuyla ordusuna hitap ederken, iyi ve kötü şeyleri anlatmak, olayları çarpitmak konusunda eşsizdi<sup>2168</sup>. Kişi olarak, bizzat kendisi

<sup>2165</sup> Iust. XXXVII. 2. 7-9.

<sup>2166</sup> Vell. II. 18. 1; Iust. XXXVII. 2. 9; 4. 1-2; ayrıca bk. App. *Mithr.* 112.

<sup>2167</sup> Plin. *nat.* VII. 24. 88; XXIV. 3. 7; XXV. 3. 6; Val. Max. VIII. 7 ext. 16; Quint. *Inst.* XI. 2. 50; Gell. XVII. 17. 1. Bu yüzden Aulus Gellius'un (XVII. 17. 1) aktardığına göre, Quintus Ennius onun üç tane kalbe sahip olduğunu ileri sürüyordu; çünkü kral Hellence, Latince ve Oscar dilini konuşmasını biliyordu.

<sup>2168</sup> App. *Mithr.* 56. Plutarkhos'a (*Sull.* XXIV. 2) göre, Sulla dahi onun Dardanos anlaşmasından önce her iki orduya verdiği söylevi dinledikten sonra: "Mithradates'in son derece güçlü bir hatip olduğunu eskiden başkalarından duyduğunu, şimdi ise, buna bizzat kendisinin şahit olduğunu" söylemiştir.

başlı başına bir güçtü. İnsanları ve kavimleri elde etmesini bilen, kurnaz bir kraldı. Herkesi etkileyebiliyor, kendisine karşı ön yargılı olanları ve tedbirli davranışları bile, konuşmasını sunarken takındığı ikna edici tavriyla ve inandırıcılığıyla davasına bağlayabiliyordu. Egemenlik ve bağımsızlık duygularını köรükleyerek, Hellenlerinin ve Anadolu halklarının kendi çevresinde toplanmasını sağlıyordu<sup>2169</sup>. İç çekişmeler ve parti kavgaları içindeki rejim düşmanı Romalılarla anlaşıyor, sürgünlere kukac açıyor ve onlardan kendi amacına ulaşmak için yararlanmasını biliyordu<sup>2170</sup>.

Pontos kralı, sürekli kendi amaçlarında yanlış hesaplarla aldanan Küçük Asya'daki Hellen kentlerine karşı, durumun gereğine göre, bazen süratle, bazen de yavaşça, adım adım ilerleyen bir siyaset güdüyordu. Kral, Mithradates-Roma Savaşları'nın ilk yıllarda halka yakın, insancıl, eli açık, yumuşak yürekli; buna karşın Romalılarla karşı baş eğmeği reddeden bir imaj çizmektedir. Savaşçı cesaretini ve strateji zekasını, büyük bir adalet anlayışıyla, ölçülü tutumuyla ve kuşku götürmez yönetici yeteneğiyle birleştiriyordu. Cesareti, basireti, cömertliği, mantıksal davranışları, ayrıca yüce gönüllülüğü bakımından olduğu kadar, tehlikeler karşısında soğukkanlılığını korumasıyla da dikkat çekiyordu. Düşmanlarına karşı cesaret; vatandaşlarına ve askerlerine karşı adalet; halkın adet ve gelenek-göreneklerine hürmet ilkelefini benimsemiştir<sup>2171</sup>.

Fakat kralın hayranlık ve takdir uyandıran nitelikleri, onun canavarca kusurları ve gaddarlığıyla eşdeğer nitelikteydi. Haşmetli görünümüne aynı ölçüde yetenek ve ihtiwas katabilen; yeri geldiğinde tam anlamıyla vicdansız ve hatta zalim olabilen bir kişiliğe sahipti<sup>2172</sup>. Önceleri, gerek halka gerekse kendisine karşı savaşan insanlara ve başkaldıran kentlere dahi hoşgörülü, anlayışlı ve ilmlü bir tutum sergilerken<sup>2173</sup>, sonraları

<sup>2169</sup> Zira kral verdiği söylevlerde; Küçük Asya'daki halkların ve krallıkların Romalılarla yapabilecekleri tek anlaşmanın, onlara tabi olmak ve onların emirlerine boyun eğmek olduğunu vurguluyordu. Bu bakımından, Anadolu'da ikamet eden halklar ve krallıklar ya Romalılarla boyun eğecek ya da bağımsızlıklarını uğruna savaşacaklardı (Raditsa 1969, 53).

<sup>2170</sup> App. *Mithr.* 112; 119. Başarılı bir şekilde sonuclampırmak istediği her işte, kendisine yardım edebileceklerine karar verdiği zaman insanlarla ve kavimlerle dostluklarını geliştirmekte, hiçbir Hellenistik kral onun kadar becerikli olamamıştır.

<sup>2171</sup> Iust. XXXVIII. 7. 10.

<sup>2172</sup> Sall. *Hist.* II. 86; Memnon 30. 2; App. *Mithr.* 112; ayrıca bk. Arus. 455. 24; McGushin 1992, 253.

<sup>2173</sup> Kral, yenik düşen düşmanlarına karşı son derece merhametliydi. Küçük Asya'daki kentlerde yalnızca demokrasiyi yeniden canlandırmakla kalmadı; beş yıllık

Romalılar karşısında Pontos orduları birbiri ardına yenilip, Anadolu'daki Hellen yerleşimleri ayaklanması başlayınca kendisine ihanet eden kentlere ve suçlu insanlara karşı sert tedbirler almaya başladı<sup>2174</sup>. Zira yorulmaz kalbi, zaman içinde katılmıştı. Kin ve tutkularını tatmin edecek hiçbir cinayetten çekinmedi<sup>2175</sup>. Bununla birlikte her şeyden önce, onun girişiği işlerde kesin bir bütünlük, bir sırla, bir çabukluk ve bir maksat görülmekteydi. Gerçekten, ister çevirdiği gizli işlerde olsun, isterse çabuk davranışmayı ya da güççe başvurmayı gerektiren durumlarda olsun, nadiren başarısızlığa uğradı. Kralın herhangi bir hareketine hedef olan bir kimse, kent, kavim ya da toplum hiçbir zaman kendi başına geleceği sezemezdi. Ancak kaçınılmaz veya karşı konulmaz bir duruma gelince bunun farkına varırlardı ki; o zaman, artık iş işten geçmiş olurdu.

Büyük bir ihtimalle; kralın gençliğinin zorluklarla geçmesi, çocukluğundan itibaren hayatını tehdit etmiş olan suikastlar, onu evhamlı<sup>2176</sup>, kindar ve gaddar biri yapmıştır<sup>2177</sup>. Zalimliği insanlık dışındı. Vicdani huşuya saygı göstermez ve kendisi böyle bir vicdani çekingenliğe sahip bulunmazdı. Öyle ki; annesini ve erkek kardeşini<sup>2178</sup>, eşlerini ve kız kar-

---

bir süre için *tributum* ödenmesini de erteledi. Savaştan sonra, ele geçirdiği esirleri serbest bırakacak kadar iyi yürekli ve ellerine yolluk azıklarını vererek, ailelerine geri gönderecek kadar havırseverdi. Bu yüzden Hellenler tarafından insancıl (= *philanthrōpos* [φιλανθρόπος]) bir kral olarak tanınmıştı.

<sup>2174</sup> Başlarına tıran atayarak, bazı kentlerde garnizon bulundurmaya ve suikastçıları acımasızca ortadan kaldırılmaya başladı. Ayrıca krş. Dam. *Isid.* 403.

Plutarkhos'a (*Sert.* X. 4) göre, hak edilmemiş başarısızlıkların ve felaketlerin insan üzerinde büyük bir etki yarattığı, güçlü ilkelerin ve karakterlerin, karşı konulmaz kaderleriyle birlikte mizaçlarını değiştirdikleri bir gerecti. Zira koşullar değişikçe insanın da değişmesi doğaldı. Bu şekilde Mithradates, Romalılar karşısında talihi döndükten sonra ve Küçük Asya'yı gerek elinde tutma gerekse tekrar ele geçirme umudu azaldıkça, kendisine ve halkına ihanet ve haksızlık edenleri acımasızca cezalandırmaya başladı. Bundan dolayı bazı antik tarihçiler ve modern yazarlar, kralın başına gelen büyük felaketler nedeniyle mantığını kaybettiğini ve şanssızlıktan dolayı hissiz, zalim biri olduğunu iddia ederler. Fakat, gerçekten insanların kederlerinde bile soylu bir kökenin ve iyi bir eğitimden ne kadar yararlı olduğunu; kaderin çoğu kez kötülükler tarafından kuşatılan erdemden üstün olduğunu; ayrıca felaketlere basiretle katlanılması için, gücün erdemden yoksun bırakılmaması gerektiğini anlamadıkları için asıl hissiz ve acımasız olan kendileridir.

<sup>2175</sup> App. *Mithr.* 112.

<sup>2176</sup> Hellenistik krallıkların saray entrikaları arasında büyüyen bir kişinin paranoid olması, hiç de şaşılacak bir durum değildir.

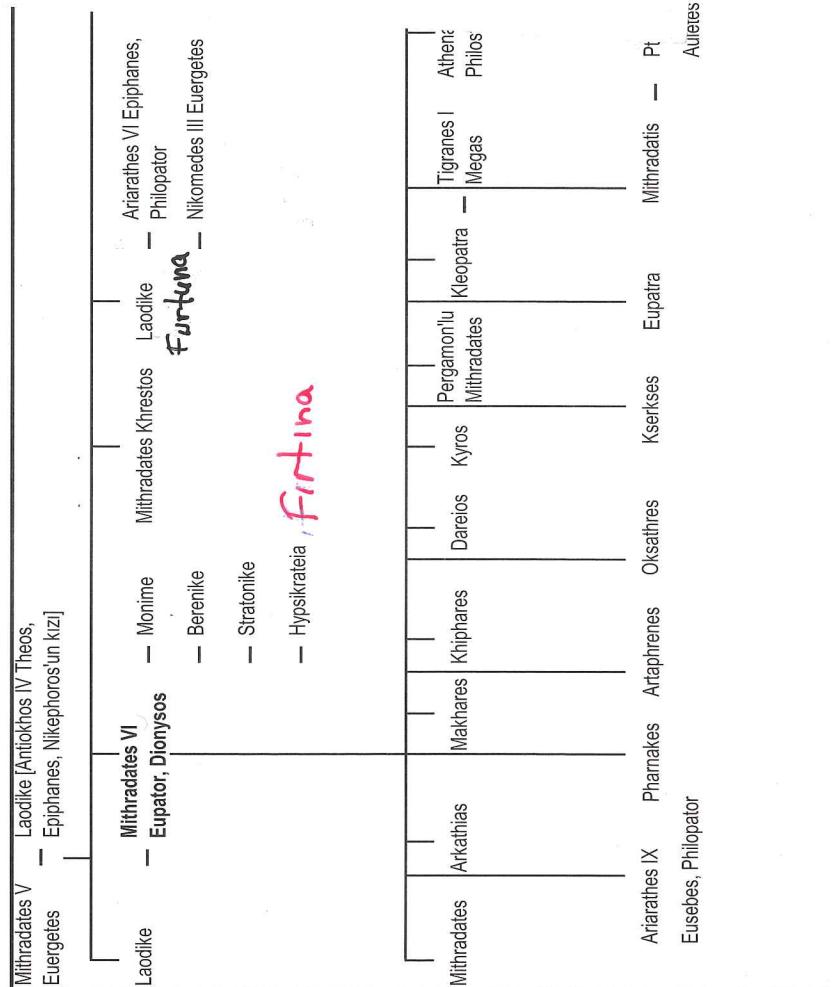
<sup>2177</sup> Iust. XXXVII. 2. 4-9; 3. 7-8.

<sup>2178</sup> Sall. *Hist.* II. 86-88; Memnon 30. 2; App. *Mithr.* 112; ayrıca bk. Schol. Gronov. 318 (27 St.).

deşlerini<sup>2179</sup>, oğullarından dört, kızlarından üç tanesini öldürmüştü<sup>2180</sup>. Yegeni, Kappadokia Kralı VIII. Ariarathes'i<sup>2181</sup> ve Bithynia tahtına çikardığı Sokrates'i<sup>2182</sup> kendi elleriyle öldürmüştü. Verdiği gizli bir emirle, tarihe “Ephesos Akşamı” olarak geçen kanlı katliamla, aynı günde Küçük Asya'da ikamet eden 80.000-150.000 Romalıyı kılıçtan geçirmiştir. Kendilerinden şüphelenmeye başladığı 60 Galat *tetrarkhes*'ini eşleri ve çocuklarıyla birlikte şölene davet etmiş, daha sonra ziyafet salonuna askerlerini göndererek onları katlettirmiştir. Aynı anda Galatia'da, Mithradates'in emriyle bütün Galat soyluları öldürülmüştü. Eşlerinden birinin kendisine ihanet ederek düşmana teslim olması üzerine, ondan intikamını almak için, kendi öz oğlu Ksiphilinos'u astırılmış. Kendisini araba sırasında geçen Sardeis'li Alkaios'u zehirletmiştir –eğer gerçekse, kininin adiliğini gösterir!<sup>2183</sup>

Bununla birlikte kral merhamet göstermesini, hayırsever, minnettar olmasını ve iyilik borcunu ödememesini de biliirdi. Kendisine ihanet etmeyen dostlarına ve tebaasına karşı adil, dürüst, eli açık ve son derece güvenilirdi. Smyrna'lılara, İÖ. ca. 94/93 yılı Küçük Asya *proconsul*'ü Quintus Mucius Scaevola onuruna düzenledikleri festivali devam ettirmeleri için, para yardımında bulundu<sup>2184</sup>. Romalıların düşmanı dahi olsa, dürüst ve şerefli bir insanın onuruna adanan kutsal bir festivale saygısızlık etmeyip, onun devam etmesi açısından elinden geleni yaptı. Romalı süvari komutanı Pomponius'u ağır yaralı olarak esir ettiği zaman, ona yardım ve dost elini uzatmış; Romalının bu öneriyi geri çevirmesine rağmen onun gösterdiği cesareti takdir ederek hayatını bağışlamış ve yaralarının tedavi edilmesini emretmiştir<sup>2185</sup>. Rhodos'luların, bir zamanlar kralın hayatını kurtarmış olan Leonikos'u iade etmelerine

ilk rauntta nakavt...



21) Mithradates VI Efator'un fogacı

<sup>2179</sup> Sall. *Hist.* II. 88; Plut. *Luc.* XVIII. 2-6; App. *Mithr.* 82; 112; Iust. XXXVII. 3. 8; XXXVIII. 1. 1; Oros. *hist.* VI. 5. 5; Schol. Gronov. 318 (27 St).

<sup>2180</sup> App. *Mithr.* 112; ayrıca bk. Sall. *Hist.* II. 88 Iust. XXXVIII. 1. 1; Dam. *Isid.* 403; Oros. *hist.* VI. 5. 3; 5. Sallustius'a (*Hist.* II. 88) göre, Mithradates erkek ve kız kardeşlerini öldürmüştü. Bu yüzden *Scholia Gronoviana*'nın (318 '27 St') yazarına göre, yakın akrabalarını ve kardeşlerini öldüren Mithradates, efsane kahramanı hemşehrisi Medea'ya benzetilmiştir.

<sup>2181</sup> Memnon 30. 1; Pomp. Trog. *prolog.* 38=Iust. XXXVIII. 1. 10; 7. 9.

<sup>2182</sup> Iust. XXXVIII. 5. 8.

<sup>2183</sup> Plut. *Pomp.* XXXVII. 1; daha detaylı bilgi için bk. Günaltay 1987<sup>2</sup>, 540; Portanova 1988, 173 dn. 13-16. Kralın zehirlettiği kişilere ilişkin olarak ayrıca bk. Dam. *Isid.* 403; Oros. *hist.* VI. 5. 5.

<sup>2184</sup> Diod. XXXVII. 6. 1 dn. 2; OGIS 437-439; I. *Pergamon* VIII 2. 268.

<sup>2185</sup> App. *Mithr.* 79.

karşılık, bütün Rhodos'lu esirleri serbest bırakmıştı. Kral, Romalı mültecilerden *Senatus* üyesi Attidius'un suikast girişimini keşfettiği zaman ve oğlu Makhares'in krallığını ele geçirdikten sonra, yalnız suçluları cezalandırmıştır. Ne görevleri gereği Attidius'a hizmet eden kölelere dokunmuş, ne de Makhares'e yardım eden insanların çocuklarına ve ailelerine bir şey yapmıştır. Bu bakımından kralın tutarsız, birbiriyle uyumsuz ve olağan dışı karakteri üzerine hüküm vermek oldukça zordur. Zira kralın kişiliğinde merhamet ve acımasızlık, dostluk ve düşmanlık, sadakat ve ihanet, yüce gönüllülük ve kıskançlık, entelektüellik ve barbarlık, irade gücü ve amansızlık birbirinden ayrılmaz bir şekilde kaynaşmıştır. Öyle ki, antikçağ tarihçileri ve biyografyacıların eserleri dikkatlice incelendiğinde, Mithradates'in kişiliğinin üstünlüklerinin mi; yoksa kusurlarının mı daha öne plana çıktıgı hakkında tereddüt edilebilir.

Mithradates'in, düşmanlarını etkisiz kılmak, kendine dostlar ve müttefikler bulmak, güçle ya da hileyle yenmek, halkın sevdigi ve korktuğu olmak, askerlerince sayılmak ve itaat edilmek, ona zararı dokunacak olanların ocaklarını söndürmek –katletmek–, ordusundaki ve devletindeki eski kurumları yenilemek, sert ama sevecen, yüce gönüllü ve serbest fikirli olmak, hain insanları ve müttefiklerini ortadan kaldırılmakta üzerine yoktu. Romalılara karşı ittifaklar kurmakta, bölgesel başkaldırıları ve askeri ayaklanmaları bastırmakta, kendisine karşı yapılacak komplot ve suikastları (çocukluğundan itibaren<sup>2186</sup>) önceden haber almakta ve meydana çıkarmakta kimse onunla boy ölçüleşmezdi. Yeri geldiğinde bir komployu açığa çıkarmak için yatağın altına saklanır<sup>2187</sup> ya da bir hainin itiraflarını dinlemek amacıyla madene inerdi<sup>2188</sup>. Yaşlılığında bile, güçlü haber alma ve casusluk teşkilatı sayesinde, gerek krallığındaki ve Anadolu'daki gerekse Roma'daki son gelişmelerden en kısa zamanda haberdar olabiliyor ve planlarını ona göre şekillendirebiliyor. Son kalan oğlu Pharnakes'in bile komplot girişimini zamanında haber alarak, etkisiz hale getirmiştir<sup>2189</sup>.

<sup>2186</sup> Iust. XXXVII. 2. 4-7.

<sup>2187</sup> App. *Mithr.* 48.

<sup>2188</sup> Diod. frg. XXXVII. 22 b.

<sup>2189</sup> Krallık yaşamı boyunca, iktidarını sağlamlaştırmak üzere şüpheli kimseleri göz altına almakta ve suçluları cezalandırmakta tereddüt etmemiştir (Dam. *Isid.* 403). Ancak, belki yaşlılığının getirdiği bir yumuşama, belki de danışmanlarının ısrarı üzerine, ilk defa kendisine ihanet eden birini –oğlunu– bağıtlamış ve bu hatası yüzünden intihar etmek zorunda kalmıştır (App. *Mithr.* 112).

Giriştiği işlerde öylesine yüksek bir akıl ve vücut gücü gösterirdi ki; çoğu zaman düşmanlarını bile hayrete düşürdü<sup>2190</sup>. Yeri geldiğinde fethetmek istediği toprakların sosyo-ekonomik ve askeri yapısı hakkında fikir edinmek için bizzat oraya gider ve tebdili kıyafet gezerdi<sup>2191</sup>. Büyüklük bir komutan, kendi çıkarlarını en iyi şekilde koruyan kurnaz bir siyaset adamı olmasının yanı sıra, tasarladığı planlar ve işler umduğu gibi gitmediği zaman durması gereken yeri iyi bilirdi. Çözüm bulmak konusunda yaratıcı bir zekası vardı. Durum ne denli umutsuz olursa olsun, her zaman en az kayıpla tehlikeleri savuşturabiliyordu<sup>2192</sup>. Gerçekten Mithradates, Roma'nın büyük generallerinden Sulla, Lucullus ve diğerleri; özellikle Pompeius tarafından çeşitli kereler yenilmesine rağmen, her seferinde yalnız Roma'ya karşı savaşımını yenilemek üzere daha güçlü ve görkemli bir şekilde tekrar ayağa kalkmakla kalmıyor; aynı zamanda daha önce kaybetmiş olduğu şeylerden çok daha fazlasını geri alıyordu<sup>2193</sup>. Öngörüsü ve kararlarındaki kavrayış yetisi, enerjisi ve becerikliliğiyle düşmanlarına daima bir muamma olmasını, her zaman hiç beklemeyenleri bir yerden, taze güçlerle onların karşısına çıkışını biliyordu<sup>2194</sup>. Ordu teşkilatlandırmakta, onu silahlandırmakta, askerlerinin cesaretlerini artırmakta, onlara güven vermekte ve imkansız gibi görülen durumlarda, adamlarının korkularını kendi korkusuzluğu sayesinde dağıtmakta benzersizdi. Komutanlık yeteneğinin yanı sıra, ordusuna gerekli şeyleri bulmak ve yiyecek sağlamanın çarelerini herkesten iyi biliyor; ayrıca çevresindekilere kendisine itaat etmeleri gerekiği inancını yerleştiriyordu. Her şeyi kendi iradesinin ardından sürükleyebileceğine tam güven besliyordu. Karizmatik kişiliği sayesinde, çevresindekilerin maneviyatını yükseltip, umutlarının kırılmasına engel oluyordu. Sarsılmaz bir inancı ve yıpranmaz bir azmi vardı. Müttefikleri, generaleri, ordusu, yakınları, hatta öz çocukların, kendisine ihanet ettikleri ve korkak davranışları zamanlarda bile, yetki ve cesaret sahibi olan kral, tehlike karşısında temkinli ve metin kalmasını biliyordu. Gereken önlemleri zamanında alıyor, gözü pekliğiyle kitleleri harekete geçiriyor ve hiç yoktan yeni ordular teşkilatlandırabiliyordu. Velleius Paterculus'a<sup>2195</sup>

<sup>2190</sup> Vell. II. 18. 1.

<sup>2191</sup> Iust. XXXVII. 3. 4-7.

<sup>2192</sup> Sherwin-White 1977a, 74.

<sup>2193</sup> Cic. *Mur.* XV. 32-XVI. 34; Iust. XXXVII. 1. 8; Plut. *Flam.* XXI. 6; ayrıca bk. Cic. *Leg. Man.* III. 8-IV. 9; Ampel. XLVII. 5-6; App. *Mithr.* 112.

<sup>2194</sup> App. *Mithr.* 118; Iust. XXXVII. 1. 8; ayrıca bk. Cic. *Mur.* XV. 32-XVI. 34.

<sup>2195</sup> Vell. II. 18. 1; ayrıca bk. Sall. *Hist.* II. 84.

göre, kral öyle bir kişiliğe sahipti ki; *vir neque silendus neque dicendus sine cura=bir kişi onun hakkında ne endişe duymadan konuşabilir ne de sessiz kalabildi*<sup>2196</sup>.

Kralın çocukluğunda aldığı kısa eğitim, verimli olmuş gibi gözükmeftedir. Tahta çıktığı andan itibaren sarayının kapılarını bilginlere açmıştı. Tarih, felsefe, hitabet, tıp, hekimlik, müzik ve güzel sanatlara olan düşkünlüğü bilinirdi<sup>2197</sup>. Kraldan maaş alan şair, retorik hocası, tarihçi, filozof<sup>2198</sup>, yazar ve bilginlerden kimileri eserlerini<sup>2199</sup>, kimileri ise, buluşlarını krala atfetmişlerdi. Kök kesici lakaplı Krateus, *Mithridation* ya da *Mithridatia*<sup>2200</sup> (= köpek dişi [*Erythronium dens canis*]); Lenaeus ise, adı kralın ellerinde anlamına gelen *Scordotis* ya da *Scordion*<sup>2201</sup> (= yer meşesi; kurtluca [*Teucrium scordium L.*]) isimli

Romalılardan nefrette adeta ikinci bir Hannibal’ı andıran (Vell. II. 18. 1) bu kraldan, Roma o kadar korkuyor ve çekiniyordu ki, casuslarıyla onu Asya'nın içlerine kadar araştırıyordu. Anadolu'nun bu boyun eğmez kralına karşı savaşması için daha önce hiçbir kimsenin hakimiyetine verilmemiş büyülükté bir gücü, en yetenekli generalinin emrine verebiliyordu. Kral yaşadıkça kendisini muzaffer saymıyordu, emniyet içinde görmüyordu. Çünkü, Pontos kralının hüküm sürtüğü dönemde Akdeniz ve Karadeniz havzasında Mithradates'in adını duymamış olan bir millet, kent ve belki de bir insan yoktu. Öyle ki, Mithradates'i Roma'da bile herkes tanıyor (Cic. *Leg. Man.* II. 7) ve o öldüğünde *Senatus* tanrıllara kurbanlar sunarak on günlük bir bayram düzenlenmesini onaylayabiliyordu. Ayrıca bk. Oros. *hist.* V. 24. 17.

<sup>2196</sup> Zira Romallar açısından, *Qui pote nocere timetur cum etiam non adest=zarar verebilen birisinden, kendisi orada yokken bile korkulur id* (Publ. Syr. *Sent.* 604).

<sup>2197</sup> App. *Mithr.* 112; Oros. *hist.* VI. 5. 7; ayrıca bk. Plut. *mor.* I. 58 a: *Quom. adult. ab amic. int.* 14; Plin. *nat.* XXV. 3. 5-7.

<sup>2198</sup> Khalkedon'lu filozof ve retorik hocası Metrodorus için (Strab. XIII. 1. 55 c. 609-610) ve Akademia'da filozof, adalet dağıtıcısı ve retorik hocalığı yapan Adramytteion'lu general Diodoros'un Mithradates'le olan ilişkileri için ise: (XIII. 1. 66 c. 614). Ayrıca bk. Oros. *hist.* VI. 4. 6; 5. 7.

<sup>2199</sup> Plin. *nat.* XXXVII. 60. 169.

<sup>2200</sup> Plinius'a (*nat.* XXV. 26. 62) göre, bitkinin "Acanthus gibi iki yaprağı vardır. Yapraklar kökten büyür. Aralarında yaprakları birbirine bağlayan bir kamış ve ortasında gül pembesi bir çiçek vardır". Bitkiye ilişkin olarak ayrıca bk. Dsc. *Med.* III. 111. 1-3.

Antikçağda bitkilerin tanımları ve iyileştirici özellikleri hakkında detaylı bilgiler veren 'kök kesici' Krateus'a ilişkin daha detaylı bilgi için bk. Singer 1927, 5 vdd.; Portanova 1988, 303 dn. 510-516; Flemming 2003, 458 vdd.

<sup>2201</sup> Plinius'a (*nat.* XXV. 27. 63) göre söz konusu bitki, "Yerden yaklaşık 45cm kadar büyür. Gövdesi dikdörtgen olup çok dallı ve çok yapraklıdır. Yaprakları ince tüylü/tüyü gibi yumuşak olup meşe yaprağına benzer. Pontos'un verimli ve nemli ovalarında bulunur. Aci bir tadi vardır. Başka bir çeşidi, yabani nane gibi büyük

bitkileri Mithradates'in şahsına atfettiler. Yine, kralın ismine izafeten *Eupatorium* ya da *Eupatoria*<sup>2202</sup> (= sıtma otu [*Eupatorium cannabinum L.* 'compositae']) olarak adlandırılan bitkinin şarap içinde kaynatılan tohumları dizanteri hastalığının tedavisinde kullanılıyordu<sup>2203</sup>. Kral özellikle tabiat bilimleriyle ve toksikolojiyle (zehir ve panzehirlerle) ilgileniyordu. Onun, kendisinden öncekilerden<sup>2204</sup> çok daha dikkatli hayat problemleri (biyoloji<sup>2205</sup>?)-hekimlik<sup>2206</sup>?-) araştırıcısı olduğunu kayıtlar- dan öğreniyoruz. Yardımsız olarak, zehirler için panzehirler yaptığı ve antidotların (panzehir) ilk bulucusu olduğu<sup>2207</sup> bilinmektedir. Ki, bunla-

---

yapraklı olup, her iki bitki de hem kendi başlarına hem de diğer maddelerle karıştırılarak birçok alanda kullanılabilen antidot yapımına yararlar". Söz konusu bitkinin bal, şarap, retina, tere ve çeşitli meyvelerle karıştırılarak yapılan antidotlarına ilişkin olarak ayrıca bk. Dsc. *Eup.* I. 53. 1. 3; 165. 1. 3; 179. 1. 5; 228. 6. 3; II. 7. 1. 2; 16. 1. 3; 34. 2. 2; 36. 4. 8; 39. 3. 6; 79. 2. 4; 83. 2. 1; 113. 1. 6; 120. 3. 4; 121. 1. 5; *Med.* III. 111. 1-3; *Med. (rec.)* II. 154. 2; III. 111. 1.

<sup>2202</sup> Plinius'a (*nat.* XXV. 29. 65) göre, söz konusu bitki saygınlığını kral (Mithradates VI Eupator Dionysos) tarafından keşfedilmiş olmasına kazanmıştır. Bitki koyu renkte, tüylü ve odunsu bir gövdeye sahiptir. Yerden yüksekliği, 45cm ile 1m arasında değişir. Yaprakları koyu renkli ve tüylü olup, beşparmak otu ya da kenevir gibi aralıklarla gövdeye birleşmiştir. Yapraklar uçlarına doğru beş çentige sahiptir – çiçekleri kırmızı, pembe veya beyaz renklidir. Kökü işe yaramaz; fakat tohumu şarap içine katıldıkten sonra, dizanteri hastalığının tedavisinde çok etkilidir.

<sup>2203</sup> Mithradates'in, *pharmakoloji* konusunda daha çok kendi kendini yetiştirmiş 'otodidak' birisi olması olasılığı büyütür (ayrıca bk. Plin. *nat.* XXV. 3. 5-7; Niceph. *Hist.* II. 642 d). Yine Plinius'un (*nat.* XXIII. 77. 147-148), Mithradates'in kaleme aldığı kitaptan yaptığı bir tarife göre, "Çok eski cevizler kangrene, çibana ve çürikkilere faydalıdır. Ceviz ağacının kabuğu dizanteriyi iyileştirir. Sirkeyle ovulmuş yaprakları ise, kulak ağrularını giderirdi".

<sup>2204</sup> Pergamon Kralı III. Attalos (Iust. XXXVI. 4. 3; ayrıca bk. Gal. *de Antid.* XIV. 2. 4-5; 108. 8), Bithynia Kralı Nikomedes ve Seleukos Kralı Antiokhos VIII Grypos tahta bulundukları sırada zehir tedarik etmek için laboratuar kurmuşlar ve tabiat bilimleri üzerine çalışmalar yapmışlardır. Sonraları, Pontos Kralı Polemon ve Pergamon Kralı Philetairos'un da bitkiler üzerine çalıştığı bilinmektedir (Plin. *nat.* XXV. 28. 64 b-c).

<sup>2205</sup> Plin. *nat.* XXV. 3. 5 a-7; ayrıca bk. Flemming 2003, 458.

<sup>2206</sup> Plutarkhos'a (*mor.* I. 58 a: *Quom. adult. ab amic. int.* 14) göre, Mithradates'te amatör hekim tavırları vardı. Birtakım arkadaşları krala bazı deneylerini kendi üzerinde yapabileceğini önermişlerdi. Arkadaşlarının Mithradates'e karşı takındıkları bu davranışın sekli, kralın bilgisine güvenmekten çok ona karşı sadece söyle değil; aynı zamanda hareket yoluyla da dalkavukluk yaptıkları anlamına da gelebilirdi.

<sup>2207</sup> Gell. XVII. 16. 2; Plin. *nat.* XXV. 3. 5-6. Plinius'a (*ibid.*) göre, kral ilk olarak Pontos ördeklerinin –*anates Ponticas*– kanını antidotlarla karıştırmıştır (ayrıca bk. Plin. *nat.* XXIX. 33. 104). Bunu, ünlü hekim Astepiades'in yazışlarının yardımıyla

rın bazıları kendi adıyla anılmaktadır<sup>2208</sup>. Kral, zamanın ünlü tıp bilgileriyle zehirler hakkında bilgi edinmek ve fikir teatisinde bulunmak üzere yazışmıştır. Aleksandreia’lı pharmakolojist Zopyros’la antidotlar konusunda mektuplaşlığı bilinmektedir<sup>2209</sup>. Babylonia’lı Zakhalias<sup>2210</sup> ve

yapmıştır. Plinius'a (*nat. XXIII.* 77. 149) göre, Büyük Kral Mithradates yenildiğinde, Pompeius kralın kendi el yazısıyla yazılmış bir ilaç reçetesini bulmuştur. Reçeteye göre: “*İki kuru ceviz, iki incir ve yirmi yaprak sedef otu ezilerek karıştırılır ve üzerine bir tutam tuz ekilir. Bu karışımı alan kişi o gün için bütün zehirlere karşı korunmuş olurdu*” (krş. Alex. Trall. *Febr.* II. 155. 6). Bir rivayete göre, kral buna ördek kanı ilave eder ve ihtiyat tedbiri olarak her sabah alır. Pompeius Bölgesi’ndeki ördekler birçok zehirli otları yiye yiye zehre bağışıklık kazanmışlardır. Bu bakımından, bu ördeklerin kanı kral tarafından panzehir olarak kullanılıyordu (Plin. *nat. XXV.* 3. 6; Gell. *XVII.* 16. 1-3; ayrıca krş. Paul. *Aeg.* V. 28. 2; Alex. Trall. *Febr.* II. 155. 6; Orib. *Eclog.* 135. 1). Daha detaylı bilgi için bk. Plut. *Pomp.* *XXXVII.* 1-3.

Bu durum, bize Plinius (*nat. XX.* 100. 264)'de geçen, Seleukos Kralı Antiochos III Megas'ın kullandığı bir antidotu anımsatmaktadır. Antiochos, söz konusu antidotu aldıktan sonra, *aps* yılanı haricinde her çeşit zehirli yaratığın ısrısına ya da sokuşuna karşı korunmuş olurdu. Ancak, Plinius (*ibid.*) bu antidotun, hangi maddelerden yapıldığı konusunda bilgi vermemeektedir.

<sup>2208</sup> Aulus Gellius (*XVII.* 16. 6), Celsus (*Med.* V. 23. 3) ve Plinius'a (*nat. XXV.* 3. 6) göre, kralın zehirlere karşı yaptığı en önemli antidot kendi ismiyle ‘*Mithradateios*’ anılmaktaydı (ayrıca bk. App. *Mithr.* 111; Gal. *de Antid.* XIV. 2. 1-3. 18; 108. 9; Ps.-Dsc. *Ther.* II. 3. 17; Alex. I. Pr. 51; I. 34. 11; Paul. *Aeg.* V. 28. 2; VII. 11. 7; Alex. Trall. *Febr.* II. 155. 6; Aët. IV. 30. 57; V. 33. 62; VI. 28. 63; IX. 28. 116; XVI. 46. 7; Orib. *Eclog.* 63. 1; 135. 1; *Syn.* IX. 4. 11; Aret. *CD.* I. 4. 7; 5. 16; II. 2. 4). Antikçağ doktorlarından Philomenus'a (*Ven.* IV. 3-4) göre ise, söz konusu panzehir ‘*Mithradateios*’ haricinde ‘*Eupatorios*’ olarak da adlandırılmasında zehirli hayvan ısrıklarının (ayrıca bk. Alex. Trall. *Febr.* II. 155. 6; Ps.-Dsc. *Ther.* II. 3. 17; Orib. *Eclog.* 63. 1; 135. 1; *Syn.* IX. 4. 11; Aët. IV. 30. 57; V. 33. 62; VIII. 75. 133-136; IX. 28. 114-117) ve bazı hastalıkların tedavisinde kullanılmaktaydı (Philum. *Ven.* XXII. 5-6; Paul. *Aeg.* III. 32. 2; Aret. *CD.* I. 4. 7; 5. 16; II. 2. 4; Aët. XI. 13. 95-96; XVI. 46. 5-10). Plinius (*nat. XXIX.* 8. 24)'de, Mithradates'e ait antidotlardan birinin 54 karışımından meydana geldiğini ifade etmektedir. Ayrıca krş. Philum. *Ven.* IV. 3-5. Söz konusu antidota ilişkin olarak ayrıca bk. Totelin 2004, 1 vdd.

<sup>2209</sup> Gal. *de Antid.* XIV. 150. 3-17.

<sup>2210</sup> Değerli taşların insan kaderi üzerindeki etkilerinin tartışıldığı Zakhalias'ın bu kitabında, özellikle *hematit* taşının (kantaşı) mucizevi özelliklerine dikkat çekilmektedir. Söz konusu kitaba göre, *hematit* taşı göz ve karaciğer hastalıklarının tedavisinde tatmin edici sonuçlar vermemesine karşın, savaşlarda silahlı açılmış yaraların iyileştirilmesinde önemli rol oynuyordu. Dahası mahkemeye giderken davacılar üzerinde bu taştan bir parça bulundurdukları takdirde, davalarını kazanıyor ve istedikleri şeylere kavuşuyorlardı (Plin. *nat. XXXVII.* 60. 169).

Prusa’lı Asklepiades<sup>2211</sup> kendisine birer tıp kitabı göndermişlerdir. Ayrıca Mithradates, buluşları ve çalışmalarını topladığı bir kitap –belki not defteri– kaleme almıştır. Pompeius, Pontos kalelerini ele geçirdiği sırada kralın arşivi, kütüphanesinin bir bölümünü, kişisel notları ve çalışmalarına ilişkin yazılar bulmuş ve bunları azatlı kölesi Pompeius Lenaeus'a Latinçe'ye çevirmiştir. Böylelikle, kralın yaşam boyu elde ettiği veriler belirli ölçülerde bilim dünyasına aktarılmıştır<sup>2212</sup>.

Yukarıda sözünü ettiğimiz bütün bu şeyleri yapan ve bilimle uğraşan kral, ilgisini çeken konulardaki çeşitli kitaplari kütüphanesine kazandırmış olsa gerektir<sup>2213</sup>. Özellikle ilaç, zehir ve panzehirlerle uğraştığından elinin altında bir kütüphaneye gereksinim duyması kaçınılmazdı. Mithradates'in kütüphanesinin boyutları konusunda kesin bir bilgimiz olmamasına karşın, kralın tıp, özellikle zehirler ve antidot bilimini içeren toksoloji ile hitabet, edebiyat ve tarih etc. konuları içeren kapsamlı bir kitaplığa sahip olduğu düşünülmektedir. Fakat söz konusu kitaplığın bir kısmı Pontos'un Lucullus tarafından işgal edildiği İÖ. 71-70 yılları arasında<sup>2214</sup>, diğer bir bölüm de Pompeius tarafından İÖ. 64-63 yılları arasında Roma'ya taşınmıştır<sup>2215</sup>.

<sup>2211</sup> Sarapla çeşitli hastalıkların tedavisine ilişkin yeni bir tıp sistemi kurmuş olan Prusa’lı doktor Asklepiades kaleme aldığı kitabının bir kopyasını (*volumina* ya da *praecepta*) Mithradates'e yollamıştı. Ardından, kral tarafından Pontos'taki sarayına davet edilmişti (Plin. *nat. XXV.* 3. 6). Ayrıca bk. Plin. *nat.* VII. 37. 123; Aët. VIII. 56. 109-115; Rawson 1982, 359 dn. 7; Polito 1999, 57 dn. 34-36. Asklepiades'in hastalıkların tedavisi üzerine geliştirdiği buluşları ve teorilerine ilişkin olarak bk. Rawson 1982, 358 vdd.; Solin 1995, 120 vdd.; 124 vd.; Polito 1999, 48 vdd.; Flemming 2003, 456 vd.

<sup>2212</sup> Plin. *nat.* XXV. 3. 5-7; ayrıca bk. Suet. *de gramm.* 15. Mithradates'in kaleme aldığı notlara ilişkin bilgi için bk. Plin. *nat. XXXIII.* 77. 149; *XXXVII.* 11. 39.

<sup>2213</sup> Hemen hemen bütün Hellenistik krallıklarda görüldüğü üzere, Pontos'ta Hellenistik Dönem'in entelektüel faaliyetleri her bakımından göze çarpıldığından, bazı bilim adamları burada –Sinope'de(?) bir saray kütüphanesinin bulunması gerektiğini vurgulamaktadırlar (Yıldız 2003, 149 vd. dn. 545; 314).

<sup>2214</sup> Isid. *Etym.* VI. 5. 1. Isidorus'a (*ibid.*) göre, Romalı komutan Lucius Aemilius Paullus'un, İÖ. 168 yılının 22 Haziran günü Pydna Savaşı'nı kazandıktan sonra, Makedonia kralı Perseus'un kütüphaneleri de Roma'ya taşımıası gibi, Lucullus da kralın kitaplarını savaş ganimetleri olarak almış ve Pontos'tan Roma'ya getirmiştir. Böylelikle Roma'da kütüphane kurma fikrinin yayılmasında öncü olmuştur. Öyle ki, Roma'ya taşınan bu kitaplar Lucullus'un Tusculum'daki yazılık evine konmuş, pek çok değerli kitabı oluşturduğu bu kütüphane gerek Latin gerekse Hellen bilgilerinin kullanımına açılmıştır. Cicero (*de fin.* III. 2. 7-3. 1 vdd.) dahi, Tusculum'daki evinde kalırken kendisine lazım olan kitapları ödünç almak ve özellikle Aristote-

ilk kez  
Türkler  
den gitti  
Romaya

Mithradates boş zamanların bir kısmını yargıçlık yapmakla, avlanmakla, filozoflar ve bilginlerle tartışmakla, müzik dinleyip<sup>2216</sup>, tiyatro seyretmekle, ziyafet ve eğlencelerle geçirirdi<sup>2217</sup>. Fakat babasının suikasta kurban gittiğini aklından çıkarmaz, ziyafet ve şölenlerde ihtiyacı elden bırakmadı. Masaya oturmadan, özel olarak hazırladığı panzehiri –panacea– içер<sup>2218</sup>, kılıcını hiçbir zaman yanından ayırmazdı. Kılıcı, yayı ve ok sepetini her zaman yatağının baş ucunda asılı tutardı. Ayrıca yatak odasının kapısında ya da çadırının önünde hafif uykularıyla bilden yüksek sesli üç hayvani; boğa, at, geyik bulundurduğu rivayet edildi. Öyle ki, uykudayken yanına birisi yaklaşmaya çalıştığında geyik ve boğa böğürürek, at ise, kişneyerek kralı uyandırırırdı<sup>2219</sup>.

Kral sanat eserlerine olan düşkünügüyle de tanınmaktadır<sup>2220</sup>. Kıymetli taş meraklısı olduğu ve paha biçilmez taşlardan bir koleksiyon oluşturduğu bilinmektedir<sup>2221</sup>. Kralın, Birinci Mithradates-Roma Savaşı sırasında Atinalı Aristion'a verdiği yüzüğün taşı üzerinde minyatür olarak kendi tasvirinin işlenmiş olduğu özellikle vurgulanmıştır<sup>2222</sup>. Kralın kalkanı ve ok çantası da kıymetli taşlarla süslenmişti. Zırhları ve omuzlukları değerli taşlarla kaplıydı<sup>2223</sup>. Özellikle kılıcını taşıdığı kemeri, Publius tarafından çalınarak Kappadokia Kralı Ariarathes'e 400 *talanta*'ya satılmıştı. Kralın mükemmel işçiliğe sahip tacı ise, onun sonradan kendine kardeş edindiği Gaius tarafından Sulla'nın oğlu Faustus'a verilmiştir<sup>2224</sup>. Silahları, at koşumları, giysileri, ziyafet tabakları ve mobilyası krallık görkemine uyuyordu. Pompeius sadece Taulara Kalesi'ni ele geçirdiğinde, damarlı *onyks* taşından imal edilerek, altın kaplanmış

les'in eserlerini görmek üzere çeşitli kereler Lucullus'un evine gittiğini ve kütüphanede Marcus Cato'ya rastladığını dile getirmektedir.

<sup>2215</sup> Plin. *nat.* XXV. 3. 6-7. Bu bakımından Lucullus ve Pompeius tarafından Roma'ya getirilen Mithradates'in kütüphanesi, Roma kültürünü etkilemiş olması açısından ayrı bir önem arz etmektedir (Yıldız 2003, 150 dn. 546-547; 167 vdd. dn. 616-621).

<sup>2216</sup> App. *Mithr.* 112; Oros. *hist.* VI. 5. 7; ayrıca bk. Oros. *hist.* VI. 4. 6.

<sup>2217</sup> App. *Mithr.* 66; Oros. *hist.* VI. 5. 7.

<sup>2218</sup> Gell. XVII. 16. 3-4; ayrıca bk. Cels. *Med.* V. 23. 3.

<sup>2219</sup> Ael. *Anim.* VII. 46.

<sup>2220</sup> App. *Mithr.* 115.

<sup>2221</sup> Plin. *nat.* XXXVII. 6. 12-14; ayrıca bk. 6. 17. Söz konusu koleksiyon (Plin. *nat.* XXXVII. 5. 11) ve kralın Kainon Khorion'daki (Mahalle Kalesi) paha biçilmez hazineleri, Pompeius tarafından Roma'ya götürülmüş ve Capitolium Tepesi'ndeki Jupiter Tapınağı'na hediye edilmiştir (Strab. XII. 3. 31 c. 557).

<sup>2222</sup> FGrHist 87 F 36 (= Poseidonios)=Ath. *Deip.* V. 212 d.

<sup>2223</sup> Plut. *Luc.* XXXVII. 3; App. *Mithr.* 115.

<sup>2224</sup> Plut. *Pomp.* XLII. 3.

2.000 kadeh, sayısız kupa, şarap soğutucusu ve vazonun yanı sıra, sanat şaheseri değerinde dizginler, bacak, göğüs ve omuz zırhlıkları, altın ve değerli taşlarla süslenmiş eşyalarla karşılaşmıştı<sup>2225</sup>. Kralın hazineleri arasında Pers İmparatoru Hystaspes oğlu I. Dareios'un divanı ve ona ait değerli eşyalar<sup>2226</sup>, Makedonia İmparatoru Büyük İskender'in pelerini<sup>2227</sup>, Misir kraliçelerinden III. Kleopatra'nın bir zamanlar Kos Adası'nda sakladığı Ptolemaios'lara ait görkemli hazineyle<sup>2228</sup>, kralın altın dan yapılmış yaklaşık iki metre kırk santimetre yüksekliğindeki heykeli, tahtı, asası, ziyafet tabakları<sup>2229</sup> bulunmuştur. Mithradates'in mobilya tutkusunu ve ahşap işçiliğine olan meraklı onun Taulara Kalesi'nde özel koleksiyon oluşturmamasına neden olmuştu. Divan, sandalye, yatak, at koşumları, savaş ve yarış arabaları, oyun ve yemek masaları ince işlenmiş ve oyulmuş ağaçlardan yapılmış olup, çoğullukla değerli taşlarla süslenmişti. Kalede yer alan sanat eserleri koleksiyonu ve mobilya deposu o kadar büyüktü ki; Pompeius burayı ele geçirdikten sonra, eşyaları Roma'ya göndermesi yaklaşık bir ayını almıştı<sup>2230</sup>.

Mithradates tanrılaraya saygı göstermeye çok dikkatli davranırdı. İnancının gerçek maiyeti bilinmemekle birlikte, Pers<sup>2231</sup> ve Hellen<sup>2232</sup> tanrılarına tapmakta ve her iki dine ait tanrılarla da çeşitli şekillerde adaklar adayıp, kurbanlar sunmaktadır. Kehanetlere ve rüyalara önem

<sup>2225</sup> App. *Mithr.* 115.

<sup>2226</sup> App. *Mithr.* 115-116.

<sup>2227</sup> Appianos'a (*Mithr.* 117) göre, Pompeius, Üçüncü Mithradates-Roma Savaşı'ndan sonra düzenlediği zafer geçidinde, İskender'in pelerinini –eger gerçekten onun peleriniyse(?)– giymiştir. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Rawson 1970, 34 dn. 32.

<sup>2228</sup> App. *Mithr.* 115-116.

<sup>2229</sup> App. *Mithr.* 116.

<sup>2230</sup> App. *Mithr.* 115. Plinius'a (*nat.* XII. 9) göre, Pompeius *triumphus*'u sırasında kralın değerli eşyaları arasında abanoz ağacından yapılmış bir eşya sergilenmiştir. Büyük bir ihtimalle, bu parça Taulara'dan Roma'ya taşınanlar arasında gitmiş olup, kralın koleksiyonuna Misir Kraliçesi III. Kleopatra'nın Kos Adası'ndaki hazinesini ele geçirdiği sırada katılmış olsa gerektir.

Appianos'a (*Mithr.* 117) göre, Pompeius Roma'daki zafer töreninde değerli taşlarla süslenmiş bir zafer arabası sürmüştür. Söz konusu durum, bize bu arabanın da, Mithradates'in hazineleri arasında Roma'ya giden eşyalarдан biri olabileceğini düşündürmektedir. Zira Plinius (*nat.* XXXIII. 54. 151), Pompeius'un *triumphus*'unda, Pontos Kralı I. Pharnakes'in bir gümüş heykelile Mithradates'in heykelinin yanında altından ve gümüşten savaş arabalarının da sergilediğinden söz etmektedir.

<sup>2231</sup> App. *Mithr.* 65. Konuya ilişkin olarak ayrıca bk. Portanova 1988, 72 vd.

<sup>2232</sup> App. *Mithr.* 70; 112.

verirdi. Kehanetleri, Roma karşıtı politikası açısından kullanıyor; rüyalar ise, tabir etmeye ve yorumlamaya çalışıyordu.<sup>2233</sup>

Pontos Kralı Mithradates VI Eupator Dionysos'un renkli kişiliğinde, yaşadığı dönemin formasyonu mükemmel bir tablo gibi, canlı renklerle bir bütün olarak seyredilmektedir. Büyük düşünceleri kurnaz planlarla bağlayabilme ve bunları gerçek hayatı geçirebilme gibi özellikleriyle Mithradates, İÖ. II. yüzyılın son çeyreğinden İÖ. 63 yılında ölene kadar, Anadolu Tarihi'nin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Öyle ki, İskender'den sonra, Anadolu Tarihi'nde hiçbir zaman, tek bir insanın kişisel nüfuzu sayesinde, bu kadar ani, bu kadar derin etkiler yapan ve bu kadar geniş alanları içine alan bir değişim meydana gelmiş degildir.

Kral hayatı boyunca Romalılara karşı Anadolu'nun ve kendi krallığının bağımsızlığı için savaştı. Ölümü, zalm bir kader ve ihanet sonunda gerçekleşti. Sonunda ezeli düşmanı Romalıların baskısından değil; fakat düşmanlarını birlikte yendiği adamlarının ve öz oğlunun ihanesi nedeniyle 69 yaşındayken intihar ederek, onurlu bir şekilde yaşamına son verdi.<sup>2234</sup> Bu davranış biçimini, düşmanlarının eline düşmektense, bir defa karar verdiği şeyi yapmakta insan iradesinin ne kadar kuvvetli ve yenilmez olduğuna kanaat getirmek isteyen insanlar için, hiç de faydasız bir örnek degildir. Çünkü, geride ölümsüz bir ad bırakır.<sup>2235</sup>

<sup>2233</sup> Plut. *Pomp.* XXXII. 4; XXXVII. 2; App. *Mithr.* 27.

<sup>2234</sup> Iust. XXXVII. 1. 9; App. *Mithr.* 112; Cass. Dio. XXXVII. 10. 4. Kral, o sıralar Akdeniz dünyasındaki halkların büyük bir bölümünün, efendileri olan Romalılardan hoşnut oldukları ve bağımsız olmak için hiçbir çaba göstermedikleri bir sırada hür ve özgür kalmak için sonuna kadar çarpıştı (Sall. *Hist.* IV. 69. 18). Velleius Paterculus'a (II. 40. 1) göre, Mithradates'in ölümüyle son bağımsız Hellenistik kral da ortadan kalkmış oldu. *Historia Augusta*'nın (*Val.* I. 5) yazarına göre ise, kralın ortadan kalmasından sonra; artık Küçük Asya Romalıların olmuştur.

<sup>2235</sup> Yaşamda hiçbir şey karşısız elde edilmez. Yalnız yorgunluklar ve mücadeleler pahasına şerefli işler görülebilir. Bunların en değerli ise, özgürlüktür!

7 kayn!

## V. SONSÖZ

*'Bir zamanlar Mithradates VI Eupator adında bir kral vardı...'*

Pontos Kralı Mithradates V Euergetes'in, İÖ. 120 yılında Sinope'de öldürülmesiyle Pontos Krallığı, karısı Laodike, henüz küçük yaşta olan oğulları Mithradates VI Eupator ve Mithradates Khrestos'a kalmıştı. Pontos Krallığı, Mithradates'in yaşının küçüklüğünden dolayı, belirli bir süre aşırı derecede iktidar hırsına sahip annesi tarafından yönetildi. Bu durumu fırsat bilen Romalılar Aristonikos Ayaklanması'nın bastırılmاسında kendilerini destekleyen V. Mithradates'e, İÖ. ca. 116 yılında bağışladıkları Phrygia Bölgesi'ni, İÖ. ca. 116 yılında işgal ederek bu toprakları Asia Eyaleti'ne bağladılar.

Mithradates annesinin tuzaklarından kurtularak, İÖ. ca. 120/119 yılında tahta çıktığında Pontos, Anadolu'nun en küçük krallıklarından, kendisi ise, en genç krallarlarından biriydi. Bu sırada Romalılar kendi iç meseleleriyle –partilerin çıkar kavgasıyla–, Küçük Asya'daki Hellenistik krallıklar ise, bütün dikkatlerini kendi aralarındaki çekişmelerle meşguldüler. Kral başlangıçtan itibaren, Pontos Krallığı'nı güçlendirmek ve onun sınırlarını genişletmek için çalıştı. Öncelikle orduyu ile donanmasındaki eksiklikleri giderdi. Krallığındaki genç nüfusu askere alarak onları sıkı bir askeri eğitimden geçirdi.

Böylelikle krallığının ilk yıllarda bağışıklık ve istila yoluyla Doğu ve Kuzey Karadeniz havzasındaki birçok kavmin kontrolünü eline geçirmeye muvaffak oldu. İÖ. ca. 115/114 yıllarında, Kuzey Karadeniz kıyılarındaki Hellen kolonilerinden biri olan Kırım Yarımadası'nın güney ucundaki Khersonesos kenti, giderek artan Skythia baskısına karşı Mithradates'ten yardım istedi. Bu isteği geleceği için olumlu gören kral, komutanlarından Diophantos'u Kırım'a gönderdi. Çok kısa bir sürede Hellen kentlerini bu baskılardan kurtaran Diophantos, Kırım ve çevresini Pontos Krallığı'na bağladı. Bu suretle söz konusu bölgelerden bol miktarda tahlil ve haraç elde etti. Öte yandan, Mithradates'in, Pontos Dağları'nda bulunan zengin demir ve gümüş madenlerini aktif olarak işletmeye başlaması, onu kısa zamanda sadece Küçük Asya'nın değil, dünyanın en zengin krallarından biri yaptı.